1812

Den evige søvn

Sophus Michaëlis

Sophus Michaëlis

1812

Den evige søvn

eBibliotek 1800

2025

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Sophus Michaëlis: *1812 – Den evige søvn* er baseret på originaler, som er public domain i hele verden.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

Copyright and conditions of use

This ebook edition of Sophus Michaëlis: *1812* is based upon sources in the public domain worldwide.

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of art from previous times should be viewed in its cultural and temporal*

context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.

1. Indledning

9. maj 1812 holdt foran Saint Cloud en vogn, der skulle langvejs østerpå. Den bar et kronet N på døren, bevægede sig på tidens bedste fjedre, var polstret med grønt fløjl og indvendig ligesom overkravlet af gyldne bier, der aldrig forlod denne kejserlige kube.

Ned ad paladstrappen svippede en travl, umådelig hastig herre. Han plejede at lade sig til syne, om ikke som et meteor, i alle fald som en kanonkugle, der når til vejs ende. Det var ikke sundt at stå dens bane i vejen. Alt veg til side. Den løb frem mellem to bukkende mure.

Der blev ikke taget afsked, ikke råbt leve. Hovederne dukkede sig. Kuglen slog ned på sit sæde. Døren smækkede i som låsen på et stykke skyts. Vognen raslede af som en ladt kanon.

Den løb ind på sin plads i en endeløs eskorte af kejserlige ekvipager. En række rullende rum med et hof på rejse. Gesandter i trekanthat og portefølje. Marschaller i gala og guld. Anstandsdamer i stivelse og duft.

En kejserinde i et luksus-boudoir på fire hjul, efterfulgt af vogne med smykkeskrin og linnedkister og en kostelig garderobe. Hendes Majestæt kunne bevæge sig fra vogn til vogn. Et vink, og fløjlsskamler dannede bro fra vogntrin til vogntrin. Den allerhøjeste dame forandrede ophold for at skifte frisure eller tage sig et blund på de blødeste bolstre. Som lykkelig ung moder lukkede hun sine store tunge øjenlåg over det friske erindringsbillede af sin spæde lille søn: han lå og sprællede splitternøgen på *la France*–farvet silke eller gjorde

sine første skridt mellem de fastformede ben af sin verdensberømte kolos-papa. Marie-Louise smilede, men med et lille nervøst drag om sin store mund. Hun var aldrig sikker på, når der kom bud efter hende. Spørgsmålene forplantede sig gennem vogntoget: Kejserinden? Hvor er kejserinden? Hun har skiftet vogn, hr. stormarschal. Længere tilbage!

Marie-Louise skyndte sig at gribe pudderkvasten. Hun havde fregner i sit lyseblonde ansigt, æbleblomster-rødme på kinderne, næsen glinsede lidt for hvidt.

Til begge sider for vognrækken sværmede ryttere i alle regnbuens farver. Højest til hest sad selve kongen af Neapel og stoltserede i sin fulde eventyrpragt, med våbenfrakke af grønt fløjl, fjer-agraf, gule støvler og ædelstensbesat krumsabel. Han foretrak hesteryggen for vognhyndens halvskjul. Han kroede sig i helte-attituder – som en påfugl, der slår sin hale op for en måbende kreds. Men han var fyrig som en panter, og han lo solen lige op i ansigtet.

Som en tæt klump holdt rytterne sig om vognen for alle vogne. Kejserlige pager fulgte den så nær, som skulle de bære et usynligt slæb. Ordonnansofficerer red på siden af marschaller og generaler. Gardejægere med kejserens håndheste sluttede trop. Men ud for vinduerne red rigets højeste dignitarer. Overstaldmesteren Caulaincourt havde øjnene lige ind ad ruderne. Adjudanter sprængte til og fra. Fra alle sideveje kom der raslende ilbud, depecher ekspederedes som hvide glimt ud af vognvinduerne, snappedes i luften fra hånd til hånd og bares bort i gungrende galop.

I vognen sad den travle mand og sov. I hvert fald havde han lukket sine øjne og knebet sin mund sammen. Hans ansigts

glinsende gule marmor dunkledes nu og da som af en slagskygge, der ikke havde ydre årsag. Berthier sad på bagsædet og iagttog ham. Et følsomt spejl, der endog gengav skyggespillet over kejserens åsyn. Han sover ikke, tænkte generalstabschefen, hans pande sitrer af tanker; talkolonner passerer revue; han regner, han regner, han regner ustandseligt.

Men den travle mands marmor-overflade lyste af et eneste ord som af et smil: Stormogul! Stormogul, hviskede det inde i ham. En stymper af en poet havde fundet på at kalde ham: Kongernes konge. Hvor flovt! Et bibel-plagiat. Men stormogul! Der var safranfarve i det ord. Østerlandssol! Det blev båret til Europa på kamelrygge, dybt inde fra Asien, fra Hindustan, fra Isfahan, på kamelrygge til den orientalske bazar i Moskov!

Stormogul! Nu gik det endelig løs mod østens store fantastiske mål. Ikke som for fjorten år siden, da han måtte snige sig ind ad en krinkelvej, over Ægyptens og Syriens snævre, ufremkommelige stier. Nej, nu bar det mod den vældige vidåbne folkeport. Mod Rusland! Rusland! Europas gigant-rige skulle erobres. Hans kejserlige "herr broder", den uantastelige høje, den fjernt egenmægtige, zar og selvhersker, skulle ydmyges. Hvad er vel disse russere? Barbarer! Oldtidens skyther! De skal tugtes, de skal drives tilbage bag deres barbariske floder: Dnjepr, et nys i næsen – de gamle kaldte den Borysthenes; de skal jages indenfor deres naturlige begrænsning, op i Kaukasus, om bag Skythiens gamle nomadepæle.

Hvilken krig! Hvilket tog! En folkevandringsbølge, der slår tilbage. Alle skæbnens veje gik derimod. Hvad var

fastlandsspærring og toldpolitik og engelsk økonomikrig mod så blændende en plan? Tåber de, som tror, at det drejer sig om en ligegyldig russisk ukas, en oldenborgsk hertugkrone – ha! –, nogle sølle diplomatiske note-udvekslinger. Nej, min gode fyrst Kurakin, spil De krænket på Deres latterlige regerings vegne, forlang Deres passer, rejs til St. Petersborg eller bliv i Paris. Og bild Dem ind, min kejserlige herr broder, Alexander kaldet – hvilket navn for en kronet stivstikker! – bild Dem ind, at jeg bevarer for Dem min ubeskårne ærefrygt, min personlige højagtelse i al evighed, amen! I al evighed trænger jeg til at erobre. Jeg vil befolke Deres vældige stepper. Østens gyldne kupler over Deres ældgamle bojar-by skærer mig i øjnene. Min hånd har slynget Jupiters tordenkile imod dem, prøv ikke på at standse den, den går sin bane, til den planter sig i Kremls mure.

Og den travle mand smilte. Stivnet som i gulligt voks dette smil, der er sælsomt blandet af godlidenhed, af skadefryd, af triumf. Det lurer inde i de dybe, brynløse øjengruber, det lyser som isblink over dette ansigt, naturen har skabt, uden frynser og furer, i runde og mejslede flader.

Berthier sad og så på dette stivnede smil. Sover han nu igen? Er det ikke ved at blive uhyggeligt, som kejseren i den sidste tid er begyndt at "falde hen", at sætte sig til at blunde? Munden sitrer ganske vist i små elektriske stød, den synes at mumle kaotiske ord. Men alligevel: denne idelige indadvendthed, denne åndsfraværelse, denne tilsyneladende afslappelse – er det træthed, er det alderen? Bliver hagen ikke for fed? Hele konstitutionen ikke for svær?

Da slår den travle mand pludselig øjnene op og anholder Berthier midt i hans bekymrede fritten. Generalstabschefen

føler sig spiddet af det kendte stålblik, som fik han et bajonetstød lige i sjælen.

Aha! De tror, gudhjælpemig, jeg sover, min kære Berthier. Javel, godmorgen! Her sidder jeg og summerer min storarmé op. Hvad Djævelen, tror *De* jeg kommer sovende til lykken? Vil De øjeblikkelig tage Dem sammen. Hvor tør *De* sidde og drive, fordi *jeg* driver. Schwarzenberg – Macdonald – grev Narbonne – Augereau i Stettin. Hvad Fanden bestiller Eugène og Saint-Cyr? Mine 6000 nye trænvogne! Bilder De Dem ind, at de kommer af sig selv? Og død og pine – hvad gør Davout i Danzig? *Han* sover aldrig, skal jeg sige Dem. Han har hørt knaldet. Proppen er røget af flasken. Den anden puniske – eller polske – krig er begyndt. Vinen er trukket op – den må drikkes!

Et nu – og hynderne flyder med papirer og dokumenter. Vognen tømmer sine hemmelige stiklommer. Mapper råbes ind gennem ruden. Stabschefen får en skriveklap over knæet og gør tjeneste som almindelig sekretær. Diktaterne knitrer ud af munden på den travle mand, gåsefjeren skratter, papirerne sejler ned i bunden af vognen.

Thi nu arbejder den travle mand. Som en taskenspiller haler ud af sin hat: hele snese ubrudte æg, brændende olielamper, karafler og fyldte vandglas, bure med fugle i og potter med blomstrende plante, således henter han ud af sin hjerne: navne og tal og atter tal, hele kolonner af tal, korps, divisioner og brigader, batterier og kanoner, styrkeangivelser til den mindste enkelthed, opgør af træn, forplejningsoplag og lazaretter, magasiner og rekrut-depoter, munderingsleverancer, kvægparker, tilførselslinjer, bagerovne og håndmøller til mel.

Han slår alt fast og sætter alt i bevægelse. Han ved, hvor det alt er at finde, og hvor det har at være om en uge og en måned.

Det kejserlige kabinet raser i denne tryllevogn, endogså uhindret af mørket. Tænd! siger kejseren. Og vokslys kaster deres skær fra ruder i vognens bagklædning. Berthier og Duroc skiftes til at gøre sekretærtjeneste. Men den travle mand holder dem begge ud.

Rapporter flyver ind ad ruderne, kladder ud. Depecher signeres, snappes af ventende hænder og forsvinder som fugle i luften.

Endda får den travle mand tid til engang imellem at stikke hovedet ud af vinduet og nikke til en æresport og en tale. Men vognen holder ikke. Den går blot i skridt, at ordføreren kan fatte sig i korthed. Man kører fra de kønne ord og indhentes kun af et: Kejseren leve!

Den travle mand arbejder troligt natten igennem. Vokslysene brænder ned som små søvnige stumper, gulligt mod den blånende dag. Foråret lufter tværs igennem vognen. Kejseren dikterer omkap med lærker og stære udenfor.

Man passerer en kro. Duftende kaffe langes ind gennem vinduet. Hans kejserlige Majestæt puster ud i to minutter og søger så hvile i en frisktrykt roman. På et kvarter har han læst den til ende, og bogen ryger ud i vejstøvet som et unyttigt affald.

Videre! Videre! Så hurtigt rejser kun én mand. Bønderne har ventet hele natten for at se ham fare forbi. I morgensolen står de langs de duggede grøfter for at hilse på deres helt og deres guddom. Dér traver han frem mod ny krig og nye sejre. Frankrig har udskrevet sin grønneste ungdom til at følge ham.

Ad alle veje marcherer veteraner og rekrutter mod samme mål som den marmorblege mand derinde i kalechen. Han er sikker, han er stærk, han er uovervindelig. De unge kappes om at følge ham de mange hundreder af mile – mod Rusland, eventyret og byttet!

Kejseren smiler og tager sig en pris. Nu gled det stykke arbejde fra hånden, og man har tid et øjeblik at være *pater familias*. Morgenluften er berusende. Frugtblomsterne regner ned over vogntoget. Aha! Dette dufter af æblemost. Caulaincourt, er Hendes Majestæt kejserinden oppe? Og hvorledes har hun sovet? Lad spørge, om en lille morgenvisit vil være Hendes Majestæt belejlig.

Vogntoget standser. Kejserens ønske forplantes som ved løbeild. Han står ud og strækker benene i vejstøvet, misser mod solen og nikker til højre og venstre: Er man endnu ikke mør i rygsøjlen, min højstærede herr svoger? … Duroc, søvnen sidder i dine øjenkroge. Gå dog hen og læg dig, min gode! … Hvad glor De efter, Mouton? Svalerne? Ja, det er himlens mest bedårende flyvere. Hvilken gratie! Hvilke buer! Men tror I, de slår deres volter af skønhedshensyn? Pyt! Hvert sving koster en halv snes myg livet. Det er grusomheden, som gør skøn. Rovdyrene har de dejligste bevægelser … Hvordan er det, De sidder til hest, mine herrer? Husk, De har sagt farvel til de bløde senge. De kommer ikke af klæderne det første par hundrede nætter.

Kejserindens vogn kører frem med sit forspand af otte smukke, frisk skiftede heste. Nogle hoffrøkner begraver deres lyserøde silkefødder i vejens tykke grå støvpudder og nejer, da kejseren svipper op over det nedslagne vogntrin. Inden de får rejst deres hoveder, er døren smældet i. Han er inde hos sin

kejserlige gemalinde. Han svinger sig aldrig op i denne høje karm uden at mindes det første møde, da han i øsregn stod i Courcelles og ventede – en hel dag for tidligt – en hidsigt overrumplende elsker, der drivvåd stormede ind i vognen, ind i favnen på sin ukendte brud, erobrede hende og blev hos hende en højst uofficiel nat, thi først dagen efter – mødtes og formæledes de.

Marie-Louise ser på ham med sine store lyse og vage øjne; nu som den gang blusser hun for heden, der stråler ud fra hans hud. Som rejser alle de små bitte dun sig på hendes kinder og arme og flimrer i solskæret fra hans stærke, kærtegnende øjne.

Han kysser hendes glatte unge hånd. Han tager hendes hoved ved begge øreflipperne og fører hendes mund til sine læber som en kop ved to hanke:

– Altid frisk fløde, Deres Majestæt.

– Og ikke altid frisk snus, svarer hun og basker sig med kniplingstørklædet. Hun er inderst inde umådelig angst for den travle mand, men får altid mod ved at mærke, at han mindst er lige så angst for hende. Han tager på hende, som var hun spundet af de skøreste venetianske glastråde, en kejserlig vårflue af Guds nåde. Og dog svulmer hun af mælk og blod og kunne næppe engang lade sig kysse ihjel.

– Glæder man sig til at skulle se sin kejserlige herr papa?

– Ja, *hvis* han kommer.

– Selvfølgelig. Hvem siger nej til en stormogul?

– Min stedmama gør det i hvert fald.

– Hun *kommer*. I Dresden vil jeg lade dig opvarte af kejsere og konger og prinser. Et hof, hvortil verden aldrig har set mage. Nå, hvad har min høje frue i flaskeforet? Tør en underdanig

ægtemand indbyde sig selv til frokost? Og drikke et glas med den allerhøjeste fru moder til Hans Majestæt kongen af Rom, der for øjeblikket har overtaget regeringens førelse i vore samtlige franske residenser.

Den travle mand skæmter som en kåd dreng.

Få minutter efter har han genoptaget sit diktat.

Og inden han når Mainz, har to snese instrukser og depecher forladt det kejserlige kabinet på fire hjul.

2. I Dresden

En tylvt af dage i Dresden.

Frankrigs overhoved forkælet som en halvgud. Østrigs kejser, en flok af konger og storhertuger bejler til hans venskab og gunst, som var de hans vasaller. Selv kejserinden af Østrig har indfundet sig, dog ikke til hans forherligelse, snarere som en truende skygge fra fortiden. Denne datter af en Modena-hertug, hvis land Bonaparte i Campo Formio annekterede med et pennestrøg, viser sin svigersøn, parvenu-kejseren, en isnende kulde. Hun knejser af sit ganske stamtræs høje strittende foragt for en eventyrer, hvem Europas retmæssige regenter under fire øjne endnu stadig stempler som den af revolutionen avlede røverkaptajn; kun proletarernes frækhed, den rivende depravation i en bedærvet nation har jo skyllet ham op på en blodbesudlet trone.

Habsburgernes sidste kejserinde konstaterer med al sin skadefryd af Guds nåde, at selv hendes kejserlige steddatter er blevet smittet af mesalliancens slette sæder, af pøbelsmagen i Paris. Hun praler jo af sine større forhold, af sit nye fædreland, af sin ødsle pragt. Hun deler sin ægtefælles forlorne overlegenhed. Her var det dog Mellemeuropas suveræner, der gjorde vestens usurpator den ære at tage imod ham. Men denne pariser-kejser lader sig til syne som et lyn i zigzag; man ved ikke, når han kommer eller går. Træder han ind i en tronsal, er det ufravigeligt ham, der tager imod og gør selv de stiveste potentater til beærede gæster. Han bæres i guldstol af det ubegribelige ry. Folkeslag stimer udenfor hans vinduer for at

opnå et glimt af fænomenet. Han er det ottende vidunder, han er fabeldragen, han er søslangen. Han er det store dyr i Johannes' åbenbaring. En opfanatiseret nysgerrighed, den forslugneste overtro, løgnens magiske indbildning gør ham til den, alle venter og alle stirrer efter. Europas lovlige suveræner degraderes til en parvenu-kejsers statister. Ingen kan sige hvorfor, men hvorsomhelst han viser sig på det internationale skakbræt, er han uundgåeligt kongen, og han gør alle de "rigtige" til løbere, til springere, til bønder. Se, hvor disse højheder og majestæter af ældgammelt purpurblod, Europas fineste, krummer ryg, kredser som planeter om en pludselig opdukket komet-sol. Til hans *lever* myldrer forværelserne med kronede hoveder, der mænger sig med diplomater og franske officerer, så end ikke habsburgernes overhofceremonimester ville kunne skelne klinte fra hvede.

Dresden stråler af henrykkelse over at huse sin stormogul. Klokkerne kimer hans pris. Hofkirken messer til hans forherligelse. Sachsernes gamle fornemme hofborg samler kejser- og kongebannere i buket om den plebejiske Trikolore. Opera og teater synger hans smiger. Zwinger står i fest, Augustus-broen flager, gyldne kongestatuer galopperer til hans opvartning. Elben holder fyrste-regatta til hans ære. Dresden rummer kun én seværdighed, og den lader sig kun til syne som et lyn i uberegnelige og blændende zigzagstriber.

Selv er han for klog til at lade sig blænde. Han ved, hele denne fest er en tvungen maskerade. De træder kun dansen, fordi de må. Lad dem hade mig, blot de frygter mig! Endog kongen af Preussen vover ikke andet end omsider at indfinde

sig og tage plads i den kongelige kvadrille. Alliancerne binder med jernhårde bånd.

Hvor tør de andet? I dette øjeblik svejses storarméen i Dresden sammen af franskmænd og italienere, spaniere og portugisere, østrigere og kroater, hollændere og schweizere, sachsere og preussere. Hele dette vældige opbud er bragt i stand af den ene mands vilje. Løsner han sin hånds kæmpetag vil de fyge for alle vinde, splittede som avner. Lig en skok satrapper holder franske hærførere sammen på de sammenskrabede horder. Mod hvem? Ja, det er endnu den offentlige hemmelighed. Meningen er kun, at zaren skal føle tampen brænde.

Fra sit slotsvindue ser han Elben blinke bort gennem landet. Men endnu tydeligere ser han alle disse korps, hans herskervilje har udskrevet, et vidtspændt net af folkestrømme, han alle har givet en eneste retning – østerpå, mod Rusland, mod den moskovitiske kolos, der skal væltes. Denne zar, der trodser ham, denne middelalderdespot, der har vovet at nægte ham sin søsters hånd, lad ham vogte sig, hvor han sidder, i Petersborg eller i Vilna, kry på grund af afstanden, utilnærmelig forskanset bag mile og atter mile – vé ham, når jeg træffer ham og han ikke ydmyger sig. Jeg skal slå hans krone i støvet!

Kejseren er jo menneskekender som ingen anden. Han fæster den tillid til sine omgivelser, som de fortjener. Han kender værdien af deres alliancer. Han ved nøjagtigt, hvor meget han tør bygge på sine fyrstelige venner. Han behersker til fuldkommenhed diplomatiens tvetydige smil. Falskheden og forræderiet lurer bag de tvetungede aftaler. Alle disse hjælpekorps vil jo forvandles til fjender den dag, våbenlykken

svigter ham. Han ved, disse forbundsfæller lønligt ønsker hans nederlag. Deres begejstring er hyklet. De forstår ikke herskerens skabertrang eller storhedsdrøm. De begriber kun tvangens forpligtelse, tommelskruens moral, båndenes traktater. Derfor klemmer han dem, derfor binder han dem. Derfor døver han dem med sin enevældige suggestion: lad dem tro, at han er skæbnens udvalgte svøbe, en mirakelmager, der ser stjernerne ved højlys dag og stiller Europas horoskop efter dem og sin egen urokkelige vilje.

Derfor "vinder" han dem alle. Fordi hans væsen er at vinde, at være uimodståelig. Han er nedladende, han charmerer, han indtager, han opbyder alle sin persons lysende lokkemidler. Han strør om sig med erkendtlighed og taknemlighed, med diamanter og gaver, med ordner og udmærkelser. Han giver narrene den flitter, de begærer. Og de mere unøjsomme beruser han med den store krigs vidunderlige chancer, land- og folkevinding, flyttede grænsepæle, håbet om nye hertugkroner og fedt land. I skal få det! I skal erobre det alt sammen med mig, på nye valpladser, men glem ikke prisen: Alt land koster blod.

En tylvt af dage er nok til at gøre ham led. Han er træt af de festlige grimasser, han væmmes ved de mange diplomatiske judaskys. Han glemmer ikke et øjeblik, at alle disse veksler kun løber deres tid. De skal indfries deroppe bag den russiske grænse.

Men bag den russiske grænse tier alting stille. Ikke en forklaring, ikke en tilnærmelse. Endelig kommer Narbonne, den længe ventede, med det bud, at zaren er urokkelig. Zaren tier og bier, venter og forbereder. Valpladserne ligger deroppe.

Kampen om magten og æren. Ikke her på de bonede gulve, hvor der danses til kejser- og konge-parade.

Han giver dem alle sit sidste dæmoniske smil. Han besejrer dem med sit gys af velvilje.

Men Marie-Louise kysser han uden at sige farvel. Han favner med usigelig ømhed sit dynastis kejserfødte ophav.

Og Marie-Louise ånder i et suk af uvilkårlig lettelse, da han under kanonernes tordensalut ruller bort over Augustus-broen.

3. Storarméen i march

En eneste hånd har sat alle disse hære i gang. Menneskefloder, der strømmer mod øst. De har allerede bevæget sig i måneder. Ad alle Tysklands hovedlandeveje bølger de – mod øst, bestandig østerpå – fra Rhinen til Elben, fra Elben til Oder – til Weichsel, til Bug og til Njemen.

Små og store byer fylder de på deres gang. Overalt suger de næring og styrke. Magasiner og depoter åbner sig for dem. Her forsynes de med sko, dér med kapper; her får de nye geværer; her hviler de en uge for at optage alle efternølere; her belæsses trænvognene med korn.

Dagsmarcher og stationer, alt er forud afstukket. Taktfast efter fælles plan flytter sig de hastende hære. Frem rykker garden, den gamle og den unge, den alene er et halvt hundredtusind i march. Frem rykker femten korps – fodfolk og hestfolk – ført af marschaller, af fyrster og hertuger, hvis navne dufter af valplads og erobrede provinser; tyske og italienske småbyer er knyttet til titlerne, ophøjet til verdensberømmelse. Seks hundrede tusind mand er på march. To hundrede tusind heste betramper disse dale, et rytteri, et tros, et træn, som ikke har været set, siden hunnernes horder gik den modsatte vej.

Efter hærene følger vogne og køretøjer af de besynderligste former, i tusindevis, knirkende og knagende under et uhyre materiel. Hvor korpsene standser, slås feltbagerierne op; titusinder af brødrationer går varme og duftende ud af deres gab hver morgen for at spredes i sultne munde. Korn brændes til vin, der leveres i svære oplag. Selv Frankrigs og Ungarns

sidste vinhøst er delvis beslaglagt til disse massers gigantiske forbrug.

Et allestedsnærværende Forsyn sørger for alt dette. Ingenting tør glemmes. For disse folkeslag på vandring oprettes lazaretter i henved tyve byer. Forsynet må være forberedt ikke alene på krigens lemlæstelser og sår, men også på selve marchens sot og plage, på hedeslag, tyfus og dysenteri. Den store daglige afgang må opfanges, plejes og helbredes, føres tilbage til fanerne. Desertører opsnappes, marodører anholdes, plyndring afstraffes eksemplarisk. Læger og lægemidler overalt medbringes i tilstrækkeligt tal. Disciplinen opretholdes ved et vidtforgrenet system af streng og ubønhørlig praksis.

Men storarméens tempo tør aldrig være hurtigere, end at trænet kan følge trop. Forspandet består til dels af okser, der i nødsfald kan tjene til føde; ammunitionen læsses på undervejs i depoter og forter; hist og her hjælper lastskibe på floderne med transporten, men trænet må dirigeres efter en snor for at være til tjeneste i det rette øjeblik: "På et så vældigt krigsteater vil intet kunne lykkes uden gennem en rigtig opstillet plan og med elementer, der handler i nøjeste samklang". Storarméen har sin alvidende og mægtige instruktør, der anviser hvert af disse tusinder deres plads. Fra hans ånds sitrende energi udlades dag og nat de viljestrømme, der holder dem i de strengt afmålte indbyrdes afstande og samtidig knytter dem sammen i en eneste ubrudt operationslinje.

Frem rykker da storarméen i sit faste sejrsikre trit. En halv snes tungemål klinger under marchen. Nationalsangene lyder over markerne som ekko af skiftende fugletræk. Marseillaisen går igen fra korps til korps som den æggende grundakkord,

afløst nu og da af den joviale parisersang: Hvor har man det vel bedre end i familiens skød? Gammeløstrigske nationalsange veksler med nyskabte preussiske slaghymner, polske frihedstoner med kroatiske folkemelodier og italienske drikkeviser. Overalt buldrer trommerne takten til denne foreløbig så sorgløse oprømthed, der kvidrer og fløjter og tørrer skjorter i solen og ryger en kaotisk kvalm af tobak, af pile- og kirsebærblade om bivuakbålene i de lune sommernætter.

Sommeren skal jo være kejserens forbundsfælle. Gøre felttoget til en munter vagabonderende udflugt. At slæbe fourage med er overflødigt. Hestene kan morgen og aften græsse sig deres friske foder af de grønne enge. Og de bugnende kornmarker vil inden længe sørge også for soldaternes munde, give deres håndkværne stof, tre skridt til siden for hver landevej.

Storarméen skrider frem som til fest, besjælet af sin overfeltherres hele storslåede selvsikkerhed. Så mægtig bruser denne flodbølge frem, at intet kan stå imod. Den vil oversvømme den russiske grænse og skylle tilbage i et rivende sug af bytte.

Derfor er dette træn så umådeligt. Ikke alene med den glimrende materiel-udrustning for øje, men med bagtanke om et endnu mere glimrende erobringsgods fra moskovitternes rige fabelbyer. Marschallerne, generalerne, de unge officerer, alle rider de frem som til et stort afdansningsbal i Ruslands eventyrlige indre. Alle har de private vogne med. I kalecherne sidder elskerinder og skønne damer; de kører rundt fra parade til parade, fra revue til revue, mens deres unge fyrige helte

omsværmer dem til hest og forjætter dem en rig nat efter dagens solhede strabadser.

Dog, hvad ville hele denne fortvivlet blandede folkevandringshær være uden sit magiske enhedsmærke? Disse marschaller, der slider utrætteligt og lystrer ordre og følger instruks og holder disciplin og udretter det utrolige, for ikke at sige det umulige, de lægger sig aldrig til et par timers stakket hvil uden at sende en bævende tanke til ham, for hvem de arbejder, og som kredser højt oppe over dem med sit usynlige falkeblik. Ikke noget nu er de sikre for ham. Står han i aften hundrede eller tyve mile borte, kan de alligevel godt i morgen blive vækket af en il-depeche, der blotter hver en mislighed og hvert et fejlgreb i dispositionerne. Er han i pagt med mystiske spioner? Som en bombe falder hans depeche ned og eksploderer til alle sider, spruttende af harme, af irettesættelser, af skældsord, af trusler: Er De forrykt? Således kan det umuligt gå længere. De har at sørge for, at sligt ikke mere gentager sig. Har De i sinde at modarbejde mine største interesser, at ødelægge mine vigtigste dispositioner? Lad mig ikke høre flere af Deres sidste klager. Sætter De en ære i at gøre alle mine forhåbninger til skamme? Med beklagelse ser jeg nu, at Deres korps udgør hærens sletteste soldater. Hvor meget vil De endnu byde mig? Se dog at bibringe Deres tropper en bedre ånd. Går De i barndom i en alder af niogtredive? Ønsker De at afgive deres kommando? Så sig det ligefrem, men lad mig ikke oftere gribe Dem i åbenlys pligtforsømmelse.

Dette er en hersker, som har vænnet sine tjenere til at yde det yderste – og endda ikke være sikker på ros. Han er dog på samme tid ikke blot hærens onde, men også dens gode

samvittighed. Der løber et gys gennem teltene lige ind i hovedkvarteret, når han indfinder sig. Ingen ved, når hans vogn kommer rullende på uformodet inspektion. Undertiden kører han rappere, end hans kurerer rider. Med ét står han plantet for synet af den ansvarshavende. Som en haglbyge udlader han sin kritik og sin dadel; den elendige har blot at tørre sig i ansigtet. Og har så denne djævel pisket med skorpioner, kan han pludselig give sig til at smile, at blive blid og elskelig, halvvejs at angre og bede om forladelse. Med ét får han den mest sataniske lyst til at gøre det godt igen. Han dasker synderen på hans røde kind, kniber ham, glatter efter, tager ham om hjertet som sin bedste og eneste ven. Og netop derved nagler han sine bebrejdelser så meget des dybere. Delinkventen kan umulig bære nag til ham, men sværger ved sig selv at gøre sit allerumuligste for at stille ham tilfreds, for hvad i hede Helvede er dejligere end at få et påskønnelsens smil strålende ud af denne lille dæmoniske karl? Man kan jo se støvet danse i solen fra hans øjne.

Soldaterne behandler han nu aldeles vanvittigt.

Pludselig går han ved paraden ned langs geledderne og lader sit vandblå øje lyse over de solbrændte fjæs, så hver enkelt tror, dette blik rammer ham alene.

– Hvad Satan, min ven, hvor var det, vi to så hinanden sidst?

– Ved Jena, sire.

– Rigtigt. Og hvor fik du den skramme?

– Ved Eylau, sire.

– Den klæ'r dig, min far. Sådan et par kindtænder, der altid glaner ud af et smilehul. Nederdrægtig koket! – Og du dér! Du gør lykke hos pigerne med dit ar i panden, hvad? Nå, lad mig se,

hvad I har i ranselen i dag. Gamle tvebakker (begynder at gumle) – det er godt, man har tyggetøjet i stand. Men nu skal jeg sørge for, I får frisk brød med det første. Butterdej for gamle kællinger, hvad? – Dér har vi en af dem, man kan læse femten års felttog ud af tænderne på. Og du har ingen kors endnu, min ven?

– Nej, sire.

– Og du beklager dig ikke?

– Nej, sire. Jeg er ikke bedre end mine kammerater.

– Ikke det? Nå, I skulle måske ha' kors hele kompagniet igennem, hvad? Ja husk mig på det, første gang I banker vore venner russerne. – Hvad har *du* i lærken, min ven? Ikke et dryp. Er du tørstig?

– Altid, sire.

– Så kom du til mig til frokost og få et glas af min flaske. Skade, vi ikke har nok med af vor gode Margaux. Brændevin er en skidt drik. – Kaptajn, der er en løjtnantspost ledig ved kompagniet?

– Ja, sire.

– Lad folkene stemme på den mest fortjente. Og giv ham epauletterne straks. Jeg vil se ham i uniformen inden klokken tolv. – Hvad er det, jeg hører, at I ikke kan tåle oret mel, hvad? I kan umuligt blive syge af det. Det er i og for sig ikke rart at spise orme. Men ormene er jo jeres rivaler, de spiser melet fra jer. Så spis I rivalerne til gengæld. De er jo bare af mel. Nu får vi snart nyt korn – det vil gøre godt i tarmene. – Jeg ser nok, I trænger til nye bunde i skoene. Men trøst jer: de russiske skomagere har ikke bestilt andet de sidste tre måneder end sy støvler til jer. Nå, om sommeren er det ganske luftigt at gå med

overlær alene. Glæd jer nu til de friske grøntsager og det ny korn. Jeg er vis på, ikke én af jer taler om en smule mavepine mere.

I en måned farer han fra korps til korps, fra fæstning til fæstning, fra revue til revue. Han er helt og alene indstillet på krig. Han vil gerne behage polakkerne, men han vil være fri for polsk politik. Derfor går han uden om Warschau. Han har heller ikke tid til erotik. Grevinde Walevska, hans polske dronning, drager ham ikke. En feltherre har ikke tid til blødagtige nætter. Han er for længst færdig med at erobre kvinder – en guerillakrig, der aldrig har ligget for ham.

I Thorn, i Marienburg, hvor han træffer sin ypperste og hårdføreste strateg, Davout, i Danzig, i Kønigsberg, i Gumbinnen, i Wilkowitz – overalt øver han sin æggende virkning, afhjælper mangler, dadler og sporer, snart hidsig indtil raseri, snart mild som et kærtegn. Hans nærværelse går som et elektrisk stød igennem de slappede rækker. Disciplinen strammes, magasinerne forsynes, klagerne forstummer. Hans blik mærker alle dem, han møder, det brænder sig ind, så det aldrig glemmes. På en halv times besøg giver han himlen en anden farve. Situationen forvandles ved et trylleslag. Han virker som et lyn, der slår ned i alle. Et nu efter er han borte, og med undren og hemmelig glæde mærker de lamslagne tusinder, at de både kan røre sig, tale og gå, skønt lynstriben har været igennem dem på langs.

Således udlader han sin energi i en halv million mand, og i slutningen af juni står de alle fremrykkede mod grænsen, rede til at gå over på et eneste vink. Broslagningstrænet er kørt frem

på flodbredden. Ingeniørerne har deres overslag parat. På et par timer kan troppemyldret være i gang over den brede skillende flod.

Da udsteder han sin krigserklæring. Det er ikke en forseglet note, der overrækkes til en diplomat. Intet blødsødent ultimatum. Han står ikke for Ruslands porte og banker på, inden han går over tærsklen. Om natten smeder han sin proklamation, næste morgen ved solopgang buldrer trommerne til parade, og proklamationen læses op for de lyttende geledder:

– Soldater! Den anden polske krig er begyndt … Rusland har brudt sin ed … Rusland rives med af skæbnen; hvad skæbnen har bestemt, må fuldbyrdes. Tror russerne, vi er vanslægtede? Er vi ikke længere soldaterne fra Austerlitz? Vi har valget mellem vanære og krig; valget kan ikke være tvivlsomt. Derfor: fremad! Lad os gå over Njemen, lad os føre krigen ind på russisk grund. Den anden polske krig skal ikke blive mindre hæderfuld for de franske våben end den første; men den fred, vi vil slutte, skal stille os sikkerhed; den skal gøre ende på den skæbnesvangre indflydelse, Rusland har øvet i Europa det sidste halve århundrede.

4. Ved Njemens bred

Det er sommernatten et døgn før St. Hans.

Storarméen ligger i lejr langs Njemens bred. Efter en solsveden dag sank sommerskumringen over jorden som et lindrende pust fra himlen. Livsånderne vågnede, sulten meldte sig, suppekedlerne kom i kog. Man stoppede maverne med alskens mad og snadderne med alskens løv. Man sad til midnat og lod stjernerne skinne på sig. Så døde pibegløderne hen, øjnene faldt til, og nu sover man midt i den grønne vårsæd, hvoraf man plukkede urtekvast til suppen.

Skove, telte, trænvogne, kanoner, geværpyramider, mennesker og dyr – alt sover i en uhyre familieseng. I et eneste fælles åndedrag puster hundredtusinderne op mod den klare skyldfri himmel.

Njemen rinder uden hvirvler. Dens vand lister sig afsted uden lyd, uden suk, kryber og bugter sig, gennem skove og uformelige bakker, brudt i himmelspejlende pytter med indramning af nattens dunkelt duvende fløjl.

Så langt er disse menneskemasser nået. Til grænsen af, hvad de kender. Her standser deres viden. Her møder de det store ubekendte. Hinsides denne tavse strøm, der rinder som en glemselens flod, ligger krigen: målet, hvorfor man er marcheret de hundreder af mile.

Alt synes dødt derovre. Endnu er ingen mennesker set på den anden bred. Ingen røgsøjler, blå mod himlen, har røbet fredelige arner og hjem. Kun et søvndrukkent, halvkvalt

hanegal skingrer fjernt i den grå skumle nat som et blodfarvet drømmeskrig.

Hvad ligger histovre? Et torneroseland, som har slumret i årtusinder og nu venter sin vækker, sin befrier? En lumsk og indadlokkende fælde, en tragt af ørkensand, på hvis bund fjenden sidder som en uhyre edderkop og spinder død og fordærv?

Bort langs Njemens venstre bred blinker bivuakkernes døende blus i en uregelmæssig kæde. Man kunne tro, det var midsommernattens bavner, tændte til højsolens ære, lysende over landene afgrødens velsignelse og fred.

Men nu er det krigens ulmende bål og brand. Herfra skal gnister snart stikke byer i lue, fænge i stråtagenes tørre tønder, blusse ildens røde skræmsel langt ind i Ruslands hjerte.

Natten og søvnen har båndlagt de vilde drifter. Rusen har mejet de drukne bagover. Glædespigernes kåde hvin er døet i gispende kys. De sidste søvnige ord er forstummet i lallen. Hærene sover. Nede ved det sugende kølige vand står forposterne og skifter ben at hvile på; armen støtter mod geværet; munden sutter endnu på den kolde pibe; det gurgler i dens rør. Skildvagten falder hen i sin snurrende døs. En hest vrinsker højt støjende inde i det lange korn; en fjern hund skælder ud over forstyrrelsen. Nu og da vågner en fortumlet sjæl og glor uforstående på de tågede stjerner og hører en nattergal gentage sine dybe fløjtetoners hulk, der pludselig skratter op i en vanvittig vild fanfare.

Fjernt borte i al denne halvmørke slumren høres en svag rullen, der buldrer nærmere og bliver til en vogns skramlen ad hård vej. Stemmer vækkes i mørket; spørgsmål krydses af svar;

korte befalinger smælder; vognen standser; to skikkelser springer ud i en bivuaks svagt blafrende skær.

Storarméens vågende sjæl, der er påfærde.

– Dette er 6. polske ulan-regiment?

– Ja, sire.

– Hvor er kommandanten?

– Han er her på øjeblikket, sire.

– Hvem er De?

– Major Suchorzevski, sire.

– Og De?

– Artillerigeneral Soltyk, til tjeneste, sire.

De polske officerer flokkes om den pludselige gæst. De er uden hoveddækning og knapper frakkerne med søvnen i øjnene.

– Hvor er vejen til Njemen?

– Her lige ud til venstre, sire.

– Hvor står forposterne?

– Løjtnant Zrelski vil vise Dem det, sire.

– Mine heste er sadlet, sire, melder oberst Pagovski, der kommer til, endnu i skjorteærmer.

– Til hest, sire.

– Er De gal, Berthier? Ingen fransk uniform tør endnu vise sig på Njemens bred. Død og pine! Vi må trække i polsk tøj.

– Til tjeneste, sire.

De polske officerer haler frakkerne af.

– Giv mig Deres, oberst. Vi passer klæder, tror jeg. Nej, ikke den ulan-hue, den er for tung. Deres er bedre, oberst. Nå, ser jeg ud som en polak? Afsted!

Det er endnu dyb nat. Kejseren sprænger hen ad vejen i galop. Til begge sider skimtes i uformelige dynger de slumrende bivuakker. Kanonerne er kørte i stå langs selve vejen; deres sorte blinkende bronzeløb danner en lang, baglæns gående kæde nedad mod Njemen. Hestenes tramp vækker nysgerrige over ende inde på markerne: stafetter mod Alexota og Kovno? Om et par timer går det altså løs. Godnat så længe!

Kejseren rider skrapt. Kun løjtnant Zrelski følger ham skrapt. Det begynder at gry. Natten letter sig i en hvidlig damp nede ved flodløbet – en offerrøg mod solen, som snart skal rinde.

Endelig skråner vejen i brat og lige linje ned mod Njemen. Kejseren giver hesten slappe tøjler, og i løssluppen fart suser den vejen til ende.

Vedetterne råber an på deres polsk, men han ænser ikke de opskræmt løftede geværløb, han overlader sin ledsager at berolige dem, han lader stå til, han sætter i sidste øjeblik sporerne i begge hestens flanker, som var det hans agt at tage den brede flod i et spring. Hesten planter begge sine forben i det højt opsprøjtende vand; det rasler under dens hove, det skrider, det glider, floden skvulper om dens bringe, i et vildt fortvivlet vrinsk stopper den op, som var det vandet, der afparerede den i et stød, og holder an med hovedet kastet bagover, uden at rytteren har slappet sine sporer eller strammet dens tøjler.

Er det Leander, som vil svømme over Hellesponten og favne sin hero? Ja, han føler sig som en elsker, der i brynde drives mod det jomfruelige land. Jomfrueligt? For et århundrede siden var der jo en kronet eventyrer, Karl den Tolvte, som prøvede på at tage dette hellige Rusland med vold. Men jomfruen lokkede

ham dybt ind i sin inderste favn og kvalte ham. Fra Poltava reddede han sig over hals og hoved ned til tyrkerne, og voldtægtsforsøget var afslået for alle tider.

– Således må det ikke gå os, Berthier.

– Nej, sire.

Berthier ved ikke, hvad han benægter. Men han er vant til ikke at modsige kejseren i hans enetaler.

– Sporene skræmmer, Berthier; vi gør ikke en dumhed om igen.

– Nej, sire, aldrig!

Kejseren rykker sin hest baglæns op af floden og kaster den om med et voldsomt tag. Den stejler og pruster, angst for det sprøjtende vand, og et øjeblik efter ligger storarméens behersker på jorden under dens skumdryppende mule.

– Det er et ondt varsel! En romer ville vende om.

– Var det Berthier, som sagde disse ord? Eller ham selv? Pyt! Varsler er kun for dem, der retter sig efter dem. Kejseren sidder straks efter i sadlen igen, han ler, han pisker ikke på den opskræmte hest, han klapper den.

I roligt trav rider han videre. Han tænker ikke på andet end at finde det heldigste vadested, det gunstigste sted at slå bro.

Det er allerede morgen. Men solen kan ikke bryde igennem den tunge skymur, som har rejst sig over den lithauiske bred. Dagen nøler med at afsløre det hemmelige land histovre. Kun en overbrudt gylden solvifte udfolder sig bag bakkekammene og tænder nogle pludselige hvide blink gennem luften. Det er et par morgenduelige storke, som klaprer bort mod usynlige enge.

Alt er endnu nattestille. Kejseren rider med sin lille eskorte, forsigtigt, forsigtigt, som er han bange for, at hestehovene skal

vække den slumrende krig derovre.

– De sover, siger han. Vore barbariske venner, disse moskovitter, disse skyther, de sover. Lad dem sove. Er det Barclay, som ikke kan komme ud af fjerene? Man skulle forsværge, at den første russiske vestarmé er nogle kanonskud herfra. Men vent, vi skal snart få dem ud af dynerne. Vi skal komme over dem som en tyv om natten.

Rekognosceringen er nået til Alexota. På den anden bred, kun et kanonskud borte, ligger Kovno. Kejseren trænger ind i det yderst liggende hus, hestene skjules i gården, selv tager han udkig bag vinduerne.

Kovno sover derovre; en stor klump brunrøde tage mellem løv; pramme og plumpe både ligger om det afbrudte brohoved; et stort kirkekors blinker; intet rører sig; ikke en kosaklanse er at se.

Og dog er det fjendens mest fremskudte punkt. Forræderisk ligger han gemt bag denne fredelige lille købstad, hvor kun hanerne skingrer dagen i møde.

Kejseren trommer med fingrene på ruden.

– Dér ser De, Berthier: ingen krig! Ikke så meget som svansen af en fjende! Det er altså en dum drøm det hele? Hvad? Ikke spor af krig!

– Krigen er jo os, sire.

– De tager fejl, min kære Berthier. Vi står jo her med et fredstilbud, ikke sandt?

– Vi står her med storarméen, sire.

– Er det ikke det, jeg siger? Vi er her med storarméen for at understrege vort ønske om at undgå krigen. For at hævde vor og Frankrigs uomtvistelige ret.

– Ja, sire.

– For at hindre folkenes blodsudgydelse. For at forhandle, for at opretholde freden, og ikke af nogensomhelst anden grund.

– Nej, sire.

– Jeg tror, De tillader Dem at smile, Berthier.

– Nej, for ramme alvor, sire, vi er her for at undgå krigen.

– Ja, naturligvis.

– Og hvis der altså kommer – fra Vilna, over Kovno måske – tilbud fra zaren om at forhandle, sire, så –

– For Djævlen, så forhandler vi.

Kejseren trommer generalmarch på ruden.

– Men det gør der ikke, Berthier.

– Hvilket, sire?

– Der kommer ingen tilbud. Inden fire og tyve timer går vi over.

– Jeg troede, vi skulle vente, sire.

– På hvad?

– På tilbuddet, sire.

– Er De gal? Skal vi spilde vore chancer?

Kejseren og hans stabschef ler til hinanden som et par augurer.

På tilbagevejen rider de skrapt. Skrænterne begynder at blive levende. På den anden side af Njemen ses kun flodens golde og gule bred, der flader sig op under høje bakker med triste og skumle egeskove. Men på denne side vågner livet myldrende op over alle høje og ned i alle dale. Hestene vrinsker. Kvaset knitrer under tusinder af sodede kedler. Landet synes befolket af uhyre sigøjnerhorder.

Kejseren nikker op til sit fremskudte telt, der knejser over alle bakkerne.

Han standser ved bivuakken i 6. polske ulan-regiment. Han er oprømt og strålende ved synet af alle disse levende højder omkring sig. Oberst Pagovski serverer ham sort kaffe skoldende fra ilden, breslauer-kiks og et glas tokayer.

– Nu må vi af med vore lånte fjer, Berthier. Vi ligner virkelig et par polske pan'er – det klæ'r os, hvad? Ser De, min kære Berthier, ville det ikke være jammerskade, om så stolt en hær skulle vende om med uforrettet sag?

– Hvorfor, sire?

– Fordi zaren pludselig fik lyst til at forhandle. Han har dog, ved Gud, betænkt sig længe nok. Og nu er min tålmodighed til ende.

Kejseren under sig ikke hvile, før han har fundet det bedst passende overgangssted.

Resten af dagen, der er lummer og tung af sol, ligger han ubevægelig henslængt i sit telt.

Efter solnedgang begiver han sig til broslagningsstedet ved Ponjemon. Inden klokken et skal der være slået tre broer. Davouts korps står marchfærdigt til at rykke over. I den kølige nat går de franske kolonner frem fra skove og dale. Som mørke skygger ophober de sig på Njemens bred. Alting venter og tier. Bål, selv gnister er forbudt. Soldaterne står med geværet i hvil.

Nogle franske sapører i en båd er de første, der vover sig i land på den ukendte bred.

De lister sig frem; som indbrudstyve i frygt og bæven for at vække husets beboere. Men alt er stille. Her er åbenbart ingen,

som aner, at krigen står og lurer histovre, rede til indbrud.

En kosakpatrulje rider pludselig frem fra skovens sorte gem. Den får ingen svar på russisk. Officeren spørger da på fransk:

– Hvem er I?

– Franskmænd.

– Hvad vil I her? Hvorfor kommer I til Rusland?

– For at føre krig med jer. Vi vil tage Vilna, frigøre Lithauen, befri Polen.

– Krig! Det lyder som et skrig. Russerne gør brat omkring og jager tilbage, ind i den skjulende skov, som om døden var i hælene på dem. Og døden *er* i hælene på dem: Franskmændenes geværkugler smælder efter dem, kvistene knækker omkring dem.

På den modsatte bred lytter kejseren efter de tre svage knald, der skyder krigen ind. Antyder denne knitren en begyndende forpostfægtning? Nej. Alt er stille igen derovre. For Djævlen! Hvem vover at plaffe løs for tidligt og at alarmere den intetanende fjende?

300 voltigeurer sættes i en fart over floden for at dække broslagningen, der nu føres til ende. Frem over den smalle flade bred marcherer divisionerne og skiller sig i tre levende slanger, der våbenskællet blinkende begynder at krybe over de tre broer.

Ved den ene af overgangene holder kejseren til hest.

Som tropperne rykker forbi i den blege dæmring, ser han ildnende på dem. Halvmørket gør hans øjne sælsomt store og funklende. De hilser ham, som de dødsdømte legioner hilsede Cæsar: Kejseren leve! Han smiler sin tak, som til hver enkelt, med samme faste og æggende glans. Hans skarpe blik gennemborer geled efter geled, trækker deres bryn på en

lysende tråd. Han mærker dem, som krigsguden mærker sin kohorte med sin spydsod. I det sekund, de passerer ham, gungrer broplankerne dobbelt stærkt under fodslaget.

Nu kører det første batteri over. Kanonerne glider forbi som skumle lænkede ulve, de lange bronzehalse strækker de åbne runde svælg bagud, som for ikke at ses af fjenden derovre. Brotømmeret sukker og knager, drøner og skralder under dem.

Kejseren rider ud af larmen og lytter over floden. Vil ikke snart musketilden begynde at knitre? Når løsner den første kanon sin tunge og hilser krigen med det første ekkovækkende brøl?

Slangerne derovre kryber sammen i et tungt sort nøgle, hvis bevægelser ikke skelnes, men som bugter sig frem over ukendt jord med kanonerne rede som spillende tunger, der kan udspy ild og død. Hvor lurer bagholdet? Når modtager indrykningen sin velkomst? Man ved jo i virkeligheden intet. Står russerne ved Kovno? Vil de møde ham? Har de alt trukket sig tilbage? Ad Viljas højre eller venstre bred? Retirerer de på Vilna for at standse ham foran Lithauens gamle hovedstad? Hvad betyder denne dødlignende tavshed? Når spilles der op af skytsets fulde orkester? Når skal han igen høre den jord- og himmelrystende torden, der er livets højeste salut for hans sejrsdrukne sanser?

Han bliver utålmodig. Han sporer sin hest ind imellem geledderne, han følger marchens strøm over floden, han ser de ilende vande gennem plankesprækkerne. Det giver et stød i ham, da hesten planter sine hove mat i det fjendtlige sand. Endelig! Han haster frem, op gennem hele avantgarden, forbi den forreste kolonne – fremad, frem, til han alene galopperer ud ad den øde vej, ind i det ukendte land. Videre! Videre! Som

ville han ride en flygtende fjende op. Som trængte han til at få russisk jord under hovene, at spore sig ind i sit nye og farligste felttog.

Han farer forbi sine forreste blænkere, til vejen ligger tom foran ham, op mellem duvende kornmarker, mellem egekrat og duftende hyld. Morgensolen står allerede over et land, der fredeligt og uberørt tager imod ham, kendt og fortroligt som landet, hvorfra han kommer. Birkene ringler vantro med deres ranker over denne krigsherold, der melder sig i sin lange grå frakke og svirper sin krigserklæring til grenene, der dasker ham om hatten. Han bliver ved at ride frem, som gik han udæskende til tvekamp mod en enkeltfjende. Som ville han ride det ganske Rusland igennem for at søge den halsstarrige zar og knalde ham et par trusler i synet.

Men han træffer hverken zar eller anden fjende end et kobbel lurvede køtere, der halser ham en glammende velkomst i møde fra en ellers uddød landsby. Han jager ikke andet op end lærkerne af kornet. Han vender og rider i pasgang tilbage til broen, hvorfra han følger garden langs floden på march mod Kovno.

Tre samfulde dage varer overgangen; ustandseligt defilerer denne folkevandring over broerne; og i de nærmest påfølgende dage fører Eugène og Jérôme deres hære over længere sydpå. Storarméen udtømmer sine korps over Lithauen som en sivende oversvømmelse.

Kejseren behersker den hele vidtstrakte operationslinje. Hastigere og hastigere driver han på overgangen, på fremrykningen. Han er jo nu i sporet af sin fjende: han forfølger. Ganske vist med den størst mulige forsigtighed, for

den fjendtlige hær er uprøvet og urørt. Det gælder om at udregne dens styrke, at spejde dens bevægelser, at komme den i forkøbet, at afskære den retrætelinjen, at tvinge den til slag.

Derfor frem til avantgarden, frem til forposterne for at rekognoscere og indsamle nye oplysninger. Foreløbig træffes overalt kun advarsler og trusler: Tilintetgjorte hjælpekilder. Tømte eller brændte magasiner. Afbrudte broer.

Russerne er allerede på den anden side af Vilja. Kejseren vil ikke give sig tid til at slå bro. Fjenden må forfølges i samme åndedræt. En polsk eskadron får befaling til at sætte over floden. De styrter sig uden betænkning i vandet, de driver hestene midt ud i den rivende strøm, fodfæstet slipper, så mister de modstandskraften, vandet fejer de sprællende heste bort i sine hvirvler. De vrinsker skingrende i dødsangst. Rytterne rejser sig i stigbøjlerne, forsøger at stige op i sadlerne; men alt er bundløst, de synker og synker, til vandet fylder deres munde, idet de råber deres sidste: Leve kejseren!

Han holder på bredden og ser på deres dødskamp, stift, tilsyneladende uden at bevæges. Han er ikke ufølsom, men erfaring har lært ham, at følsomhed er menneskets unyttigste svaghed. Om tårerne styrtede ud af hans øjne, om han skreg eller faldt i svime, ville det ikke redde en eneste af disse tapre. De får en rask og smuk død. De giver et stort og opløftende eksempel. Gråd er for kvinder. Skæbnen, den ubønhørlige, afvæbnes ved kulde og trods. Med rynket pande og faste læber ser han til. Han standser husarernes fortsatte fremridt med en armbevægelse, med en anden sender han alle både ud til hjælp. Leve kejseren! Floden river disse helte med sig. Lydighed og opofrelse, heltedød er det skønneste af alt.

– Slå bro, siger han og vender sig bort.

Stadig sidder han på hesteryggen og lytter. Når begynder det dog at spille op? Er det ikke kanonade, som mumler dér syd på ved Pilony? Er det Eugène, som først skal i ilden? Stille! Noget er der i jordskorpen – en fjern og hul brummen får den til at ryste. Et blink! Kan en kanon glimte så stærkt ved højlys dag? Nu tager drønene til, som ruller nye batterier op og forstærker skydningen. Hele den sydlige horisont synes at bovne af bulder.

Kommer mon ikke snart estafetter sprængende fra Pilony? Man burde stå af og lægge øret til jorden. Nej, hvad var det? Et blændende zigzag har tegnet sig på en tordenblå skypude; et tordenskrald slår sine paukehvirvler i tre-fire skrald-katarakter.

Det er himlen, som har samlet sine batterier til en frygtelig udladning. Dagen bliver på et par minutter til kældernat. Lynene knitrer i ustandseligt rikochet-fyrværkeri, til alt pludselig slukner og drukner i en himmelsk syndflod, som gik alle jordens skjulte vandlag frem til kredsløb med de nedvæltende skybrud.

Heste og soldater bogstavelig regnes til jorden. Rytterne kryber i læ af dyrenes bug. Hesteskindet glinser blankt dampende af væde. De marcherende soldater standser og klumper sig sammen, danner skjoldtag af deres rygge til afløb for regnen. Lavetterne står og synker i vejenes nydannede morads til højt op på hjulene. Alle biveje bliver til skyllende bække. Njemen og Vilja svulmer og synes at løbe op på land for at drukne de indtrængte skarer.

Kejseren får sine slaglyster kølnede i denne himmelskylle. Han skutter sig og skinner som en bronzestatue. Det var jo ikke himlen, han begærede at slås med.

Han vedbliver at spore avantgarden mod Vilna. Da han hører, at byen ligger åben, skælder han general Montbrun huden fuld, at han har ladet russerne undslippe! Han raser mod alle dem, der har set deres bagtrav og ikke fået dem til at standse. Fjenden skulle jo anholdes, sættes fast!

Han rider i galop gennem gaderne, indtil forposterne. Et par spredte skud fryder hans øre, men det er knald i det tomme rum. Alt er rømmet. Fjenden er ude – fjenden er borte – fjenden retirerer i uskadt stand. Det er at snappe efter en flygtning og ikke gribe blot fligen af hans kappe.

Han tager en død og unyttig by i besiddelse.

I zarens palads kan han sætte sig på stole, der endnu er varme efter Alexander og hans stab.

Han smider sig på en seng for at komme til ro og synke sin harme.

Et øjeblik efter springer han op: Vilna er hans residens. Og han går i gang med at regere.

Nu først hører han jublen i Lithauens "befriede" hovedstad.

5. Parforcejagten

Parforcejagten tværs igennem Rusland.

En to måneders vild og rasende forfølgelse af de to russiske hære; af to opskræmte og tirrede bjørne, der skal jages, til de styrter. Til de standser og gør front mod forfølgeren for at dø af hans kugler.

En jagt på halvandet hundrede mile. Over stok og sten. Over rivende floder og sumpede veje, i svidende sol og i plaskende regn, gennem skove og ørkener, dybere og dybere ind i det vældige, fremmede, uformelige land, der lukker sig bag jægeren og hilder ham i sine ørkeners garn af strømme og ukendte veje.

Forfølgeren, der fra først af ikke har andet mål end blot at standse sit vildt, at få det til at vende sig og værge sig, overlistes efterhånden umærkeligt af selve byttet, han jager.

Thi bjørnen gør ganske vist front gang på gang, dog kun så længe, at han lige får skimtet dens gule tænder og små blodskudte øjne. Så løber den igen. Han når kun at nappe en tot hår af dens pels. Han kan ikke slippe den af syne, han kan ikke tabe dens spor. Den løber foran ham så nær, at han hvert øjeblik tror at kunne gribe den. Den drager ham magnetisk, den foreskriver ham vejen, han skal gå. Og hver gang jægeren gør holdt på dens opfordring og atter skuffes og igen ser den smutte sig af hænderne, bander han og sværger, at nu vil han ikke længere. Nu har jagten ende for i år, nu går han i kvarter for at styrke sig og vente til næste år med igen at opsøge bamsen.

Dog hans forsæt bliver til intet. Det var aldrig hans sag at gå i vinterhi og sidde ørkesløs med hænderne i skødet og håbe på, hvad fremtiden kan bringe. Han var vant til at skabe fremtiden selv. Denne bjørn skal have sin bane nu eller aldrig. Han kan ikke vende om til spot for alle sine fjender. Han vil heller ikke gøre andre forvovne jægeres dumhed om igen. Netop derfor vover han sig videre, træder sporet op på ny, jager fortvivlet sin bjørn så endeløst langt af led, til den endelig gør holdt for indgangen til sin ukrænkelige hule. Her vender den sig til et sidste nødværge.

Hvad hjælper det, han kryster den i et blodigt livtag, så dens brune pels risler af varmt purpur? Han får den dog ikke dræbt. Den slæber sig såret bort og overlader ham sin tomme hule.

Nu opdager han, at det fremmede land har slugt ham. Han har hundreder af mile hjem. Mødig og sulten må han skynde sig tilbage, vejen han kom. På bjørnens støn af smerte stævner fra alle kanter bidske og ugæstmilde ulve imod ham, tvinger ham til at gå baglæns, omhylet af hævngerrige gab, der lurer på øjeblikket til at sætte deres flænsende tænder i ham.

Så ondt skal denne jagt ende.

I sit håndgribelige billedsprog siger kejseren:

Går jeg til Petersborg, tager jeg Rusland ved hovedet. Går jeg til Kiev, tager jeg det ved fødderne. Men retter jeg stødet mod Moskov, træffer jeg hjertet.

Til at begynde med nærer han dog en hemmelig skræk for at gå imod Moskov. Så langt og så galt håber han ingensinde, det skal gå. Det er kun en trussel, et udfald; et stød, han retter.

Han havde ventet, russerne ville afparere og møde dette stød i samme nu, det langes ud. Men den ubønhørlige skæbne vil, at bordet fanger, og ordet tager sin mand.

Han slipper ikke for det, han mest af alt frygter: at gøre Karl den Tolvtes dumhed om igen. Han gør netop det, han ikke vil. Han drages af sin plans uundgåelige fangarme. De haler ham frem til gerningsstedet. Den geniale hasardspiller inderst inde i ham skubber til: Hvad en Karl den Tolvte ikke kunne, det kan en Napoleon. Usynlige og uimodståelige kræfter trækker ham ind i dette Ruslands hjerte. En dag står han i Kreml-paladset og vågner til besindelse og ser sig selv ind i de blege øjne og hvisker: Det var jo netop dette, jeg *ikke* ville.

Så vidt og skæbnesvangert drives han af sin egen operationsplan, den mest geniale og glimrende, hans krystalklare hjerne nogensinde har udklækket.

Denne verdens-strateg rykker jo over Njemen med feltherre-principper, der lyser af enkelhed.

Han har opbudt en hær af folkeslag, der i kraft af selve sin størrelse bliver det vandrende tyngdepunkt i Europa. Han har spændt dens begær og skærpet dens appetit efter det eneste ene, enhver god hær vil: Krig.

Han fører den frem til krig og til sejr.

Han kender jo hemmeligheden ved al krig: at gøre sig til herre over kommunikationerne. Han kender jo kunsten at sejre. Den består alene i dette: I et givet øjeblik at samle flere tropper på det afgørende sted end fjenden.

Han kender de to modsatte bevægelser i krigsførelsens kredsløb: at sprede sig for at leve, at koncentrere sig for at slås.

Han kender hemmeligheden ved at forfølge sin fjende: Man skal træde ham så skrapt i hælene, at man prikker ham i ryggen med sin klinge.

Sine marschaller har han som det første og højeste bud indprentet dette: altid at rappe sig i største skynding i den retning, hvor der høres kanonade. Hvor der skydes, går det løs. Dér gælder det at løbe til hjælp af alle livsens kræfter – for at blive de fleste i det rette øjeblik.

Hans operationsplan går ud på: som en kile – med hovedstyrken i kilens spids – at trænge sig ind imellem de to russiske hære, foreløbig at snitte dem fra hinanden, at tvinge dem ad to forskellige veje og dog vedblivende at binde dem, at holde dem i skak, så de hverken kan forene sig eller komme hinanden til undsætning. Alt sammen for, med støtte af begge fløje, at finde det rette øjeblik til at slå dem hver for sig.

Fra Vilna, hvor han organiserer Lithauen og regerer med både udenrigsminister og fremmede magters gesandter, dirigerer han den hele fremrykning med samlet overblik. Han driver, han sporer sine korps til ustandset hidsig forfølgelse af fjenden for på alle kanter at afskære ham, overfløje ham, omgå ham, tvinge ham til standsning og slå ham.

En klapjagt som i feber. Alle hans tapreste og dristigste marschaller er med i jagten. Oudinot og Ney trænger på med ukuelig ild. Murat blinker i teten med sit forvovne rytteri. Daglig indhenter han hen under aften fjendens bagtrav; men da er russerne gået i stærk stilling og hans egne tropper segnefærdige af træthed og sult. Og i nattens løb fortsætter fjenden sin retræte i mønsterværdigste orden.

Davout er selve centrums borende od. Han skærer frem som det tveæggede sværd, der bestandig lægges mellem de to russiske hære.

Men mens der mod nord opereres mod Barclay med den skrappeste og punktligste energi, formår sydligere kongen af Westfalen ikke at få højre fløj til at bevæge sig i det rette stormende forfølgelsestempo. Han nøler, kommer for sent, er et ur, der bestandig går bagefter. Han forskertser øjeblikket til at angribe og slå Bagration. Derved lammer han det øvrige fremstøds kraft og umuliggør det for hovedstyrken at omgå og overvælde Barclay.

Jérôme forlader hæren efter bitre skærmydsler med Davout, og denne stræber at oprette hans forsømmelse. Han standser Bagration og tvinger ham til at retirere ad en stor sydlig omvej for omsider først i Smolensk at forene sig med Barclay, der af operationerne nordpå er blevet tvunget til retræte over en tilsvarende bue.

Napoleon er nøjagtig en måned om at nå fra Vilna til Vitebsk – uden resultat. På intet punkt har han kunnet fastholde fjenden for at prøve kræfter med ham. Da han i Vitebsk nødes til selv at standse for at puste ud og overveje situationens kritiske alvor, har han ovenikøbet den skuffelse at se de to russiske hære, uden at han kan hindre det, løbe sammen – som det adskilte par i legen: "To mand frem for en enke".

En frygteligere fjende end de tropper, han forfølger, er selve landet ham.

Hans kort er enten helt ubrugelige eller helt slette. Han orienterer sig med største vanskelighed i et land, hvis sprog han

ikke forstår, og hvor overalt beboerne viger bort fra hans vej, som var det selve pesten, han bringer med sig.

Bønderne tilintetgør alle levnedsmidler, de ikke kan tage med sig, de flygter med deres kvæg for enten at følge de russiske hære eller at gemme sig i de store skove. Overalt ligger de på lur og overfald af fourageringskommandoer, der vover sig for langt til siderne fra hovedlinjen; de hugger dem ned og røver deres kvæg tilbage.

Kun polske jøder er der endnu at handle med. Ildelugtende, magre og skidne, med lange røde skæg ned over de sorte kaftaner, optræder disse griske leverandører og sælger de jævneste fornødenheder som sukker, te og kaffe til ublu høje priser.

Forfølgelsen af russerne binder jo fremrykningen til nøjagtig samme vej. Russerne ved det og skåner intet. Ikke engang brøndenes vand. De leder møddingerne til dem eller forpester dem med ådsler. Vidt og bredt er markerne afædte, som var en græshoppesværm gået over dem uden at levne et strå til de efterfølgende sværme. Hestene er uden foder – alt er afgræsset. Vil Murat have føde til sit rytteri, kan han plukke tagene af bønderhusene og give hestene det gamle sorte tørre strå. I tusindvis falder de fra. Deres kadavere ligger og forgifter den lumre luft. Allerede omkring Vilna må kejseren befale at nedgrave de stinkende ådsler i en omkreds af to mile.

Selv om tropperne ved daggry forlader bivuakkerne i nogenlunde orden, varer det kun kort. I dagens løb slappes al disciplin. Geledderne opløser sig og flyder ud til siderne i tynde tråde; snart tabes ørnene af sigte; efternølerne lægger sig i grøfterne og orker ikke at rejse sig; de, hvem sulten gør

energiske, fjerner sig på jagt efter føde, samler sig til strejftog; langt bort ad bivejene glider de som bevæbnede plyndringsbander for at afsøge landsbyer eller erobre herregårde. Intendanturen har opgivet ævred. Korpscheferne selv må fouragere. Officererne er afmægtige: hvordan skal de holde disciplin og justits, når marodørerne afvæbner dem ved at byde dem selv fødemidler, sulten tvinger dem til at tage imod?

Afgangen af tropper er rivende – snart udgør den en tredjedel – til sidst formindsker den storarméen med langt over halvdelen. De syge lægger sig i solheden langs den golde landevej. Andre vakler bort, til de finder en fjern kornmark; de ligger blandt rugstråene, gnider de grønne korn af et aks ud i hånden for at tygge dem.

Kun en ringe del opsamles af ambulancerne. Deres forplejning bliver middelmådig. Kantinerne er slet forsynede. Medicin er der lidet eller intet af. Og den græsseligste uorden opstår snart i trænet. Selv i hovedkvarteret er vognene ikke længere på plads, men hyppigt endog helt foran.

Kejseren må høre på de talløse klager, der vokser fra dag til dag og til sidst summer om ham som en sværm af osende spyfluer: selv i den unge garde dør mandskabet af sult. I tusindvis ligger der syge af dysenteri. Lazaretterne kan ikke rumme dem. Hestene kreperer i tusindvis af mangel på havre. Det rædselsfulde vejrlig umuliggør fremrykningen. Og mangler der ikke korn, så mangler der enten møller eller ovne eller tid til at bage.

Han reagerer heftigt og barskt:

– Umuligt! Hvor er de uhyre kvantiteter af levnedsmidler blevet af? Har jeg ikke sidst ladet sørge for tyve dages proviant på én gang? Ordentligt kommanderede soldater dør aldrig af sult.

– Må jeg bede mig fritaget for den dumme snak om havre til hestene. Hvor skal vi tage havre fra? Det er bare hestene, som mangler patriotisme. Vore soldater slås godt, selv om de ikke får brød. Men vore heste gør ingenting, når de ikke får havre. Upatriotiske heste kan vi ikke bruge. Lad dem dø, lad dem rådne, men grav dem i Himlens navn ned, så de ikke forpester luften for os allesammen.

– Jeg er ked af disse evige hyl om vejret. Den sande tapperhed foragter det dårlige vejr. Æren er ikke bange for snavset. Lad det stænke officererne over med mudder, så distinktionerne ikke er til at skimte; men gå blot videre! Man slås allerbedst i det værste skidt.

– Jeg har altså også generaler, der er dovne. De tager kvarter i husene og finder bivuakkerne for anstrengende. De skyr enhver smule besvær. De klager uden grund. Sig til general Jomini, at han har mel. Blot han gider være over at stå op om morgenen kl. 4 og selv gå til mølleren og bageren, så får han brød, så behøver han ikke at hyle. Men hvis han sover eller flæber, så får mandskabet ingenting.

Efterhånden irriteres kejseren af klagerne, netop fordi de gentager sig og gentager sig og han kender deres berettigelse. Men han ved også, hvad alle burde vide, at de genvordigheder er uundgåelige. Hans generaler skal ikke bilde sig ind, de lærer ham noget nyt ved at fortælle ham alle slige trivialiteter. Har han måske ikke selv forudset det alt sammen, sagt og skrevet

det de tusinde gange, søgt at forebygge det? Tab af heste og vogne må man bære – det er krigens gang og krigens onde side. Føden må man tage, som man kan få den. Herregud, man kan jo ikke leve så fedt og godt som hjemme i Paris. Alle disse savn skulle netop gøre deres virkning, blive en brod i kødet efter at få ende på så jammerlig en krig. Langvarige krige er af det onde, fordi man efterhånden må slås med sin egen mave og med hundrede små og latterlige ting foruden med fjenden. Derfor skal man skynde sig, gøre pinen kort og slå det ene slag, det kommer an på.

Med sin store faderlige godmodighed gør han alt for at hjælpe, så langt han kan nå. Han deler ud til soldaterne af de rationer, han kan få fat på. Hver morgen besøger han bagerovnene og smager på brødet. Bedst som han sidder ved sit eget hastige måltid, tænker han på skildvagten udenfor og sender ham vin fra sin egen flaske.

Klagerne over den kogte rug, der giver blodgang, lader ham ikke i ro: For Djævelen, hvortil har vi læger? Lad dem finde på et middel derimod.

Den hårde og ufortrødne Davout er klogere end alle lærde folk og medicinmænd. Han tilråder at lade rugen riste, inden den tilberedes. Lægerne mener, at man altid kan prøve. To gardegrenaderer skal optræde som forsøgsdyr. Kejseren er ivrig, han fylder deres maver med ristet rug: Nå, er ikke det en himmerigsmad? Han skænker sin egen vin for dem at skylle efter med. Og endda bekommer det dem ilde.

Når ambulancerne passerer forbi med syge og sårede, standser kejseren dem og spørger, hvordan de har det, og trøster dem for deres smerter:

– Nu kommer I i gode hænder og bliver plejede efter alle lægekunstens regler. Sig mig, doktor, hvor har De Deres apotek og medikamenter?

– Apoteket er endnu i Vilna, sire; det har ikke kunnet transporteres videre.

– Hvad Djævelen! Hæren har ingen medikamenter? Går jeg selv hen og bliver dårlig, kan jeg altså ikke få medicin, selv om jeg ville?

– Jo, sire. Deres Majestæt har sit eget private apotek.

– Er De forrykt? Mit eget apotek! Jeg er den første soldat i hæren og ikke andet. I tilfælde af krig vil jeg behandles midt imellem mine soldater og ligesom enhver anden. Har jeg et privat-apotek? Hvor er over-apotekeren?

– I Vilna, sire.

– Hvadbehager? Over-apotekeren er ikke i hæren? Han sidder og morer sig i Vilna. Å, lad ham ryge og rejse tilbage til Paris, lad ham sælge medicin og stikpiller til pigerne i St. Honoré-kvarteret! Men må jeg være fri for en sådan døgenigt! Lad der straks blive udnævnt en ny apoteker her til hæren. Og alt, hvad der hører til ambulancerne, har på øjeblikket at møde op.

Kejseren fortier, at han selv er syg. Han lider af dysuri. Det volder ham heftige stikkende smerter at sidde til hest. Men han holder sin svaghed for sig selv. Den bliver først svaghed, når alle ved det. Han skjuler sine anfald, bider smerterne i sig, når han er nødt til at ride, og kører om nætterne i sin vogn. Kun de allernærmeste ved, at han er lidende. De ser, hvor han bliver svær og svampet, og de tror, hans svækkelse skyldes de alt for

mange varme bade, som han sagtens trænger til for at døve sine smerter.

Men selvom han ikke længere kan dele sine soldaters daglige strabadser, er han bestandig sin hærs hjerne. Fra hans hovedkvarter stritter alle føletrådene ud kompasset rundt. Galopperende stafetter udlader hans vilje selv til de fjerneste korps. Stødene forplanter sig nat og dag fra denne evigt sprudlende energi-kilde.

Men lønligt går han og lytter efter sit eneste håb, intonationen af den musik, der alene kan bringe ham og hæren over det døde punkt. Kommer dog ikke endelig, endelig, den torden, som renser depressionens syge luft? Vil dog ikke disse moskovitter endelig engang gøre holdt og lade det komme til en styrkeprøve?

Hidsigere og hidsigere pisker han sine marschaller til ny forfølgelse og ny attak. Alligevel lykkes det ikke at afskære Barclay fra Vitebsk. Men nu træder man fjenden så tæt i hælene, at han tvinges til at vende sig og vise tænder. For at dække tilbagetoget må han lade arrieregarden tage stilling og gøre modstand.

Endelig går det løs! Forventningsfuld overværer kejseren angrebet. Han holder på en høj og overskuer træfningen, råber opmuntrende til dem, der heltemodigt går i ilden og går frem. Han er selv i ildens rækkevidde. Gardejægerne sidder af for med deres levende hegn at værge ham mod de russiske lansenerer. Henad aften kastes fjenden. Resten af dagen og natten benyttes til opmarch: I morgen, siger kejseren fornøjet til Murat, i morgen kl. 5 har vi solen fra Austerlitz.

På alle russernes lejrpladser brænder vagtbålene. De er her! Vi har dem! Kejseren udsteder proklamation til hæren: næste morgen skal der mødes i gala – til fest!

Men ved solopgang, da bålene længst er blegnede og øjnene strækker sig for at se, ligger der ikke andet end den øde slette ind til Vitebsk. Fjenden er listet bort og allerede på tilbagevejen til Smolensk.

Kejserens skuffelse er uhyre. Han raser. Han er grædefærdig. Han styrter rytteriet efter de flygtende. Han skælder i sit telt på Poniatovsky, der siger, det er umuligt at sætte over Dyna med heste, der ikke har fået foder. Kællingesnak! råbte kejseren; i Ægypten havde jeg ikke spor af fourage. – Jeg ved ikke, sire, svarer den tapre Poniatovsky koldblodigt, hvad De gav deres heste at spise i Ægypten, det er et land, hvor jeg ikke har været. Men dette land kender jeg, og jeg ved, at når mine heste ikke får hø, må de græsse.

6. Vitebsk og Smolensk

Oprørt slår kejseren sit kvarter i Vitebsk.

– I tror da ikke, jeg er kommet den lange vej for at erobre dette skallede murværk? siger han og ser sig foragteligt omkring.

Han har fremfartens rasende uro i blodet. Han føler det rullende legemes pine ved brat at skulle standse, fordi menneskelig dårligdom, de jammerlige små ting bremser ham med deres fangtråde. Han er jo nødt til at stoppe op, at samle tropperne, at unde dem hvile og pleje – de orker simpelthen ikke mere.

Han tvinges igen til den trælse kamp for det daglige brød. Han må gå rundt og se på kantonnementskvarterer. Der skal oprettes 36 ovne til på én gang at bage 29.000 pund brød. Han må tænke på alle disse dyriske små fornødenheder. Og hans galgenhumor slår ned på den uundgåelige standsning, han søger at se stort på den og brister ud i et af sine geniale paradokser om, at alt går, som det skal: Ja, naturligvis. Det hele sker efter skæbnens uransagelige program. Således må det være. Vi overvintrer her. Krigens forsyn vil det. Vi planter vore ørne midt i denne port til Gammelrusland. Vi opfører blokhuse her mellem to vældige floder. Vi samler levnedsmidler og går i vinterkvarter i en bataljonskarre med kanoner på alle fire hjørner. Vi kan ikke gabe over dette uhyre land på ét år. Krigen med Rusland fordrer jo tre. 1813 Moskov, 1814 Petersborg. Det er metodisk. Vi gør ikke Karl den Tolvtes forhippede dumhed om igen.

Og straks tager han konsekvenserne af sin nye plan. Man må forsyne sig med alle fornødenheder. Man må indrette sig så godt og trygt som muligt. Her skal overvintres. Selv på vinterglæderne må der tænkes. Der må skrives efter skuespillerinder fra Warschau og Vilna; efter skuespillere endog fra Paris. Man må gøre sig livet tåleligt på moskovitisk jord.

Næsten alle marschallerne bestyrker ham i denne bestemmelse. De føler alt andet end trang til at gå videre. De har nok af denne ørkenvandring. Afstandene gør dem svimle. Hvorfor tabe sig længere ind i denne sækgade? Den er bundløs og håbløs. Fjerner de sig dybere endnu fra civilisation og hjemland, når de sikkert aldrig levende tilbage.

Selv falder han nogle dage til ro i dette forsæt, som den hårde nødvendighed dikterer. Han sukker, han søger at finde sig til rette. Hvad er der i vejen for at regere her fra Vitebsk – over Vilna, Warschau, Berlin, Køln og Paris? Han vil ordne Polens og Lithauens forhold. Magternes diplomater kan jo flytte hid og herfra berette tilbage til deres regeringer, at her sidder Ruslands ny organisator og styrer sine nye erobringer.

Men hvor mange dage kan han sidde stille med hænderne i skødet og høre på deputationer? Hans liv er handling og hast. Han udregner varigheden af sit vinterhi. Før foråret kan han ikke rykke i marken igen. Du gode Gud! Otte måneder! Skal han sidde her og dø i otte måneder for at komme til Moskov? Når han ikke har mere end tyve dages vej dertil?

Han springer op. Hans pulse hamrer så heftigt, at de dunker over hele kroppen; i halsen klemmer blodet som en tyk finger op ad selve struben. Tyve dages vej!

Han går til vinduet. Han stirrer ud – mod øst – ud igennem disse dumme rødmalte eller okkergule husrækker med dinglende rester af parykmagerskilte, med skoddede butikker eller smadrede ruder, med stinkende rendestene midt igennem kegletoppede brosten – ud – ud af ørkesløshedens og de dumme grillers helvede – ud – ud – og i tyve dages ilmarch øster på – op under det hellige Moskovs lueforgyldte kupler. Guds død! Dér ligger den hastige redning. Dér vinker sejren, freden, triumfen!

Er der for øvrigt noget valg? At gå tilbage – umuligt! At blive – utåleligt! Der er da kun denne ene vej frem og til banens ende: Moskov!

Som en tvangstanke besætter billedet hans sjæl. Bekymringer, handletrang og ubeslutsomhed brydes i hans hoved. I sekunder gennemløber hans lynsnare fantasi alle indvendinger, alle farer.

Sæt, han må hugge sig frem og først når Moskov frygtelig svækket, skrumpet ind til et minimum af sin styrke! Bah! Selvopholdelsesdriften er den bedste tugtemester. Hæren har allerede sigtet sig selv, udskilt sit bundfald, sin bærme. Kun de stålsatte er tilbage. Garden er urørt, som da den forlod Frankrig, velplejet; forkælet, påstår Davout. Denne hær er endnu stærk og frygtelig nok til at bryde enhver modstand. Og i Moskov venter alt det, den trænger til: rigdommen, overfloden, krigsomkostningerne, byttet, revanchen!

Hans fantasi tumler ustandseligt med for og imod. Tankerne slår helt ud på huden som en krille eller kløe. Han løber fra sine overvejelsers pine og svie, fra stue til stue, gennem alle døre.

Møder han nogen, standser han og smiler dem åndsfraværende ind i ansigtet: Nå, De dér! Hvad har De i sinde? Hvad har De tænkt Dem? For pokker, hvad skal vi egentlig gøre? Der går møl i ens hjernekiste. Er De ikke allerede idiot af at gå og trisse om her? Det er jo umuligt. Inden næste forår, skal De se, er vi alle forvandlede til gryntende svin! Han flakker videre, stopper op for et af sine arbejdsborde, roder i en tårnhøj stabel rapporter: papir og papir! De sylter, gudhjælpemig, storarméen ned i blæk og klatpapir. Hvad er det? Overslag over kantonnementsbarakker til 125.000 mand. Det rene vanvid. Reservedepoter! Hvor kommer reserven fra? Program til åbningsforestilling i det kejserlige teater i Vitebsk. Nonsens! Rug-leverancer i Polotsk. Til Helvede! Solen brænder os inde i dette kancelli. Vi må ud på landevejen, ud i frisk luft!

Han farer videre på sin vandring gennem rummene. Han smælder dørene efter sig som for næsvise rykkere. Alle disse indvendinger er jo ikke til at holde ud. Han snuser tobak i sig for at klare den tunge hjerne. Han står stille og lytter, som venter han hvert øjeblik, at der skal komme sprængende en stafet fra selve Hds. ubønhørlige Majestæt Skæbnen og give ham det afgørende puf: Hvad Fanden nøler vi efter? Russerne venter jo. Hele Europa er opsat på at forbavses. Imponerer det mon en eneste sjæl, at vi ligger her i begyndelsen af august og murer ovne til julebagning?

Udmattet af heden trods sit lette, tynde tøj slænger han sig på en af de talrige feltsenge, der hører til over alt, hvor han færdes, eller på en af de gamle kolossale moskovitiske lædersofaer, der synes skabt til bjørne; han fylder ikke mere end en pude i dens ene hjørne.

Han halvblunder: Kan man ikke afvriste forsynet en oplysende lille drøm? Hvordan er situationen om et halvt år – ja blot om tre måneder? Hvorfor har man ikke sit lille kighul ind i fremtiden? Snak! Fremtiden ligger heldigvis i os selv. Den skal ud af os som et barn. Fremtiden kan ikke være dødfødt. Den kan ikke ligge og suge på labben i otte måneder. Nej, vi må forløse den, så raskt som muligt, så den overrasker og blænder. Skal verden tro, jeg har ladet mig standse i Vitebsk og ikke kan komme videre?

Han springer op og løber til sine kort. Midt på det store egebord ligger de, strittende af knappenåle, der vender forskelligfarvede hoveder af små flag op. Han begynder at flytte dem – de røde forfølger de sorte – over Smolensk – videre over disse barbarisk klingende byer – Viasma, Gsjatsk, Mosjaisk – op for de hvide zarers hellige stad Moskov! Han finder stillingerne, hvor fjenden vil dække sig, flodernes kryds over hovedvejen. Han er allerede afsted, besat af sin plan, glødende af iver. Sveden står på hans pande i klare dråber. Han løfter øjnene fra kortet og nynner.

Han lader sine marschaller kalde. Da de kommer, træffer de ham ikke længere i ophidselse. Hans blik funkler hårdt og fast, hans stemme dirrer ikke mere, den er mættet med selvtillid. Han smiler kun. Han smiler med dette blidt afklarede og oprømte smil, der er som en glasklar himmelglans, hvor svalerne boltrer sig efter lyn og tordenskylle.

Han finder sine feltherrer tvære og forknytte. De er uden illusioner og hører på ham med kulde. De har deres barske og nøgterne indvendinger, og de siger dem brutalt: Dette er meningsløst. Når soldaterne skal slæbe alt med sig, bære

Frankrig ind i Rusland, hvorfor så forlade Frankrig? Dette er ikke nogen national krig, den er ikke så uhyre ofre værd. Nogle varers indførsel i Rusland eller oprettelsen af et kongerige i Polen er ikke grunde nok til en så fjern og ødelæggende krig.

Kejseren hører tålmodigt på dem: Ja, I har ret. Sådan ser det ud. Det lover ikke godt. Fred er at foretrække. Men kan I skaffe mig fred? Til at forhandle om fred kræves der to. Og Alexander er stum som en kampesten. Ikke til at slå et svar af. Måske et skrig, om vi kommer ham nær nok. Ellers ingen udsigt til fred. Kan vi blive her? Umuligt! Floderne fryser til, når det bliver vinter. Det er håbløst at ville skaffe levnedsmidler. I mener, vi bør ikke gå dybere i fælden. Nej. Men i hvert fald bør vi gå til Smolensk, der behersker vejene til de to hovedstæder. Vi får ikke mere fred dér end her, mener Duroc. Godt! Vi har da kun at gå tilbage. Og bære spotten over vort mislykkede felttog med sindsro, ikke sandt? Ingen af de herrer modsiger mig. De er enige. Jeg ser nu for silde, hvad dette kommer af. Jeg har gjort mine generaler for rige – det vil sige for dovne. De har drukket af nydelsens bæger. De har fået afsmag for krig. *De gider ikke længere.* Man er mæt af for megen lykke, man er led af alt for megen hæder. Man vil have ro for enhver pris. Den hellige ild er slukt. Har jeg ret, mine herrer?

De sænker hovedet og tier.

– Jeg ville ønske, jeg var nået til samme afstumpethed overfor ærens bud som De, mine herrer. Nu bliver skammen min alene. Jeg er jo den eneste, der føler det som en forsmædelse at vende om med uforrettet sag, uden et slag. Men jeg vil *ikke* skamme mig på hele min hærs vegne. Derfor siger jeg det ene modige

ord i hele denne modløse forsamling: Fremad! Og kongen af Neapel vil give mig ret.

Ja, Murat vil som han. Man må dristigt række skæbnen hånden. Lykken er en jomfru, der ikke frivilligt giver sig hen, men kun tilhører den, der tager hende med magt.

Og kejseren tøver ikke længere.

De russiske hære, der på trods af al forfølgelse nåede at forene sig ved Smolensk, føler nu nødvendigheden af at styrke troppernes moral ved endelig engang at høre op med dette evige tilbagetog. Fra Smolensk gør Barclay et fremstød mod fjenden. Napoleon har genoptaget jagten; han vil i ilmarch søge at komme over Dnjepr og afskære Barclay fra Smolensk og fra Bagration, der fortsætter tilbagetoget.

Davout slår bro over Dnjepr ved Rasasna. Ney og Murat stormer Krasnyi og driver russerne tilbage.

Dagen efter hylder de kejseren på hans fødselsdag med en salut på hundrede kanonskud. Han siger ikke tak. Han finder det uforsvarligt pjank at ødsle med fransk krudt til festsalver.

– De har ret, sire, svarer Ney. Det er heller ikke fransk krudt. Vi erobrede fra russerne i går, hvad vi skulle bruge til den festlige anledning i dag.

Kejseren må smile. Hans marschaller lykønsker ham. Det begynder at se lysere ud: alt trækker op til et slag. Vi vinder det og får Moskov at se!

Denne udsigt giver kun hans omgivelser onde anelser: Moskov bliver vort fordærv, hvisker de indbyrdes. Men udadtil ranker de sig i tillidsfuld fasthed. Officererne er jo krigsskuepladsens første aktører – deres holdning skal sætte mod i de menige statister.

Så rykker de op for den gamle stad Smolensk. Dens vældige, tykke og høje murmasser, spækkede med tinder og tårne og forfaldne bastioner, dens kupler og talløse kirkekors – alt giver løfte om en oplevelse, en kamp, en erobring.

Ney stormer citadellet. Men modstanden af russernes lille styrke er heltemodig sej, og undsætning kommer styrtende i ilmarch. Overrumplingen er mislykket. Under aften kommer Bagration, som allerede var på retræte mod øst, til hjælp. Og i nattens løb redder også Barclay sig tilbage på Smolensk, der nu yder den samlede russerhær det sidste værn, den frelsende dækning for russernes tilbagetog på Moskov.

Fra en høj har kejseren været vidne til denne forcerede tilstrømning af fjenden. I skyer af støv ses lange sorte kolonner med gnister af talløse våben ile ind mod Smolensk. Han klapper i hænderne: Endelig har jeg dem!

De franske tilskuere klapper også i hænderne over Neys, Davouts og Poniatovskys fornyede glimrende tapre angreb den næste dag. Under aften er byen skudt i grus og brand. Franskmændene har renset forstæderne, står under muren og slås om portene.

Om natten bulmer tykke sorte røgsøjler op over byen. Ilden ulmer; gnisterne står til vejrs i vajende spring og skvæt, flammerne sejrer og rejser sig i lange strittende ildneg.

Kejseren sidder tavs udenfor sit telt og iagttager branden.

Ved daggry opdager forposterne, at byen er rømmet. Broen er brændt. De sidste efternølere knalder forfølgerne deres geværkugler om ørene. Poniatovskys polakker har allerede om natten listet sig over murene. Op på dagen rykker kejseren ind i den blodstænkede og brandstinkende by. Med faner og

klingende spil. Men musikken slår hult tilbage fra de sammenstyrtede huse, og ingen tilskuere hilser ham som erobrer.

Han bevæger sig omkring for at tage sit taksations-skøn over angrebet og dets heftighed, over modstanden og dens hårdnakkethed, tabene, fjendens styrke.

Forstæderne ligger strøet med lig. På stormpunkterne foran citadellet, ved portene, langs murene og floden, er de skudt sammen til dynger. Mange franskmænd er allerede taget op, til den sidste hvile, også for ikke at virke nedslående på deres landsmænd. Der ligger nok tilbage. Overalt skinner de stivnede hvide ansigter, spinkle og smidige kroppe ligger tørnede sammen med de brunere og knokkelstærkere fjender.

En tavs og sørgelig revue. Kejserens ansigt har fortrukket sig, dybere end sædvanligt, til den stumme, barskt forcerede ufølsomhed. Her tælles tabene i titusinder. Med blod er disse brændende tomter købt.

Men inden længe sejrer hans uslukkelige trang til at genoprette, at råde bod, at finde tabenes trøst. Al forknythed er jo en blottelse, et kraftspild. Han dvæler ved de talløse fjendelig, han tæller, hvor høsten er dem særlig hård, han gnider sig i hænderne: Fem russere for én franskmand! Han vil narre de andre og sig selv med; for hvad han kalder russere, ser han godt, er ofte tyskere eller andre forbundsfæller.

Men han vil vælte trykket fra sit hjerte: De feje russere! Dér rendte de igen. De opgiver Smolensk, en gammel ærværdig stad, på en måde forporten, nøglen til selve det hellige Moskov.

Nu og da synger endnu en kugle gennem luften og smækker kalkraslende tilbage fra en mur: Ja, farvel, herr Barclay. De er

tapper og dygtig – til at trække dem tilbage. De er en idiot, en kryster. Smolensk, dette Ruslands bolværk, blev vort, og ikke den grav, de havde spået os. Rygtet om, at Smolensk er i vore hænder, vil forplante sig til alle sider og slå bønderne med skræk. Således render landets forsvarere. De tilstår sig overvundne. De forsvinder med halen mellem benene som tudende hunde. Barclay har båret sig ad som et fæ. Smolensk skulle han have holdt for enhver pris. Her skulle han have slået sit slag.

Han bliver ved at hakke russerne til plukfisk, at optrævle Barclays elendige krigsførelse, at dadle den uforsvarlige rømning af byen.

Marschallerne lytter vantro. Duroc bemærker tørt til en af sine kolleger: Havde Barclay virkelig båret sig så dumt ad, ville kejseren ikke være så ivrig efter at bilde os det ind.

Synet af den øde og afbrændte by virker nedslående på alle. Kun kejseren vil ikke tilstå det. Han finder på oplivende momenter og samler stof til en styrkende bulletin: Små tab i forhold til fjendens uhyre – erobring af store saltværker – 24 millioner i statskassen!

Alligevel borer tvivlen i hans sind som nerven i en syg tand. Han lader sit onde lune gå ud over sine nærmeste; der hagler skældsord på både Murat og Berthier. De giver hadske og bitre svar, men afvæbnes til sidst af hans ords ustandselige skylle. Så snart de er bragt til tavshed, kovender han: Berthier for Helvede, hold nu op med denne huskævl! Skal vi stå her og holde gardinprækener for hinanden? Hvorfor skal De bruge mund som en muggen madam? Vær nu igen en god lille kone. Hører De! Alvorlig talt: Skal vi vente til foråret? Vor linje er jo

dækket. De kan få det, som De vil. Vi kan blive stående, eller vi kan gå videre. For skams skyld bliver vi blot i hvert fald nødt til at følge fjenden på porten. Davout kan jage ham et par dagsmarcher væk. Så meget bliver vi nødt til. Jeg sagde det jo i forvejen: Freden fandt vi ikke her. Freden kommer i det hele ikke af sig selv. Vi må tilrane os den med vore bajonetter. Freden i Moskov, min kære Berthier. Vi får den ikke før.

Så lader han Davout drive fjenden det par dagsmarcher væk. Men han ved nok, hvad han gør. Han lader vovehalsene Murat og Ney føre avantgarden – de vil uundgåeligt rive hæren efter sig. Denne hær er jo desuden slet ikke til at standse. Det er alene bevægelsen, farten, som holder den fra at opløse sig og splittes til alle sider.

Dagen efter kæmpes den blodige kamp over Stragan-bækken, hvor Gudin som en helt til fods driver sine tropper i fjendens ildsvælg, til han selv styrter med begge ben knust af en kanonkugle.

Kejseren begiver sig til valpladsen, tordnende sin unåde over Junot, der har smølet og forsømt øjeblikket: Dér var slaget! Og så lader han lykken smutte bort mellem sine fingre. Nu er alt dette blod udgydt til ingen nytte.

Af Gudins bataljoner er kun pelotoner tilbage. Krudtsværtede træder de under gevær, i dynger af lig og væltede vogne.

Kejseren er bevæget. Han står ud af sin vogn og går frem for dem – han træder over kolde lemmer og krumstukne bajonetter. Dette er mere et ligsyn end en mønstring af levende.

Så gribes han som så ofte før af krigens forfærdende andagt. For ikke at synke sammen over disse lighobe og bryde ud i hulken må han tage sig selv om sit eget standhaftige hjerte.

Hvad er disse menneskeliv? De ligger smadrede som fluer under en smække. De er kun en stank af blod. Nej, de er mere. De segnede med livets skummende højtryk i alle pulse. De sank i hæderens ekstase med et leve på de blodskudte læber.

Kontrastens gru føder inspirationen i hans sjæl. Han taler til de efterlevende, højt og klangstærkt, hørligt for selv de døde. Med nogle sætninger får han de stumme og forstenede rækker til at rette sig, blusse og gløde. Han forvandler dødens vederstyggelighed til triumf. Han knitrer sine ord over disse lig som en salve:

– Soldater! De er døde en udødelig død. Deres kamp er vor krigshistories skønneste og stolteste bedrift. De er faldet som helte. Fra Gudin til den yngste rekrut. Bulletinerne skal tone deres navne ud over verden. I Frankrig vil de give tusindfoldigt ekko. Deres familier vil indriste deres navne i guld på deres stamtræ. Fædrelandet vil velsigne dem. Når alle vi ikke er mere, skal vore børn genfortælle deres bedrifter. De, der faldt, skal hvile her i den skønneste af alle grave, på ærens mark, i hæderens viede jord. De, der er tilbage, har allerede taget marschalstaven frem af tornystret. Træd frem, soldater! Udpeg mig de tapreste af de tapre! Officerer, underofficerer og menige! Ingen af jer skal være glemt. Enhver, som I selv skubber frem af rækkerne, skal få sin hædersløn. Helten er beskeden og dukker sig i sit geled. Kammerater, angiv ham og før ham frem!

Atter engang er kejseren revolutionskejser, parvenu-monarken, der hjælper menigmand til hans ret og hans hæder. Som han selv er avanceret, skal hans kammerater gå frem. Alt sker på stedet. Æreslegionen fæstes på lasede og snavsede

uniformer. Simple soldater forfremmes til løjtnanter og kaptajner! 87 dekorationer og forfremmelser. Leveråb og glædestårer følger hver handling. Henrykkelsen stiger til jubel, da 127. regiment modtager sin kejserørn af kejserens egne hænder.

På tilbagekørslen til Smolensk, da vognen skumpler ind gennem ruiner, over grusdynger, forbi grøfter fulde af sløve og udtærede sårede, synker stemningen på ny. Byen ligner et uhyre lazaret, hvor endeløse rækker venter på at komme under kniv og sav. Stank af blod og forrådnelse klumrer luften. Kirurgerne har arbejdet nat og dag, men allerede anden nat mangler alt til forbinding. De må ty til deres egne skjorter, til papir fra arkiverne. De amputerede lemmer kastes til side og tårner sig op i hele stabler. Der gives intet andet lindringsmiddel end den ramme kornbrændevin, som svider de forsultne indvolde. De, der kommer over sårfeberen, går hungersdøden i møde. Hvem har overblik over disse utalte stakler? Det sker, at et enkelt hospital med 300 sårede glemmes i tre dage! Det er næsten et tilfælde, at det opdages. Kejseren sender øjeblikkelig sin egen vin og lader uddele guldstykker til hver af de levende.

Fra dag til dag synes forholdene at blive mere og mere uudholdelige, mere og mere trøstesløse. Der øjnes ingen anden udvej end at fortsætte fremmarchen. Disciplinen er så forfærdelig slappet, at selve garden om natten brænder broen, den er sat til at bevogte, for at varme sig – den eneste bro, ad hvilken kejseren næste morgen skal forlade sit kvarter.

Vejen frem kommer til at lyse af ildebrande. Ligegyldighed og uforsigtighed lader alt gå op i luer. Byer som Dogorobusj og Gsjatsk brændes af til grunden. Alt, endogså kirkerne, hærges

og plyndres. Det er ikke russerne, som er barbarer, det er storarméen, der skænder og brænder som vilde horder.

Kejseren lukker sine øjne for ikke at oprøres til ingen nytte. I sin vogn kører han ligesom med skyklapper, uden at se til siderne. Når han rider, har han ondt ved at lade som ingenting. Hans harme kan vokse til raseri, når han på sin vej træffer trænet, selv hovedkvarterets vogne, kørende midt i kolonnen, ja endog i spidsen. Han truer med at brænde hver vogn, som ikke er på sin plads, og han statuerer et skræmmende eksempel ved, da han træffer sin adjudant, grev Narbonnes vogn, at lade stikke ild på den uden skånsel, uden så meget som at tillade, at ejeren får tømt sine sager af den først.

I Vjasma hænder det ham at ride tværs igennem en flok soldater, der plyndrer af hjertens lyst. Harmen over ikke at indhente russerne må have luft. Dette er dog for meget! Rasende driver han sin hest ind iblandt dem, pisker dem, han kan nå, rider skånselløst andre over ende, tugter dem med sin vredes svøbe, ja lader endog en sølle marketender anholde og på stående fod blive dømt til at skydes.

Nogle minutter senere, da han kører ud af byen, standses vognen af en knælende stakkel, der med foregiven kone og børn ved sin side anråber om medlidenhed. Kejseren har allerede raset ud og benåder sin marketender.

Daglig pines han af oprivende skærmydsler mellem avantgardens førere. Murat og Davout chikanerer hinanden og kan ikke gå i spand sammen. Davout føler det som sin pligt at holde igen på den altid løbske konge af Neapel. Kejseren må stille trætten. De truer endog med at ville duellere. Murat

græder af harme og ærgrelse. Den koldblodige Davout lader sig ikke rokke en tomme.

Af opsnappede papirer erfarer kejseren, at der i St. Petersborg synges Tedeum over sejrene ved Vitebsk og Smolensk.

– Hvadbehager! udbryder han. Tedeum! De er min salighed frække nok til at lyve for både Gud og mennesker.

Under alt dette haster han frem som i feber. Dag efter dag venter han, at fjenden vil standse i en gunstig stilling. Den gamle ræv Kutusof har jo fået overkommandoen. Alle hans landsmænds øjne vogter på ham. De føler det som en selvopgivelse stadig at vige. Fædrelandet tåler ikke længere at spille denne ydmygelsens sørgelige rolle. Nu eller aldrig, inden fjenden står for selve det hellige Moskovs porte, må det komme til modstand og kamp.

Er det alvor? Kejseren gløder af spænding. Slaget indvarsles med en kamp-ouverture, i hvilken franskmændene fordriver russerne fra en fremskudt stilling ved Sjevardino.

Næste dag marcherer hæren op, og – o under! – russerne flygter ikke længere, de har sat sig fast, i stilling, med front mod forfølgerne.

Kejseren bliver pludselig rolig, klar, næsten forklaret. Alt er, som det skal være. *Endelig* står han ved målet. Rusland er med ét ikke længere en uhyre ørken-fælde, men en god og kær fransk provins, hvor han har et arbejde at udrette, reformer at udføre, forhold at ophjælpe. Nu er alt i den rette gænge. I sit telt i Valujevo, kun et par tusind skridt fra sin valplads, drøfter han, til sent på natten, sine gode udsigter med den blideste sindsligevægt.

Men hans slummer bliver løs og usikker. Hvert øjeblik vågner han i angst for, at fjenden ikke er der længere. Han kalder på sine adjudanter: Hvad er klokken? Gå ud og se, om russerne er der endnu.

Så tænker han på garden. Er den nu også i fuldt pålidelig stand? Bessières, mangler garden noget? Har forplejningen været, som den skulle, lige til i dag?

Beroligelsen virker kun kort. Sæt, det nu er løgn og hykleri, sæt, garden er slet forplejet, svækket, kampsvag?

Han rejser sig på stående fod, slænger sin kappe over skuldrene og går udenfor. Gardegrenaderne ved teltets indgang præsenterer gevær. Han går lige løs på dem: Har I fået noget at spise? – Ja, sire, vi mangler intet.

I halvdøs sidder han med hovedet i sine hænder og lytter. Den kolde sved brister af hans pande. Bestandig lader han gå bud, om fjenden er der endnu. Han hoster tørt og hæst. Tørsten brænder hans gane. Det hjælper ikke, han drikker. Det er, som tørsten sidder i hans årer. Hans blod svider som i saltbrynde. Bag i ryggen og i underlivet murrer en dump og borende smerte. Er det sygdom? Eller er det blot den rugende dødsangst for, at dagen igen skal afsløre en forladt stilling? Får han ikke ram på sin fjende denne gang, så sker det aldrig.

Lysene brænder endnu derovre, meldes der. Men sæt, det, som så ofte før, kun er de forladte lejrbål, der ses. Sæt, russerne allerede er brudt op og marcherer bort i den dunkelt brusende nat. Han lytter, som skulle han sprænge sine øren, efter dunkende fodslag langt borte. Og hører med ét sin egen puls hamre mod hudens vægge, med syngende ekko inde i sin forpinte hjerne.

Da farer han op med et halvkvalt skrig. Foran ham står pludselig en officer, bleg og forvåget i det vage lygteskær, urokkelig med hånden til huen:

– Marschal Ney lader melde, at han endnu ser russerne. Marschallen lader forespørge, om han må angribe.

7. Borodino

Solen gik ned over valpladsen ved Borodino.

De mange åer og bække, der randt sammen fra høje og hulveje, sivede en stund under stribede himmelspejlinger af rødt ude på de åbne enge og sumpe. Så blev vandløbene borte inde under skovenes tunge skygger, det himmelrøde forsvandt som blod, der synker i jorden.

Slaget døde hen i en rallen. I et krampagtigt åndestøn som fra to rovdyr, der har flænset hinanden til døde og ikke slipper de stivnende kløer af hinandens kød.

Den døende musket-ild knitrede, som skar de kæmpende tænder ad hinanden for sidste gang. Et enkelt kanonskud lød som et jammerbrøl fra en såret løves lunger.

Mulmet standsede slaget.

Russerne stod kastede ud af skanser og flècher, men deres ryg havde ingen set. De stod fortvivlet fastbidt til anden forsvarslinje, bag kanoner, der endnu kunne spille flammende tunger ud mod forfølgerne.

Men ingen forfulgte. Og ingen flygtede. Aftenen faldt som en forbarmelse over begge hære. Høstens stærke dug slog ned og slikkede hen over græsset. De døende følte dens em som et kølende omslag. Himlen forbandt de glemte og lullede dem til hvile i sårfeber. Skrigene fra den store slagmark dæmpedes af aftenfreden til svage sære skræp og pip som fra fuglebefolkede sumpe eller frøkvækkende enge. De spredte sig i den dirrende luft uden at slå sammen til det hvin af jammer, der får de lyttendes hjerter til at briste.

Netop som solen sank i sin blodige glorie ude bag vejen fra Smolensk, drønede det sidste skud fra russernes linje. Kuglen tumlede som en uhyre sort og klodset bille, der sejler blindt afsted i sin fart, ind i skoven, hvor grene og kviste raslede for dens gang. Og fra Rajevski-skansen hvæsede svaret i en kardæsk, der pløjede jorden, før den nåede skovbrynet, og lod sin kuglefyldte kapsel springe midt i en dynge lig og lemlæstelser. Det lød, som de døde heste vaktes til en sidste hjerteskærende vrinsken. Så fulgte en underlig minutlang stilhed. Alle de utalte overskårne årer gav sig til at rinde, som tavse, tavse kilder, ingen søgte at standse. Lukte blodvæld sprang op at bløde, varme strømme sivede i jorden uden lyd; kun bækkene rislede, og Moskov og Kalotsja svulmede, slikkede de røde spor langs bredderne og vaskede dem bort i deres tunge lergule hvirvler.

I det øjeblik solen randt, holdt kejseren på kæmpehøjen ved Utiza.

Han sad og dukkede sig på hesten. Han blottede sit ludende hoved for denne sit slaglivs rødeste sol. Det var ingen Austerlitz-sol, der gik ned. Han havde heller ikke troet på nogen Austerlitz-sol, da den sivede frem af den gustne morgentåge, endnu uden varme, kun spredende en egen kuldskær nøgtern klarhed.

Den forfærdelige dag var stridt til ende. Men ingen jubel, ingen fuldkommen sejr løftede ham højt på hærens skjold, op over den klamme ligseng, han stirrede på. Poniatovskys polakker holdt højen besat. Men de fleste var af hestene, segnefærdige af træthed, stivlemmede ved siden af deres dyr, der stak mulerne ned i den oprodede jord, snøftende af lede ved

den evindelige stank af krudtslam og blod. Alt levende længtes bort fra denne blodkøbte høj, der syntes gennemtrukket af dødskulden fra de gamle jordlagte kæmpers gravkammer.

Kejseren havde knappet sin frakke op. Han tørrede sin våde pande. Der var dybe sorte ringe under hans øjne. Han måtte bide sig i læben for de skærende smerter i underlivet.

Hans blik læste, som i en rapport, kampens rasende skumsprøjt op om denne høj. De sønderskudte faner kunne næppe holde sig oprejst i gruset. Han talte de fornaglede kanoner, hvis hjul var som fastkørte i menneskedynger. Så vinkede han med hånden. En kolonne marcherede af, i dyster tavshed, uden leveråb; hestene hinkede efter dem. Kejseren nikkede til Poniatovsky med et gustent smil. Tak! sagde han hæst og rakte ham hånden i forbifarten.

Han red langs skovkanten ned i Semenofska-dalen mod Semenofskoje. Det gik kun fod for fod. Det gav smertelige stød i ham at måtte lade hesten træde på de faldne. Hans ledsagere red alle efter ham i samme linje for ikke at trampe mere ned end forrideren. Hans ansigt var uiagttaget og havde ladet ufølsomhedens maske falde. Det led ved, hvad han så. Hans øjne flakkede fra side til side, greb hver lille udladning af liv i de tilsyneladende livløse masser: pludselig opboblen af fortvivlede kræfter, kropvridninger, krampetræk i arme og ben, vilde spjæt af gispende heste, der blottede de slimede gummer og opløftede vrinskende skrig, lighvide hoveder, der forgæves søgte at rejse sig, øjne, der fulgte ham, trods nakkehvirvlens stivhed, så langt, at det hvide stod ud af krogene.

Han regnede ikke længere med tal, han, der ellers var en så erfaren statistiker, vant til at gøre sine sikre og hastige overslag.

Her var det håbløst at beregne, hvor mange ambulancer der skulle til for at rydde denne valplads, hvor mange kirurger til at bringe hjælp. Hvad forslog hans utilstrækkelige midler mod al denne jammer? De små ambulancekorps kom krybende over jorden, som var det hunde, der snusede til dyngerne. Hvad kunne de udrette i nat? Hovedmassen måtte vente til i morgen eller længere, måske dø, før hjælpen kom. For allerede næste dag slog jo opbruddets time for alle, der kunne gå.

– Berthier! kaldte han tilbage. På forposterne nær trækker tropperne sig tilbage til de gamle bivuakker. Her er ikke til at sove for lig. Og soldaterne trænger til søvn mere end til mad.

I sit stille sind tilføjede han: Og de sårede trænger til at dø mere end til noget andet.

Han vidste jo, at om en måned ville ikke sjettedelen af alle disse sårede være i live. Hvorfor skulle de så lide til ingen nytte? Hans hjerte blødte ved tanken om disse tusinder og atter tusinder uden redning, blot hjemfaldne til sårfeberens endeløse martyrium. For de døde gjorde han sig ingen skrupler. Når vi er døde, er vi helt døde, plejede han at sige. En ko, en hund eller hest ser ud indvendig ganske som et menneske, deres blod er ikke til at skelne fra vort. Mennesket er blot et mere fuldkomment væsen end f. eks. en hund eller et træ og lever under bedre livsvilkår. Men død er død. Jeg er vokset op på valpladserne og bryder mig Fanden om en million menneskeliv.

Men det skar i ham at tænke på unyttige lidelser. Hans egen sygdom gjorde ham ømtålig. Hans nerver lå blottede for tusind smertelige berøringer – gennem øje og øre. Atter tænkte han den tanke, de andre stemplede som grusom og barbarisk: Man burde give dem lidt opium og gøre dem pinen kort.

Bagration-flècherne begyndte allerede at sløres af mørket. En laset og flænget trikolore vajede fra de sønderskudte forhugninger. Tropperne var allerede trukket bort. Forposterne så døsigt uigenkendende på kejseren, der red forbi.

Murat red op på siden af ham og gentog endnu engang sin mundtlige rapport om flèche-kampene. Kejseren syntes ikke at høre efter. Heller ikke, da svogeren tilføjede en beretning om, hvordan han nær var blevet taget til fange: Satan i fænghullet! Jeg havde de russiske kyrasserer over mig og lugtede blodet fra spidsen af pallaskerne, de svang over mit hoved. Så smuttede jeg af hesten og fladede mig ad jorden ind i flèchen. Gudhjælpemig: – i den rigtige! Russerne havde de andre to. Et fejltrin havde kostet mig friheden eller livet.

Kejseren red ud i kanten af bækken. Grunden svuppede under hestehovene. Her mellem sivene lå tæt med sårede, der havde aset sig ned ad skråningen for at drikke.

Kejseren ville dreje hesten bort. Men den havde lugtet vandet og strakte hals af tørst. Så standsede han og lod den drikke.

De stikkende smerter blev så heftige, at han lod sig hjælpe af stigbøjlerne og satte sig i den våde kant. Der lå røde striber over græsset, som sivede blodet fra valpladsen ned til strømmen.

Også Berthier og Dumas satte af og stod ved hans side.

Han trak sin blodplettede handske af, kastede den i bækken, så langsomt på sit håndled, lidt blod var trængt indenfor. Derpå trak han også venstre handske af og smed den i bækken.

Han skyllede begge hænder i vandet og tænkte:

Alt dette blod komme over Rusland! Lad strømmen blodig bringe bud om min hær, der midt i en fjern udørken har besejret natur og fjender og behersket en valplads, Europa vil

gyse over. Jeg vasker mine hænder. Alt dette blod komme over russerne!

Det var mørkt, da kejseren vendte tilbage til sit telt.

Overalt trak franskmændene sig tilbage til de gamle bivuakker. Alt, hvad der kunne krybe, forlod slagmarken. Den var for fyldt af lig – fjenders og landsmænds – til at kunne huse de levende. Ambulancerne kravlede om med lygter; hvad de reddede, var forsvindende mod, hvad der blev liggende. Den barmhjertige nat skjulte rædslerne, hvormed jorden var besået. De tilbagemarcherende gik som halvblinde og døve. Efter dagens kanonbulder var sanserne afstumpede. Ørene ænsede ikke de svage nødråb. Øjnene havde vænnet sig til det stumme ufølsomme ligsyn. Man vaklede som i søvne. Fødderne gled i klæbrige uformelige masser; man tænkte ikke over, om det var blod eller sumpvand, der sivede gennem græsset, om det var et tornyster eller en hovedskal, der sparkedes til. Havde ikke sulten holdt bevidstheden vågen, kunne man være styrtet om på stedet og have lagt sig til at sove med lig som hovedpude.

Tilbage lå da slagmarken, ene med de dødes og de døendes gru, overladt til alle dem, i hvem livet håbløst stred mod de knuste lemmers afmagt.

En em af vigende livsvarme steg op mod den klamme dug, som fra luften gød sig kølende over svulne årer og pander i sårbrand. Tusinder af øjne lå med spilede brustne blikke, der intet mere så. Andre tusinder stirrede sig skarpe i mørket og gled over det stjernesåede himmelhav, hvor stjerneskuddene pludselig rislede frem, krydsedes og beskrev buestumper, som var de granater fra usynlige batterier.

Hallucinerede hjerner gemte endnu i trommehinderne kanonernes jordskælv-gunger og geværsalvernes haglbygesmæld og indbildte sig, at dette septembernattens gyldne himmelfyrværkeri uden knald og drøn kun var en art mangelfuld opfattelse, en feberfantasi over det endnu rasende slag.

Andre lå i fuldvågen tankeklarhed og talte de mange stjerneskud i den tro, at det var en himmelsk mandtalsliste over sjæle, der gik ud i denne nat. En og anden fæstnede sit blik til en og samme stjerne og ventede at dø, når den lille prik pludselig gav sig til at glide og rinde ind i mørket.

Andre sendte det sidste ønske bort med disse tavse bud: Måske kunne de ses de mange hundrede mile borte, på den plet, hvor de eneste mennesker fandtes, der ville sørge over den, der lå her skamskudt og ikke kunne rokke sit hoved en tomme op fra jorden.

Ikke en vind rørte sig. Ingen lyd kom fra dem, der havde reddet sig bort på deres ben. Russerne lå skjult i de store skove og forberedte et ilsomt opbrud, længe før dagen kom igen. Franskmændene skarede sig om deres bivuakker, udmattede, indskrumpede, for nedslåede til at tale om de udeblevnes skæbne.

Hen over den skumrende valplads, i kløfterne, ved foden af skanserne, op over højderne, i kratskovene, rugede de tilbageblevnes mumlen og rallen. Hæse og halvkvalte støn. Gispende munde, der gurglede på et skrig, som var formet i et sønderskudt bryst. Hvin som pludselige sting i stilheden. Råbet Hjælp lallet på mangfoldige tungers mål.

Hjertepulse lå og kæmpede for at vriste sig løs af jordens kolde knugende favntag. Læber mimrede ud i mørket. Øjne lå og stivnede under nathimlens Medusa-blik. For her drejede det hele univers sig urokkeligt og følelsesløst over myriader af døende og lemlæstede, hvis sår gabede over uudløste skrig. De tusinder af himmelkloder gik deres gang som et gigantisk urværk over denne kirkegård af døde og levende. Himmelkuglens tusindøjede molok stirrede blindt og gyldent smilende ned på disse hærskarer, der ikke skulle hjælpes.

Kornmodsglimtene var begyndt at lysne. De, der lå med ryggen til himlen og ikke kunne røre sig, så som ved lydløse, glippende kanonlyn pletten belyst, hvor de lå. Græsstrå og kornstubbe flammede op. Indenfor den snævre synskreds blinkede et kyrasserharnisk, den blankslidte sko på en hestehov, det levrede blod på et oprevet håret bryst, en flænget hesteflankes grinende gule fedtlag gennem kødets purpur, grå hjernemasse sprøjtet ud over græsset som en flod af krympende orme, en kanonlavet kørt fast i en falden grenaders indvolde, blodskudte øjne, hvis pupiller var rullet op under vildt fortrukne bryn.

Løftede hoveder krøb med hagen i jorden frem mod de nærmeste dynger. Feberrystende hænder rodede i de klumpede og klæbrige rester af venner eller fjender i det vanvittige håb at snuble over en feltflaske eller en biskuit-skorpe. Andre lå næsegrus fladt ad jorden, med neglene gravede dybt i den kolde muld, med tungen slikkende over græsset.

Russere forbandt deres brudte ben med en klinge eller en gren og stavrede krybende bort mod landsbyerne, uden klage, uden en lyd. Blot i retning af deres egne, bort fra disse

franskmænd, der sagtens slog sårede og fanger ned ligesom tyrkerne.

Hver af disse tusinder vidste kun af sig selv, tænkte kun på sin egen dumpe smerte. Om der så lå hundred tusind omkring til alle sider og våndede sig i lidelse, hvad angik det den enkelte? Om de dør alle til hobe, skaffer det ikke mig en eneste dråbes læskning. Om de lever, formindsker det ikke min pine med et eneste stik. Alle de andre har uret. Men jeg har Helvede brændende her i mine knuste benpiber. Lad dem stønne, lad dem sukke, lad dem klage! Men gid jeg kunne hyle, så det hørtes over hele Jorden!

Der hvinede skrig, som blev en kniv stukket gennem nattens hjerte.

Kejseren var vendt tilbage til sit kvarter. Sammensunket i sig selv, oprevet, rystet. Ikke engang valpladsen ved Eylau havde gjort et indtryk på ham som denne. Han, der ellers altid så på en slagmark som på en opgørelse af sin strategiske hovedbog, og hvis sorg over store massakrer mere skyldtes økonomi end ynk, turde denne gang ikke se til bunds i sine tab. Dette var ikke et slag, det var en lemlæstelse. Storarméen, som ved den ødelæggende fremmarch gennem Rusland var blevet decimeret til en tredjedel af sin oprindelige styrke, blødte i denne nat som med overskårne pulsårer.

Da han red tilbage til sit telt, hilstes han pludselig af leveråb. Han så op, kom til besindelse, et usikkert smil fo'r over hans gustne kinder. Her mødte han jo sin manddoms- og ungdomsstyrke. Garden. Urørt, uskadt. Sund og frisk. 20.000 mand elitetropper. Alle landsmænd. Uden en skramme, uden en plet. I parade-uniformer. Garden trådte i gevær og hyldede

ham, som gik han ud fra Tuilerierne. Guds død! Så havde Forsynet dog hvisket ham sin advarsel i øret. Garden urørt, uskadt – så var endnu ikke alt tabt. Her stod en frisk og velplejet hær om de muntre bivuakker og drøftede fortrøstningsfuldt dagen og dens resultat. Denne bataljonskarré om kejserteltet, deres taktfaste geværgreb, deres oprømte leveråb – så var han da på sikker grund igen, i sin faste borg, blandt sine trofaste. Blodet begyndte på ny at rulle i hans årer.

Et øjeblik måtte han hilse på Davout. Han lå på sin feltseng, stiv af dagens strabadser, nedbrudt efter sit fald. Kejseren bøjede sig over ham og omfavnede ham. Først nu blinkede i hans øjne den rørelse, han ikke havde givet luft, da han om morgenen havde erfaret den katastrofe, der havde ramt den dygtigste og uundværligste af alle hans hærførere.

Da han kort efter sad i sit telt, begyndte hans hjerne at vende tilbage til dagens kaos af oplevelser, til aftenens vilde og grelle indtryk. Han tænkte på at diktere bulletin. Han spurgte til sine faldne generaler. Dødens høst havde været rig. Bevægelsen afbrød flere gange hans stemme. Han sendte bud og hjælp til de talløse sårede befalingsmænd. Han traf de videst mulige dispositioner til optagelse og pleje af de såredes forfærdelige mængde. Han underkastede sine stabsofficerer indgående forhør og gav dem de strengeste pålæg om at gøre deres yderste. Han lod sekretærerne kalde og stillede dem i snarlig udsigt at genoptage kabinettets i fem dage afbrudte forretninger. Han begærede rapporter og begyndte at gå dem igennem.

Først ved midnat fik han sit aftensmåltid. Han slubrede den dampende suppe i sig og lagde hvert øjeblik skeen for at kradse notater i randen af rapporterne. Nu og da kastede han et lynsnart blik rundt på sine omgivelser, smilede til en enkelt: Nå, hvad siger De til sejren? Nikkede hoverende til en anden: Om tre uger synges der Tedeum i alle Frankrigs kirker for sejren ved Moskov. Og så endelig hvast funklende på Bessières: De havde ret. Hvis jeg i eftermiddag havde føjet Ney og de andre forrykte og ofret garden, så havde jeg begået selvmord. Felttoget er ikke til ende endnu. Jeg må bevare mine reserver – ellers er vi fortabte!

Han sænkede sine øjne over glasset, han nippede til. Denne dag er sikret, sagde han med skærende røst: Sejren er vor! Det så ud, som han sad og sov med glasset i hånden. Så rejste han sig med et ryk, så vinen skvulpede over bordet: Til sengs, mine herrer! Tre timers hvile og ikke mere. Godnat!

Han går dog ikke selv til ro. Snart kalder han Dumas og Daru til sig, snart Berthier og Duroc. Han føler trang til at retfærdiggøre sig, at gøre det indlysende for dem alle, hvor selvmorderisk uforsvarligt det havde været at lade garden rykke i ilden, at ofre hærens sidste faste kerne.

Og allehånde bekymringer foruroliger ham. Han vil bestyrkes i sin tillid til, at den blodige dag har været en sejr. Han kan ikke sove for ængstelse over de såredes skæbne. Til tider bryder han af midt i en sætning og falder hen, sidder og sover ret op og ned ved bordet med begge hænder om hovedet, for efter et kvarters forløb at slå øjnene op og roligt gå videre i den afbrudte sætning.

Generalerne vaklede dødtrætte fra ham, bort til deres bivuakker. Her vågedes der længe. Soldaterne sad og hang omkring ilden, hvor gryderne kogte den usle føde, der var skrabet sammen. Mange steder stod spisesedlen på samme kost som de sidste otte dage: Rødder og vand. Dertil kød fra de skudte heste.

Sulten kunne ikke vente, til maden var kogt. De satte tænderne i stridt og halvblodigt kød. Nye ansigter lokkedes til bålene, hvor der overhovedet var gryder i kog. Ingen spurgte, om de hørte til. Ingen spurgte efter de savnede. En dyrisk afslappelse forhærdede hjerterne. Ingen havde bevidsthed om nogen vunden sejr. En række skanser var taget med frygtelige tab. Nu stod hele hæren rykket frem som en eneste avantgarde. Slaget havde været en slagtning. De stumper jord, man havde erobret, var gennemtrukket af blod. Fjenden var trængt nogle skridt tilbage, men fjendens ryg havde ingen set. Demonterede kanoner og sønderskudte faskiner var det hele bytte. Her sad man og holdt måltid på de dræbte heste.

En dump dorskhed, en hårdhudet egoisme sløvede alles ansigter, mens de sloges om kødstumperne og den askefyldte kornsuppe. De, der kunne nå frem til gryderne, hældte op i de rustne blikkar. Man slubrede i sig og flænsede med tænderne i det seje, alt for friske kød. Man ræbede højt og trak piberne frem, de små sodede snadder, der fyldtes med tørrede pileblade. Og med den kvalmende røg ud af mundvigene lå de snart strakte rundt om de døende bål, indhyllede i kapper og laser, som var skrabet sammen allevegne fra. Alt, hvad sove kunne, sov.

Men så længe bivuak-ildene brændte, kom der trindt om mennesker krybende, sneglelangsomt, på knuste lemmer, hallucinerede som møl efter lys. For alle disse krybende stakler betød jo disse bål frelsen, den lægende varme, lunkent vand, måske madrester i de sodede kogekar, men frem for alt raske kammerater, der ville yde hjælp, blot man nåede at få dem råbt an.

Kejseren lå alene i sit telt.

Kammertjenerne havde trukket hans lange støvler af og smøget uniformen af hans skuldre. Så havde han kun halvt afklædt kastet sig på sin feltseng, hvor ingen blød madras fristede til langt ophold. Hans hænder greb efter stiklommernes papirer, men faldt trætte ned. Constant trak de hvide ulddækkener op over hans bryst. Han lå med fast sammenpressede læber, der af og til bevægede sig i en nervøs mimren. Åndedraget gik i tunge stød gennem næsen, det rykkede i øjenlågene, og over hans glinsende pande for sorte skygger. Nogle gange fortrak pandehuden sig af smerte, og munden åbnede sig over et svagt støn. Et varmt omslag blev lagt ind om hans lænder, uden at han flyttede på sig.

Endnu var han ikke faldet i den dybe drømløse slummer, der for ham betød tilstrækkelig hvile, skønt den kun varede et par timer: en søvn for dobbeltkraft, en fuldstændig slippen legemet løs i en dyrisk dvale.

Hans hjerne blev ved at tumle med dagen og dens resultater. På ny gennemlevede han det alt sammen. Sidste nats forfærdelige spænding: Er fjenden der endnu? Og endnu? Og endnu? Han skrev igen den korte iltre proklamation ved et par

kalechelygters vaklende skær, drak det varme vand, der raktes ham kop for kop i det svære Sèvres-stel, lå i døs og ventede på, at morgentågen skulle lette, opskræmtes pludselig af buddet fra Ney, steg på hesteryggen og red ud i den tidlige høstsol, der slikkede koldt over hans ansigt. Hans blik spejdede ud mod de fjendtlige forskansninger. Et skud er knaldet i forpostkæden, efterfulgt af opfarende fugles skræmte pippen, af fjerkræ-kaglen og mange gal fra landsbyerne.

Kejseren rider op på Sjevardino-højen. I samme nu faneørnen viser sig deroppe, begynder kanonaden at tordne ude til højre. Og som et ekko svarer den straks efter ude på venstre fløj, rungende bort i de store skove.

Kejseren sidder igen på sin feltstol med kort og slagdisposition udbredt foran sig på det dugslåede græs. Han tåler ikke at være til hest. Han alene sidder dér, mens hestene stamper omkring ham. Duppen af hans ridepisk peger på planens store skitserede linjer. Nu og da driver smerterne ham til at rejse sig, og han går langsomt til siden, udenfor redouten, op på skrænterne af en hulvej, åndsfraværende, stirrende ud mod slaget, der denne gang synes ham så underlig fjernt, kun skimtet gennem tåger. Røgskyerne ude i horisonten markerer kun svagt bevægelsen. Det ligner en kamp mellem skyer, hvis bugnende masser driver frem og tilbage mod hinanden. Af kanonernes rullende drøn, der buldrer i mange styrkegrader, må han slutte sig til frem- og tilbagebølgen i de kæmpende linjer. Hvert stormløb, hvert kavaleri-chock er hyllet i krudtdamp, der kun langsomt opløser sig, så rytteriets jagende bevægelser blinker frem under slør.

Adjudanter og ordonnanser sprænger til og fra. Snart fanges de af staben, snart baner de sig vej til selve kejseren, der afbryder med enstavelsesord og giver ordre i rappe udbrud på tre-fire ord, accentuerede af ridepiskens små tørre svippende smæld over kortet.

Af og til rejser han sig og går buddene i møde, råber dem til, før de får talt, jager dem afsted, så hurtigt de kan vende hesten. Navne og tal ryger gennem luften, divisioner udkommanderes, regimenter bevæges med en armbevægelse.

Men utallige jobsposter bringes. Hans generaler falder i snesevis. Han forstummer efterhånden, vender ryggen til, vakler nogle besværlige skridt. Ulykkerne galopperer frem i hælene på ham: Compans – Montbrun – Teste – Morand – Defrance – Caulaincourt – Friant – bestandig kommer nye navne til. –

Kejseren kaster tæpperne af sig og vender sig om på siden. Han stønner og mumler som i søvne: Hvilken dag! Den stakkels Caulaincourt! Den stakkels –

Constant står og pusler om ham, dækker ham til og slukker lampen ved hans hovedgærde. Mørket sluger rummet med det samme. Kun en strimmel stjernehimmel tindrer frem derhenne, hvor Constant står og hvisker med Rustan. Et ugleskrig skingrer. Stilheden bliver dobbelt trykkende. Ingen skulle ane, at kun nogle skridt fra disse sovende bivuakker ligger et halvt hundrede tusinde og jamrer febersygt ud i luften.

Kejseren sidder på ny på Sjevardino-højen og stirrer mod dette slørede slag, der aldrig synes at skulle få fremgang og ende. Ordonnanserne kommer atter jagende – bud om

forstærkning, bud om storm og erobring, bud om tilbagegang, om undsætning, bud om andre generalers fald.

Sløvt sidder han og hører deres navne. De kommer i tilfældigt og uberegnelig rækkefølge – som brikker, skæbnen trækker op af sin lotteripose og slænger i tilintetgørelsen.

Han føler en uendelig lede og en trang til at rejse sig og skrige – så højt, at selve skæbnen kan høre det –: Nok! Nok! Sæt prop for de struber! Hvor mange gange kan en skanse erobres og tabes og erobres igen? Skal alle mine generaler slås ihjel? Hold nu op! Nok! Nok!

Dér kommer selve general Sorbier med et ulykkesbudskab skåret i alle sine røde træk. Kejseren rejser sig, for at sige: Ti stille! Jeg ved det. Men tungen nægter ham sin tjeneste. Og han ved det heller ikke. Sorbier melder, at marschal Davout lige er slynget til jorden – hesten knust af en kanonkugle – marschallen båret bort som død.

Kejseren smækker låget til for sin snusdåse, kaster pisken på kortet og vender hovedet fra det hele. I nogle uhyggeligt lange minutter rører han ikke et lem, bevæger ikke en muskel. Selv øjenlågene synes stivnede over det fraværende blik. Man hører ikke, han ånder. Pludselig glipper han lynsnart med øjnene og råber hæst: Frem med Murat!

Er det frokost, der serveres for ham dér på dugen midt imellem hestebenene? Skal *han* alene spise, mens hans soldaters blod skyller ned over alle skrænterne. Til Helvede! Han sparker til sølvtallerkenerne, knuser æggene med duppen af sin pisk, så den gule blomme flyder ud, griber en langhalset flaske og smadrer den mod skoen af en bortsprængende hest.

Hvad er det for marschaller, der pludselig myldrer op ad højen? Hvor tør de forlade deres korps? Davout bæres frem på en båre – han lever endnu. De andre stimler sammen fra alle kanter, blussende af kampfeberen: Sire, sire, hvorfor nøler De, sire? Her er ikke et minut at spilde, sire! Gør det straks, sire! Reserven frem! Garden, sire! Garden, og slaget er vort!

De gestikulerer med rasende fagter, de peger på garden, der holder bagud, i parade-uniformer, strålende, uden plet og lyde. Garden! Er de gale? Hans sidste opsparede værn! Garden, han har gemt og kælet for, som en gnier for sin skat! Skal han ofre sin sidste nødskilling? Lade denne umættelige dag sluge det eneste håb om redning, han har tilbage? Hvormed skal han da levere slag i morgen?

Umuligt! Lad os se! siger han, så de viger fra ham. Han glemmer sine smerter, stiger til hest og rider ud for at se, hvad der er at gøre.

Overalt står fjenden holdt i ave eller drevet tilbage, men endnu urokkelig i sin anden linje, et opspilet svælg, der er rede til at slå de rasende kæber sammen over hver ny reserve, han driver imod dem.

I dette bloddrikkende svælg ofre sin sidste kraft? Vanvid! Umuligt! Det gælder ikke denne ene dag. Det gælder alle de kommende. Der er langt igen til Moskov, endnu længere til Alexanders øre. Krigen er ikke endt med denne dag. Men denne dag har nået sit mål. Slaget er hans. Ekkoet vil runge i zarernes hellige by, inden han selv kommer, stærk endnu, så længe han har sin garde, den uovervindelige, den aldrig oprevne, i behold. Garden må ikke røres!

Garden er ikke rørt.

Kejseren sukker i befrielse. Dette er en tanke at falde i søvn på. Det kommer ham pludselig for, at han hører den sunde snorken af disse 20.000 uskadte soldater. Et korps værd sin vægt i guld. Kejserens gode samvittighed. Snart skal Moskovs kupler spejle sig i deres blanke uplettede våben.

Har han virkelig sovet?

Han slår øjnene op og fæster sit mørkevante blik på teltsprækken. Himlen glimter ind til ham. Nogle stjerneskud syr gyldne tråde over riften. Og med ét begynder det at suse for hans øren.

Her ligger han i sin gardes midte, omgivet af sunde snorkende kræfter, barrikaderet i en karré af liv, forskanset bag en vold af frisk manddom.

Og dog trænger ind til ham en sugende lyd fra en anden lejr, der slumrer derude, sover ind i den evige søvn. Blafren af døende livsluer, udstridende suk. Gurglen af hjerter, der går i stå. Boblen af blod, som drypvis siver i jorden. Rallen over opspilede ganer, som nattevinden har fortørret. Åndedraget af de lidende tusinder, som forsmægter og ønsker sig søvnen.

Den lange, den evige søvn.

Nogle øjeblikke vånder han sig under en smerte, der er voldsommere end alle legemlige pinsler. Han føler et nu slå ned over sit ansigt dødspustet fra disse tusinder, der for så kort tid siden hyldede ham med leveråbende munde og fanatiske øjne.

Han ser dem for sig derude. Deres bristende blik er rettede mod ham. Hans navn vil endnu engang gå over deres gustne læber, i det nu, da døden skiller dem for evigt.

Halvtreds tusinde, som jorden tager i sin ligfavn.

Kejseren skriger og vågner ved sit eget skrig. Constant står bøjet over hans seng. Lampen er tændt igen. Her ligger han og døser goldt og fantaserer den kostbare tid bort, hvor det gælder at handle.

Han rejser sig, smider tæpperne af sig, klasker Rustan det varme omslag i hovedet og råber: Berthier! Fain! Daru!

Søvndrukne kommer de løbende og tager plads ved bordene. Kejseren begynder at diktere. Hans stemme er så hæs og klangløs, at ingen kan opfatte, hvad han siger.

Så griber han selv til pennen og begynder at kradse ark efter ark. Mere, end de andre kan overkomme at renskrive.

Ustandseligt glider kladde efter kladde over bordranden. Man hører kun hans pen sprutte og de små hammerknald i bordet, hver gang en ny depeche er sluttet.

Således arbejder kabinettet feberhastigt i stumhed.

Først kl. 11 om formiddagen brydes der op til forfølgelse af russerne.

8 Foran Moskov

Ugedagen efter slaget ved Borodino red kejseren ved middagstide på vejen fra Smolensk, den sidste mil ind til Moskov.

Utålmodigheden efter at se den berømte by, der nu i måneder som det sidste mål havde fængslet alle forhåbninger og drømme, havde drevet ham frem til avantgarden.

Murat havde fået befaling til at rykke frem og måtte allerede nu stå for byens mure. Rytteripatruljerne jog foran hovedlandevejens lange marcherende kolonner, afsøgende marker og skove til begge sider, lig støvere, der dog ikke kom til at stå for vildtet. Hele den foregående dag, natten og selv dagen i dag var russernes tilbagetog sket ad netop samme vej. Kutusof veg og veg, veg bestandig med sin svækkede og lemlæstede hær, som Moskov ikke kunne sende nogen nævneværdig forstærkning, og som sikkert følte sig alt for svag til at standse franskmændene foran Moskov. Murat i spidsen af centrum, Eugène og Poniatovsky på fløjene forfulgte den russiske hærs bagtrav ind ad Moskovs porte.

Dagen var festlig høj. Høstsolen stod blank og stærk over det klare landskab. Ikke en sky kastede skygge gennem den tindrende luft. Markerne var mejede – tilbagetogets græshoppesværm havde renset dem for korn og græs i miles afstand til begge sider. Skovene lå solsvedne, egene var læderbrune, rønnetræerne lyste med store blodrøde bærklynger, de høje hvidstammede birke begyndte at drysse deres lysegule blade. Luften var som en styrkedrik at ånde.

Soldaterne vidste, at de nærmede sig målet. De gik i den glinsende sol med nedslagne øjne og drømte om mødet. Aldrig har nogen tusind og én nats fantasi rigere udstyret en østerlandsk stad end denne hellige moskoviter-by for en sulten og forsømt hær. Man så den ligge for sig – et fatamorgana bag disse skove og bakker – længe før korset på Ivan Veliki begyndte at gro op af landskabets linjer. Man vidste, at Moskov havde trehundrede kirker med ægte lueforgyldte kupler og tårne. Man så for sig helgenbilledguldet i disse skumle rum. Man fantaserede om, hvilke skatte der måtte findes i stadens ellevehundrede paladser, hvilke rigdomme i dens kineserbazar. Arsenaler, magasiner, depoter nok til at klæde og føde storarméen et helt år. Marchen gik mod eventyrets vidunderby. Hvad var Jerusalem med Kristi grav mod den? Korsfarerjubel fik hjerterne til at svulme for hver ny bakkestigning, fra hvilken man ventede at skulle stirre ind i det forjættede land. Marchen gik let og taktfast til disse strålende drømme ved højlys dag. Med mellemrum klang regimentsmusikken, der ikke i lange tider havde haft humøret oppe. Nu skraldede hornene ud i den glade sol og gav den forventningsfulde stemning luft i de gamle kendte revolutionsmelodier, som så at sige pulsårerne slog takten til.

Frem under vejens dobbelte allé af birketræer gik kolonne bag kolonne. Løvet sejlede over dem som nyslåede guldskillinger og raslede let susende på de solbrændte nakker. Ud til siderne sværmede eskadronernes lette hastige træk om hver lille lund, op over hvert lille højdedrag, så kaskerne lynede og de støvede uniformer strålede med opfriskede farver, som vaskede i sol og høstblå himmel. Artilleriet raslede og gungrede

fremad, de bronzeblanke løb skumplede deres spejllyn over vejens huller og sten. Konstablerne sad og vred ansigterne om i nakken for også at stirre. Selv hestene syntes oprømte, som vejrede de udsigten til frisk hø. Og bagude kom det vældige træn – trods alt hvad der var brændt, endnu et mylder af alverdens karrer, pindevogne, kareter, tomme eller for en stor del fyldt med skrammel, ventende på eventyrbyens lødige bytte.

Vejen gik nu op ad Poklonnaja – "Bøjningernes Bakke" –, hvor den rettroende moskovit for første gang bøjer sig i andagt for den hellige by og for Ivan Velikis vidunderlige kors.

Denne gang var det ikke ydmyge pilgrimme, men rankryggede bandende ryttere, der fod for fod stred sig op ad den stejle bakke. Langskæggede, solbrune kentaurer med vilde og måbende fjæs. Solen kastede deres skygger skråt til siden, de trængtes i klumper, hestene prustede og daskede med halerne. Med ét så de en gnist tænde sig oppe over bakkekammen. Så tændtes der to. Flere små lynende prikker spirede frem. Sporerne drev hestene det sidste par skridt op. Og i løssluppen jubel galopperede de frem over bakken. Moskov! Moskov! klang det fra alle munde. Dér lå byen som en dag-illumination i horisonten. Hjelmene skubbedes tilbage, for at øjnene helt kunne sluge dette skue: en synslinje af lutter luende gyldne gnister, af hvide lys, brændende midt i solen.

Moskov! Moskov! Ulanerne svang deres lanser. Kyrasserne drog deres sabler til hilsen. Mange skød deres pistoler af i luften. Jublen voksede for hver ny deling, der red op og frem og spredte sig i rækker ind over markerne for at give plads til de efterfølgende. De red op og grupperede sig i et helt amfiteater.

Tilskuermængden voksede. Og med ét gav hæren sig til at klappe i hænderne. Bifaldet brusede den forjættede by i møde.

Moskov! Moskov! Pludselig brødes denne hilsen af nye råb. Leve kejseren! klang det bagfra. Kejseren sporede sin hest og red op. Rytterne trængtes langt ud over grøfterne, de veg for ham og staben, de indesluttede ham i en karré af leveråb, han ikke længe havde hørt. De svang deres våben raslende omkring ham. Han hørte og så intet omkring sig. Han sprængte frem gennem rækkerne, der dannede espalier til begge sider. Han havde billedet af Moskov luende i sine øjne, han havde det ikke nær nok, han blev ved at ride, til alle de luende gnister løste sig i tårne og kupler for hans blik. Så holdt han an:

– Endelig! Dér har vi den navnkundige stad! Det var på tide!

Han tog sin kikkert og gav sig til at suge byen ind til sig.

Altså dog anderledes, end han havde tænkt. Ikke nogen høj og gylden port ind til Orientens eventyrland. Som en oase ligger den dernede. Østerlandets svømmende horisont af tårne og tinder og kupler og fløje stigende op af et leje af grønt, af hængende haver. Den lille stille Moskovstrøm ringler sig som en sølvslange gennem den smaragdgrønne eng ind under byens mure og bastioner, vælter sig i skønne haver om dens sider, sniger sig ind i oasens løndom, bliver borte under borgen.

Op af en næsten forårsgrøn slette, af løvmasser og skovkroner skyder denne lange hvide og gyldne by. Det er ikke Ægyptens tunge flade moskékupler med minareterne plantede som lansestager i alle himmelhjørner. Her skyder tårnene op som hvide krokusblomster med luende hætter foroven. I kikkerten kan han følge denne endeløse række af gnistrende gyldne kugler, guldfrugter, båret højt på tårnenes hvide

stængler. Og spredt mellem de luende kupler stærktfarvede blå, kalkhvide eller sølvglinsende. Her en skov af stribede løg og ananasfrugter voksende op af rosenrøde tårne. Her en katedral besat som med persiske guldhjelme. Her en anden prydet med grønne turbankupler. Er disse bygninger opført af Asiens ædelstene – af jaspis og malakit, af mælke- og rosenkvarts – under kuplernes massive guldkroner?

Længst stirrer han på zarernes ældgamle borg, indfattet af de lange krenelerede, mønjerøde mure med vældige runde og firkantede tårne, kobbergrønne pyramidetage, paladser med paddehatsøjler, brune portalers hesteskobuer med blinkende bogstav-arabesker, udskårne dragefremspring, hvide katedraler og røde klostre og højest blandt alle kuplerne Ivan Velikis hvide, gyldenhættede fyrtårn med det vældige guldkors.

Som et syn ligger denne Østerlandets gyldne oase for ham. Vil ikke alle disse luende kupler pludselig hæve sig og gå til vejrs som sæbebobler? Eller er de en flåde af *ballon captifs*, der med ét kan lette og blive borte i solens luer?

Alle korsene på kuplerne gnistrer i den klare dag; op over halvmånen strækker de sig mod den turkisblå himmel; deres arme er lænkede med tynde guldkæder, fortøjede som himmelske master. Øverst på alle Kremls paladstårne og spir sidder den russiske kejserørn med scepter og rigsæble og drejer sig for vinden, uden nogensinde at lette til flugt. Fra bastiontårnene flyver hvide prikker ud og ind – duerne, som bygger i de gamle kanonportes sorte gab.

Kejseren ville have troet, at hele denne kuppelstad kunne forsvinde som et blændværk, om ikke vejen her foran ham løb lige ind mod byen og blev borte i Drogomilov-porten.

Han lod kikkerten synke og vendte sig om til sit følge.

Som et genskær fra den lueforgyldte by lå solen over hans fyldige ansigt. En triumferende krusning gik gennem hans læber, hans hage skød sig ligesom frem i stolthed. Endelig lo hans øjne igen, med dette kloge isblå og dog varmende blink, de alle elskede. Han så på sine marschaller som den, der længe har lovet sine nærmeste at lave guld og omsider præsenterer den første lille klump for alle de vantro: Kan I se? Havde jeg ret?

Hans ledsagere fortrylledes i et nu. Alle skumlerier over hans formentlige slaphed og ubeslutsomhed eller åbenlyse svaghed fejedes bort af dette altbesejrende smil. Her holdt deres forgudede kejser på baggrund af den by, han havde lovet dem som lønnen for alle deres lidelser. Han holdt dér som en Alexander foran Indus. Foran porten til østens forjættede land.

Alle rev de hatten af hovedet og råbte dette *Leve kejseren!*, der ikke længe havde lydt fra de misfornøjede struber. Og kejserens ansigt glinsede, som faldt der guldblade på hans kinder: Er dette ikke mere end Milano og Madrid, end Wien og Berlin?

Han nikkede til grev Durosnel: Greve, rid ind i byen og foretag det fornødne. Jeg vil vente her på deputationen, der bringer mig stadens nøgler.

Og kejseren steg af hesten og lod en plan over Moskov udbrede på jorden.

Som en forventningsfuld rejsende, der kommer til en fremmed by, ville han på kortet orientere sig i dens kvarterer og hovedgader, mærke sig dens vigtigste adgange og bygninger for snarest muligt at føle sig hjemme.

Han fandt let zarernes gamle Terem-palads på Kreml og tog det i besiddelse, som en rejsende forbeholder sig beletagen i

byens fornemste hotel. Hans øjne gik fra kortet til det virkelige prospekt, han havde foran sig, han udregnede med lethed, hvilke mure og tårne der hørte til arsenalet og til regeringspaladserne. Og han lod sit blik løbe over det indviklede net af gader og pladser, mærkede sig alle offentlige bygninger og disponerede over dem med samme glæde som den, hvormed man lægger pengestabler til side til bestemte formål.

Samtidig gav han ny ordrer til fortsat fremrykning også mod byens nord- og sydport og til fordelingen af troppernes march. Et kanonskud fra Poklonnaja gav alle kolonner signal til nyt opbrud.

Selv steg han til hest og red mod Drogomilov-porten. Støvet fra galopperende heste slørede solen.

Han glædede sig til byens overlevering. Han kendte ikke stoltere dage end disse, når han nærmede sig en hovedstad, som med eller uden sværdslag gaves i hans hænder. Han kunne jo samle på hovedstæder, der allerede i lang afstand rakte hænderne bønfaldende imod ham for derefter at bringe ham byens nøgler, idet magistrat og borgere bøjede knæ for sejrherren og anbefalede kommunen til hans mildhed.

Om få øjeblikke ville man få det sjældne optog at se: Gammelruslands bojarer i lange, ædelstensprydede kaftaner, rådet i fløjlskapper, poper og archimandritter i guldbrokade, politi-øvrighed, korporationer fra universitet og akademi. Han så allerede toget derinde bag porten sno sig frem med bannere og helgenbilleder og hvide fredsstave. Hans øje glædede sig til et syn af ukendt ejendommelighed. Med sin levende skarpe indbildningskraft så han dem fod for fod nærme sig i et pragt-

optog med emblemer og gaver, som var det Østens hellige tre magerkonger, der gik frem til hyldest og tilbedelse. Alexander havde ikke set herligere skue. Stabens bedste penne ville næppe forslå til at udmale dette optrin, der kunne gøre uforlignelig virkning i bulletinen, som fra zarernes Kreml-palads skulle udgå over Europa og på ny styrke hans ry.

Endelig! Efter snart tre måneders pinefulde genvordigheder og tab skulle han nu snart slutte dette trælsomme og blodige felttog med en glansfuld hæder, der skulle få pariserne til at studse og berige Louvre-samlingerne med de sjældneste klenodier. For freden skulle og måtte rummes i dette glimrende smykkeskrin af en by; russerne ville jo ofre alt for at redde den fra plyndring og vold.

Moskov behøvede ikke at frygte. Hans sind var mildt og nådigt som selve den skønne høstsol: lig manna skulle hans nåde dale over de ydmygtbedende. Han skulle vinde bojarerne med sin mest indsmigrende elskværdighed – der skulle gå bud om den til selve Petersborg. Der skulle ikke plyndres en krumme brød i den hellige by. Han ville give den dens gamle førsterang tilbage. Som en beskytter og velgører ville han styre den, til freden var sluttet. Han skulle lære Ruslands adel, hvorledes en kejser behandler tradition og fortjeneste. Han ville erobre deres hjerter fra deres egen selvhersker. Deres yndest og taknemmelighed skulle fremskynde freden.

Kejseren red nu fod for fod frem mod den åbne port. Hans øjne beregnede den passende afstand, for at deputationens hele optog kunne udfolde sig og skuet blive synligt for tilskuernes store halvkreds.

Hans hjerte svulmede, som han så frem mod portens mørke gab, der snart skulle udspy strålende farver i den stærke sol. Derinde var der tavst af forventning: gaden var ryddet af politi, ingen turde bevæge sig ud af porten, for nu kom straks den store procession.

Kejseren steg af hesten, og hele staben fulgte hans eksempel. Frem foran hestenes række trådte han og alle marschallerne til fods. Dette lille træk ville først slå de kommende, at man tog imod dem således – med en venskabelig jævnhed, hvor begge parter står på lige trin og vasallerne ikke skal ydmyges af en erobrer til hest.

Kejseren åbnede sin våbenfrakke, så hans beskedne grønne jægeruniform kom til syne: St. Andreas-ordenen sad ved siden af Æreslegionen. Han lagde hænderne på ryggen. Og alle stabsofficererne havde ansigterne i folder til den nærforestående højtidelighed.

Men ventetiden bliver lang. Alt holder stille på den brede vej. Efterhånden som kolonnerne marcherer op bagved, gør de holdt. Op over Poklonnaja bliver de ved at stige, at se og blændes, mens kejseren står med sin stab helt nede foran porten og tøver med at holde indtog. Han vender sig ikke til sit følge, forklarer intet, men alle ved, hvorfor han venter, og instinktmæssigt foregøgler alle sig det samme billede. Hver gør sig sine tanker om, hvordan det vil komme ud af portens store hul, hvor den evigbrændende lampe oser døsigt for det grelle helgenbillede.

Ingen taler, der hviskes ikke engang. Højt oppe i luften omkring porttårnets flakte korskronede kejserørn skriger et par råger råt og uheldsvangert. Og fra nord, hvor Eugènes

korps marcherer på Tver-porten og Petrofski-slottet, bærer vinden nogle overhakkede stumper af Marseillaisen, messingklange, der svingler et par noder bort i den glasklare luft.

Endelig brydes forventningspausen. Man hører en hest komme klaprende inde i byen. Endelig! Dér er toget! En politiofficer kommer sprængende i spidsen. Hestehovene klasker nærmere, benene spiller frem af portens skygge, og ud i solen jager en fransk stabsofficer.

Kejserens øjne retter sig gennemborende på ham, mens han galopperer op, men først lige foran staben holder han an, flammerød i ansigtet, og råber hæst:

– Sire, byen er rømmet!

– Ja, naturligvis! Kutusof må for længe siden være ude.

– Sire, det er selve byen, som er rømmet.

– Hvad! Har De tabt hovedet? Kan De ikke mere se?

Officeren er steget af hesten og står blussende under stram honnør.

– Sire, Moskov er tom. Alle huse er forladt.

– Er De gal?

– Jeg taler sandt, sire. Byen er forladt af sin befolkning.

– Umuligt! Hører De, umuligt! Ti stille! Vend om på øjeblikket! Se bedre efter! Hold mig ikke for nar! Rid til Murat! Af sted!

Overfor denne tone ved enhver, det er klogest at tie. Ordonnansofficeren bestiger igen sin hest og rider hastigt tilbage. Et par andre stabsofficerer sidder ligeledes op og rider efter.

Stilheden bliver endnu uhyggeligere. Nogle geværsalver knitrer dybt inde i byen. Straks efter knuses denne knitren af et par kanonskud, og alt bliver på ny stille. Ingen ved, hvad den skydning betyder. Er det russernes bagtrop, som endnu ikke er ude? Ingen spørger. Ingen bestiller andet end at stirre frem mod denne port, hvorfra det befriende løsen skal udgå.

Kejseren står ubevægelig. Af og til klapper han utålmodigt med højre fod i støvet. Men endnu bevarer han værdigheden. Han *vil* ikke give afkald på det velforberedte paradenummer. Hvorfor Djævlen tøver de derinde? De ved jo, at han ikke rykker ind, forinden bojarerne har modtaget ham. Så upræcis har endnu ingen deputation vovet at være. Her i hærens påsyn kan han ikke prostituere sig. Først deputation – så indmarch.

Måske de vrøvlehoveder har tabt næse og mund, fordi ikke alle byens folk er på benene. Fordi der er skodder for en masse vinduer. Og – lad gå! – fordi en del krystere er stukket af sammen med den russiske hær. Alt dette er rimeligt og forklarligt. Men Moskov forladt? Vås! En by på tre hundrede tusind mennesker rømmer ikke. Bojarerne må have lukket sig inde, stive af stolthed eller lammede af forskrækkelse.

Ah, endelig! Dér kommer Durosnel tilbage, og med ham nogle andre ryttere og en hoben folk.

Kejseren går ham ophidset en halv snes skridt i møde, idet han dasker sin ene handske op og ned i venstre hånd.

Durosnels rapport er ikke til at tage fejl af: Byen *er* forladt. Adelen, borgerne, øvrigheden, guvernøren, rådet, politikorpset, brandsprøjterne – alt er forsvundet. Kun en hoben pøbel er opdrevet i de forladte huse, i færd med at plyndre – røverpak og tugthusfanger! Ellers er Moskov tom som en forladt bivuak.

– Hvad betød denne skydning for lidt siden?

– Mortier med divisionen Dufour og den unge garde gik imod Kreml, sire. En håndfuld russiske fanatikere stod på portbastionerne og gav ild. Nogle kardæskskud fejede dem bort, og Mortier har besat Kreml.

Moskov rømmet! For alvor en forladt, en tom, en død, en ubrugelig by! Kejseren vil næppe tro sine egne øren. Dette havde han sidst af alt ventet. Mens Durosnel fortæller, rynker han sin pande, hvorfra en blodskudt rødme løber ned over ansigtet. Han puster vejret stødvist gennem næsen, som han gang efter gang klemmer mellem tommel- og pegefingeren. Han trækker i sin vest med nervøse ryk, fingrer ved de to ordensstjerner, undersøger nøje St. Andreas-ordenens devise, vender så pludselig om og går med korte, trippende skridt tilbage til stabslinjen, standser, ser skarpt til alle sider med et blik, som kendte han ikke et eneste af alle disse ansigter, stikker den ene handske i sin lomme, vender og drejer sin tobaksdåse i vestelommen, griber åndsfraværende i sin våbenfrakke, som søgte han handsken frem igen.

Så vender han sig med et sæt mod Moskov igen. Den døde, døde by, den nu er! Guldkuplerne glimrer altså kun som mausoleer over en kirkegård: Ruslands Père Lachaise!

Ha! Dér har vi endelig det længselsfuldt savnede. Kommer ikke dér den vidunderlige deputation?

Ud af porten mellem nogle ryttere ses vandrende en halv snes personer – alt, hvad Murat i en hast har kunnet stable på benene af deputation. Nogle langhårede moskovitiske proletar-eksistenser, der intet havde at rømme af byen med, men lod sig holde tilbage af vodka-brænderiernes ituslagne tønder. De

vakler skælvende frem og drejer krampagtigt de høje lodne huer i de skidne hænder, duknakkede i de lange bluser, der ser ud, som var de dyppet i blod. De tror deres sidste time er kommet, nu da de drives frem til at stedes for den fremmede, den *sorte* zars frygtelige åsyn – han er jo en Antikrist, et uhyre, en molok, man bliver blind af at se på. Efter dem nogle udenlandske købmænd, nogle skrutryggede jøder, tyngede af de lange, slæbende kaftaner, og endelig et par franske Moskov-beboere, der i hast er kommet frem af deres kælderskjul og nu skutter sig som muldvarpe i solen – uventet ophøjede til deputation, endda til ordførere, der skal byde landsmænd velkommen i den hellige stad.

Kejseren måler dette optog med den utvetydigste foragt. Han har straks gennemskuet sammenhængen og er oprørt over, at man tør byde ham det.

Deputationen skrider nærmere. Dens højeste medlemmer gør sig små, de skrumper alle ind bag hinandens ryg. De indfødte er belavede på at dø for det første pust af det fremmede uhyres mund. Den franske typograf, der er udset til ordfører, strammer sig op med fortvivlelsens mod, begraver hånden bag sit stive skidne halsklæde som for at løsne strubehovedet og begynder hakkende at fremstamme:

– Deres Majestæt, vi byder Deres Majestæt –

Denne latterlige farce er kejseren for meget. Han standser den ulykkelige taler med et flammende blik, der ligesom sætter ild på hans hele hoved, og snærter ham i ansigtet med sin til bojarerne omhyggeligt udtænkte svartale udladt i det eneste ene ord: Idiot!

Dermed var deputationen forsvundet af Jordens overflade. Kejseren gik i rasende hast nogle skridt som for at løbe fra sig selv. Ved grøftekanten stod han stille og genoptog sit handskeproblem, som gjaldt det om at udfinde, hvor mange kombinationer der kunne frembringes ved på- og aftrækningen af de to handsker.

Men hans tanker var allerede langt inde i beregningen af, hvortil en død by kunne bruges.

Der gik en befrielse gennem den stumt ventende stab, da han endelig syntes at erindre, at her gik han op og ned og lod en hel hær vente på sine dispositioner. Den kom dog til at vente længere endnu. Uden at mæle et ord steg han til hest og sprængte ind mod porten, så støvet skjulte ham. Kun staben fik lov at følge ham. Så snart han var inde i byen, befalede han porten lukket af en kavaleripiket. Hovedhæren måtte bivuakere udenfor portene for at hindre den plyndring, hele hæren, glubende som forsultne ulve, var opsat på.

Kejseren red ind i forstaden. Glansen var slukt over Moskov. Blandt træhusene sås talrige stråtækte rønner. Ødelæggelsen var allerede i fuld gang. Pøbelen havde opbrudt butikker og magasiner. Fortovene flød med varer og ituslåede møbler. Vin og kvass farvede rendestenene. Brændevinen stank ud fra de åbnede vodka-tønder.

Kejseren tog kvarter i et af forstadens huse. En hvidhåret dvornik vaklede på stive ben frem i døren og bød ham salt og brød.

Kejseren kastede ham saltkarret i hovedet.

Triumf-indtoget var røget i lyset: Bulletinerne, det pragtfulde referat til *Moniteur*!

Men om natten kunne han ikke sove. Han vågnede gang på gang og lod tænde lys. Han blev bidt af det russiske væggetøj.

9. Plyndringen

Den altid rastløse Murat er faret gennem Moskov som en stormvind, der fejer russerne ud af byen. Hans rytteri galopperer ad de øde gader uden at se sig om. Hestehovenes klapren på de toppede brosten klasker hult tilbage fra træhusenes lukkede skodder. De mange tusinder af maroderende russiske soldater, hvem håb om bytte og brændevinslugten holder tilbage, viger til side i gyder og smøger, mens rytterkongen jager forbi.

Murat er efter kosakkerne. I den sidste tid har de begyndt at genere ham. Da han første gang så dem ride frem, spredt, forsøgsvis, drillende, blev han rasende over at skulle udfolde sine eskadroner til angreb på disse næsvise hestfolk, der optræder enkeltvis, uden samling, uden trup. De sværmer og summer foran ham som uforskammede fluer eller bremser, der ideligt omkredser avantgarden og ikke er til at få ram på. Et øjeblik efter, at de er gennet væk, er de der igen.

Murat blev så vred på denne latterlig vidtstrakte og tynde kæde, at han red frem imod dem ganske alene. Kosakkerne forbavsedes over at se denne pragtfuldt udhalede teaterkonge med vajende strudsfjer og lynende krumsabel, de holdt stille for at høre, hvad han ville. Murat kom dem på få skridt nær, slog op med hånden som for at tale, men indskrænkede sig til en eneste utvetydig gestus. Han langede ud med armen til et stort og bydende: Forsvind! Kosakkerne blev imponerede og forsvandt virkelig, som havde de fået en røffel, fordi de stod Hs. Majestæt "kong Franconi" i vejen.

Fra da af opstod der en vis sympatisk forbindelse mellem Murat og kosakkerne. Ganske vist lo kongen af Neapel ad deres små, korte, langsvansede heste og ad deres løjerlige uldne ryttere, der red i lange sorte filtfrakker med høje krøllede uldpotter på de små sortsmudsede hoveder – kom de af hesten, løb de på ben som et par krumme tænger. Men i sadlen sad de til gengæld, som var de ét med de små dyr. Og rappe var de som lopper, der springer uberegneligt til alle sider, og som det er ganske håbløst at ville ramme med dask eller slag.

Efterhånden var han blevet familiær med forpost-kosakkerne. Han red frygtløst ind på dem, nikkede og råbte til dem. Og de svarede ham med grin og blanke tænder, løftede urtepotterne af hovedet og glemte at stikke til ham med deres lange lansebrodde.

Således gik russernes retræte ret fredeligt ud af Kalomna-porten østerpå. Franskmændene så igennem fingre med, at russerne slæbte deres træn og bagage med sig. Murat koketterede med kosakkerne og deres hetman, hvis smukke kaukasiske filtkappe, burka, han var ganske indtaget i. Hetmanen var galant nok til straks at tilbyde rytterkongen den. Og Murat gjorde gengæld ved at forære ham et guldur, han i den anledning "lånte" af kejserens adjudant Gourgaud.

Ved mørkets frembrud var russernes tilbagetog reddet. Og Moskov afspærret ved alle porte. Kejseren frygtede for at udlevere byen til sin hærs plyndringsbegær. Kun Murats rytteri og garden er lukket ind. Men Mortier, der er udnævnt til byens militærguvernør, skal med sit hoved indestå for, at staden ikke prisgives, men beskyttes og forsvares mod enhver – navnlig mod hæren selv.

Kavaleripiketter står da rundt ved alle portene og vogter som med flammesværd adgangen til det forjættede land. Den sultne hær skal bivuakere udenfor murene. Men soldaterne kan ikke slå sig ned eller finde hvile. De forstår ikke, hvorfor spisekammeret skal smækkes i for næsen af de hungrende. De knurrer ved tanken om, at alene garden, den altid forkælede garde, er sluppet ind – i overfloden, i rigdommen, i byttet. De venter skuffede og misfornøjede på signalet for selv at styrte ind til det dækkede bord. De lurer på lejlighed til at gøre indbrud og tage sig selv til rette. Byen derinde bag de hvide mure er jo deres lovede, deres retmæssige bytte.

Også i Moskov ruger en dump og underlig forventning. Sindene er ophidsede af begær. Hænderne klør efter at slå ned på deres rov. Hvorfor tøver man? Hvorfor står man uden for butikkerne, når alt, hvad man trænger til, ligger derinde uden ejer, uden bevogtning?

Uhyggeligt buldrer trommerne oppe på Kreml. Kanoner og krudtvogne skrumpler og gungrer over broen for at køre op på terrassen deroppe under zarernes gamle palads. Ud fra alle kirkerne brænder der lys gennem de farvede ruder – men ingen poper holder gudstjeneste derinde – det ser kun ud, som er der tændt til dødsmesse for usynlige lig.

Men med mørket bliver der levende i den forladte by. Tusinder af lyssky eksistenser lister sig ud. Moskovs talrige fremmedbefolkning kryber frem af sine skjul. Flere tusind franskmænd har under de sidste dages had til de afskyede fjender måttet friste livet i kældre, på lofter og i baggårde. Nu dukker de frem for at hilse på landsmænd. Moskovs proletarer, der ingenting har haft at flygte med, er allerede i fuld gang med

at rapse og rane. Også de russiske marodører bliver dristigere med mørket og begynder at gå systematisk til værks. Med forundring opdager de franske soldater pludselig, at der plyndres rundt i alle gader. Døre er sprængt, butikker opbrudt, vinduer knaldet. Over alt tumler mennesker rundt og fylder sække med alt, hvad de kan bjærge. Mange steder opstår der skærmydsler. Maroderende bander kommer op at slås. De, der overraskes i deres plyndringsarbejde, knurrer, lig spisende hunde, af indædt, tænderskærende raseri over at forstyrres i deres måltid. Mange optræder ikke som plyndrere, men som ejere, der forsøger at redde de sidste stumper. Ingen evner til sidst at holde rede på, hvem der plyndrer, og hvem der bjærger. Selv officerer, der vil standse uordenen og beslaglægge plyndringsgods, får udseende af at rane, at lægge til side for egen mund.

Plyndrelysten smitter uimodståeligt alle. Moskov rummer endnu talrige fanatikere, der vil tilintetgøre, hvad det ikke er lykkedes at slæbe bort. Rostoptsjin har givet befaling til at stikke ild på alle flodens barker, der ikke har kunnet flygte med statsejendom, med korn eller anden ladning. Et uhyre vognmagasin, hvor de franske kavalerifficerer har udsøgt sig vogne og sat deres navnesedler derpå, stikkes i brand af ejeren for ikke at komme fjenden til gode. Luerne opflammer griskheden og rovlysten. Man begynder med at ville fravriste ilden dens bytte og ender med at ville bjærge, redde, sikre sig alt, hvad overhovedet reddes kan.

Fra først af er det sulten, som driver de franske soldater ud på opdagelse og på fouragering. Fra ituslåede vinfade risler den kostbare saft; man fylder sin feltflaske ved de lækkende huller,

man holder munden under eller drikker af den hule hånd. I den vågnende rus trænger de ind i boder og magasiner, ransager skuffer og tønder og stiller den øjeblikkelige hunger i, hvad tilfældet byder dem i hænde. Her propper man sig med sukker eller chokolade, svælger i syltetøj, gnasker figner og mandler. Her støder man på en fedevareforretning og forsluger sig i pølse og skinke. Her knækker man halsen på flasker, hvis etiketter man ikke kan læse, og tyller sig med stærke likører. Er man omsider drukken og mæt, finder man sig en dug eller sæk og går som en forsynlig husmoder ud på indkøb og indsamling af de tusind gode og brugelige ting, der falder på ens vej. Man veksler oplysninger med kammerater, man møder. Iveren vokser. Man slår sig sammen om et pakæsel eller en vogn til indsamlingen og går nu på regelmæssig razzia i alle forretningsgaderne. Kashmirsjaler, pelsværk og orientalske tæpper, silke og linned, damehatte og sko – alt samler man i sæk.

Og overalt i byen ulmer ilden frem som kilder af jorden. Der kommer panik i de plyndrende horder ved rygtet om, at nu står Kitaigorod – den uhyre kineserbazar – i brand med sine tusind butikker. Man styrter afsted til brandstedet, dels for at slukke, dels for at redde. Sprøjterne! Frem med sprøjterne! Ilden må bekæmpes – denne den griskeste af alle fjender. Da lyder det fra alle sider, at alt materiel, det hele brandkorps, er ført bort af Rostoptsjin. Franske og russiske marodører flakker om i broderlig forening. De franske soldater ser de fjendtlige uniformer uden at undre sig. Fællesplyndringen gør dem alle til kammerater.

Ved portene kan ordenen ikke længere opretholdes. Patruljerne lister mand efter mand fra vagtposterne, selv officererne fristes til at gøre afstikkere ind i de nærmeste huse og gader for at tilfredsstille nysgerrigheden. Snart er afspærringen illusorisk. De bivuakerende delinger udenfor sender patruljer ind for at skaffe levnedsmidler. Patruljerne bliver borte, og de, der venter ved de tomme suppekedler, går efter dem og lister sig ind for selv at se og nyde. Midt på natten er det, som den halve hær har fået udgangstilladelse. Få timer efter raver soldaterne – lig søfolk, der har landlov – rundt i Moskov i udskejelser, ingen tænker på at standse, fordi alle gribes af samme barbariske trang til at slå sig løs, at beruse sig – i vin, i vodka, i luksus –, at gå på opdagelse i den orientalske fabelby, at frådse i hovedstadsdelikatesser, at gøre nye og vidunderlige fund. De strengeste officerer er afmægtige og må trøste sig med at lade moralen og disciplinen sove for en nat: Efter os kommer syndfloden, efter os kommer luerne!

Moskov befinder sig da i et plyndringsbakkanal, hvor alle lidenskaber raser ud. Plyndringen bliver til et eventyrligt røveri. Alle døre er med ét brudt op, alle låse knækkede, alle hellige segl krænkede. Selv kirkedørene brager op, og ind i de små hellige rum, der ofte ikke er større end båse, trækker kyrasserne deres heste og stalder dem op. Svinglende lysekroner af form som en tårnbesat paradismur funkler inde i disse smykkeskrin af guldmosaik og ædelstensbesatte helgenbilleder. Soldaterne knuser ruderne foran dem, river guld- og sølvklædningerne og juvelerne af ikonostas'ernes stift stirrende skikkelser, sorterer alt efter metal og stof, som skulle kirkerne gøres til marskandiserboder.

Andre trænger ind i paladserne og rigmandshusene. Med vokslys, med fakler, med en brændende spån haster de fra rum til rum. Lyset formår ikke at jage mørket ud af de store egebrune sale, hvor de små lamper endnu blafrer i hjørnet foran madonnabilledets sølv- eller guldblik-glorie, og hvor der lugter indeklemt af gammel potpourri og garderobernes moskusstank. De svære kister og skabe brydes op – alt væltes som ved indbrud ud på gulvet. Og hver rager til sig, hvad der passer hans morskab og smag. Nogle går rundt og ser på malerierne. Andre fordeler de kostbare, halvt orientalske klædningsstykker imellem sig, uden hensyn til om det er mands- eller kvindedragter. Man haler de gamle pjalter af sig for at maje sig ud i denne moskovitiske maskerade. Unge officerer smider uniformen og rytterstøvlerne for at hylle sig i pelsbræmmede atlaskeskåber og klemme fødderne ind i silkedamesko, de splidser bagkappen op på. De vælger sig sovekamrene med de uhyre silkedynede senge, de gør ild på i badstuerne, de hamrer på de forstemte klaverer. Indkvarteringen bliver til orgie. Det letlevende, russiske og franske Moskov, der er blevet tilbage, lokkes til den natlige fest og begynder at danse i det stadig tiltagende brandskær.

Overalt går razziaen videre. Det bliver en metodisk afsøgen af alle huse. Soldaterne gennemroder beboelserne fra kælder til loft. Alt, hvad de ikke i øjeblikket kan sortere, kastes ud af vinduerne til nærmere besigtigelse siden. Der skaffes i køkkenerne. På træbalkonerne ryges vældigt af den nyfundne tobak. I gårdene tændes bivuakker. Dyner og sofaer kastes ned, og på bunkerne af bytte, der ligner et kaotisk flytteskrammel, ligger de forasede marodører og slænger sig i sjaler og pelse,

drikkende, syngende, rygende. Mange går på jagt efter piger, trænger ind i nonneklostre og søger ungt og hvidt kød: Jublen er stor, da en hel samling sorte og runkne nonner viser sig ikke at være vaskeægte, men under den påsmurte sod blotter smukke og friske unge novicer.

Branden springer da sin heksedans over byen. Her ligger en fakkelspån og ulmer i et tæppe, der falder tobakspiber mellem dyner, dér koges og brases der, så ilden ryger fra skorstenen i stråtaget, her stikker bivuakkerne ild i træskurene.

Kejseren sover ikke i sit kvarter i forstaden. Ikke blot væggetøjet holder ham vågen. Ustandseligt modtager han rapporter fra alle byens kvarterer. Plyndringen ængster ham mindre. Hans generaler bestyrker ham i troen på, at det er russiske marodører og Moskovs pøbel, der laver optøjer. Men røglugt driver gennem gaderne, og brandskæret lyser over tagene. Rygterne myldrer, at Rostoptsjin har givet straffefangerne fri for at stikke ild på byen. Barkerne på floden er lagt i aske. Kitaigorod-bazaren står i flammer. Der er ikke en sprøjte ladet tilbage. Nu er der stukket ild på Børsen. En ildbombe er dalet ned over fyrst Trubetzkois palads. Rundt i husene eksploderer kaminer af opdynget sprængstof. Russiske politisoldater er set ragende op i ilden med lange tjæredryppende lanser.

Og kejseren befaler Mortier at blive herre over ilden for enhver pris. Uhyggelige og forvirrede anelser begynder at dæmre i hans sjæl. Hvad vover denne forbryder af en guvernør? Er han forrykt? Vil han gøre sig til en Herostrat for sit fædreland? Vil Rusland begå selvmord? Nej, det er naturligvis blot denne delirist til Rostoptsjin. Rygtet går jo endog, at han

har ladet konstruere en uhyre ballon, som fyldt med granater eller helvedesild skal styrtes ned over den franske hær og sprænge den i luften. Idiot må han være!

Da kejseren om morgenen rider gennem byen mod Kreml opdager hans skarpe øje straks, hvordan den vederstyggeligste plyndring over alt er gået i svang i nattens løb. Han raser mod korpskommandørerne og lader dem udkommandere af byen. Patruljer sendes ud for at genoprette ordenen og bekæmpe ildebrandene. Over alt møder han vogne med bytte. Butikkerne synes at have krænget deres indhold ud på gaden. Husenes bohave ligger sønderslået på brostenene. Forsvirede marodører sover i halmbunker eller på tilsølede dyner.

Da han rider over Moskovbroen og gennem mure og tårne ind på Kreml, hilses han ikke som de hvide zarer af hundrede klokkers klemten. Lamperne er slukket foran helgenbillederne. Guld- og sølvkuplerne synes at have tabt deres glans. Garden har kørt 300 kanoner og sit hele ammunitionstræn op under paladsets vinduer. Således har terrassen her aldrig før været spækket med våben. Gardemusikken spiller Marseillaisen for den fremmede usurpator, der rider rundt på den store åbne plads og ser ud over den store by.

Først heroppefra ser han, hvor fantastisk den strækker sig ned mod den grønne slette, fyldt som med hængende haver mellem stærktfarvede træhuse og hvide paladser. Kuplerne lyser langt ud i horisonten som luende alterflammer over byen, der ligner en eneste forvirret bygningslabyrint. Men ingen fredelig blå røg stiger op af dens tusinder af skorstene. Derimod pibler på alle kanter sorte røghvirvler frem, som stod byen på vulkansk grund, undermineret af lumsk og snigende

ild i talløse slikkende eruptioner. En ond og djævelsk magt sender fra dybet sine røde varsler op imod erobrerne.

Kejseren er redet til Kremls sydøsthjørne. Nogle øjeblikke holder han målløs stille for at betragte Vassili-katedralen dernede: den mærkeligste bygning, der nogensinde er groet op af jorden og ud af en menneskelig hjerne; en kaktus-kirke, hvor kuplerne stiger på grønne og rosenrøde, ligesom knopskællede halse af ulige højde, sælsomme løg og ananasfrugter, guldprikkede, nubrede, turbanstribede gevækster, bårne i vejret, strittende op over irgrønne tage – en moskovitisk drøm om Østerland – et urskovstempel, besat med ædelstene og tynde himmelråbende kors.

Kejserens blik ser blot en smule til siden og formørkes. Dernede på den røde plads står flere store bygninger i lys lue. De friske flammer slår i vejret med en lyd som af vældige lagners buldren i blæst. Og tæt derved oser som en hel uformelig afbrændt by Kitaigorods sammenstyrtede brandtomt, hvor ilden allerede har fortæret alt, hvad fortæres kunne, hvorfor den nu dør i sod og røg som det grådige rovdyr, den er. Kejseren husker Herodots beretning: Ægypterne holder ilden for et levende dyr, der æder alt, hvad det får, og, når det har fyldt sig med æde, dør samtidig med det, det har spist.

Kejseren indskærper endnu engang Mortier at sætte hele den unge garde i gang med at slukke: Sluk for enhver pris! Ellers brænder grunden bort under vore fødder! – så vender han om og rider til Kreml-paladset, forbi det røde Tsjudov-kloster med de blå kupler og gennem den hele labyrint af kalkhvide gyldenkuplede domkirker, hvorfra stive byzantinske mosaikbilleder stirrer på ham med døde mumieblikke.

Og endelig betræder han fra strelitzernes bloddøbte trappe selve zarernes gamle navnkundige borg, "Facetpaladset", Rurikernes og Romanovernes borg, med dens tunge, kantede, terrasseformigt aftrappede stokværk med de ensformige rader af små gitrede farvede vinduer, til han står øverst oppe under det tavltækkede tag i selve det gammelrussiske højenloft "Terem".

En skummel og ukendt kultur slår ham i møde fra disse gamle rum. Små og dunkle sale hvælver sig lukkende om ham. Rudernes glasmosaikker bryder dagen i mystiske skær og lader livet derudenfor lue i farvet forvanskning. Også væggene er stærkt malede, overspundne af dystre arabesker, fyldte med stivnede billedrækker. Op ad lofternes gjordbuer kryber mosaikkerne i sælsom øglepragt, fra alle sider stirrer helgener ned med deres store stive øjne, som spiddede kamæleoner indkapslede i guldgrund. Og lig tunge uhyrer står de få møbler plantede som på plumpe troldeben, højryggede stole med overbyggede baldakiner, ibenholtsborde, båret af malakitsøjler, skabe skåret i gyldenbrunt rav, en jættebuffet med alenhøje pokaler i drevet guld, skåle af jaspis og gyldenåret lapis lazuli.

Intet herinde synes at ænse den fremmede erobrer. Fanerne i den skumle tronsal vifter ikke i trækvinden, da han støder de små ruder op; disse tyrkiske, persiske og polske standarter kender intet til parvenu-kejseren fra det fjerne vest. Tronstolens dobbeltørn på den purpurdunkle baggrund holder urokkeligt den moskovitiske krone og scepter over hans hoved, da han med et underfundigt smil prøver det knagende sæde.

I disse små og trange, livsfjerne, kælderagtige rum har altså i århundreder zarerne holdt deres kvinder indelukkede. Her har

zaritsa levet som i et fængsel, slidt de kolde fliser i ædelstensprunkende fløjlssko, indespærret som en haremsdronning, kun for at være sin hvide bamse af en selvhersker til vilje. Fra disse små runde plumpe tagkarnapper har hun kunnet stirre ud over det umådelige rige, i hvis liv hun var for ophøjet til at blande sig.

Kejseren står ude på tagterrassen og ser, hvordan de gyldne kupler bugner op omkring ham på alle kanter som lænkede balloner, der aldrig kommer ud at flyve. Han stirrer op på Ivan Velikis mægtige gyldne kors: det vil gøre sig på Invalidehotellets kuppel i Paris. Og alle standarterne dernede, de moskovitiske møbler, der har været hr. Rostoptsjin for tunge at slæbe bort, guldpokalerne, han har glemt, og alle katedralernes stager og hellige kar. Han vil bringe et pust af Gammelrusland ind i Tuilerierne. Strålende beviser for, at han har været i de hvide zarers hellige by. Moskovitterne har været uhøflige nok til ikke at give ham nogen modtagelse. Men han er allerede som hjemme. Han har straks slået sin feltseng op i zarernes sovegemak ved siden af selve den hellige tronseng, der halvt ligner et persisk kongetelt, halvt en moskovitisk kane. Alle bordene dernede er fyldt med hans kabinet – depecher, rapporter, overslag. Arbejdet venter! Herfra skal hans kejserlige bulletiner udgå, daterede den stolte overskrift: Kreml.

Inden han går ind, kaster han et blik ned i den indre slotsgård. Dybt dernede på bunden ligger en lav lille dværgkirke, ligesom født i dølgsmål; dens grå kupler pibler frem af jorden, forkrøblede i væksten. Og kejseren smiler over denne pusling, der kryber om dernede og ikke er til at se udefra: "Frelseren i Skoven" kaldes den.

Et øjeblik efter arbejder han med sit vante højtryk af kraft. Hans styrke er jo den, at komme begivenhedernes gang i forkøbet, at overrumple, fordi han er rappere i vendingen end alle andre. Derfor pønser han allerede på nye breve til Alexander i St. Petersborg, budskaber fra rigets hovedstad, der på én gang skal ånde triumfatorstolthed og nådig tilbøjelighed til at slutte fred for ikke at ydmyge modstanderen længere. Frem for alt skal disse henvendelser skjule hans egen hemmelige og nødtvungne trang til denne fred. Nu eller aldrig! Opnås ikke fred i Moskov, er felttoget forfejlet.

Med en egen vellystfølelse sætter han sig til rette i zarernes palads. Han snuser fornøjet for hver ny rapport og registrant over krigsmateriel og depoter, som er fundet i behold. Denne hr. Rostoptsjin har alligevel ikke fået tid til at slæbe alt bort. 156 kanoner er taget. Skydevåben i et antal af henved 100.000. 8000 centner krudt. Af kugler og granater omtrent 30.000. Standarter og krigstrofæer i mængde. De skånede magasiner og oplag samt de over hele byen spredte levnedsmidler må anslås til mange millioners værdi.

Alt i alt et klækkeligt bytte. Det gælder blot om at bevare det for luernes griske rov. Brænder Moskov, er alt tabt! Mortier arbejder som for livet. De skarpeste instrukser udstedes mod uforsigtig omgang med ild. Kejseren kører selv omkring for at drive på slukningsbestræbelserne og indskærpe disciplinens genoprettelse. Mod aften synes ilden heldigvis dæmpet de fleste steder.

Men ud på natten rejser sig en heftig blæst fra nordvest, der på ny puster ilden op.

Kejseren kan ikke gå til hvile. Halvt afklædt flakker han fra sengen til vinduerne, hver gang brandskæret slår stærkere ind i krogenes mørke. Der er ikke tændt lys i salen. Blæsten synger ned gennem skorstenen, så det tuder bag de gammelhollandske kakler. Henslængt på ryggen i sin seng følger han luernes hoppende spil op under det gjordbuede loft, beroliger sig med, at det synes at dø hen, for straks efter at springe op ved en ny opblusning. Han er i en feberagtig ophidselse, ligger og bander og skælder for sig selv, lader kalde en urimelig masse mennesker, afsender stafetter og kræver rapporter, som var han midt i et feltslag.

Da Mortier selv indfinder sig, tordner han ham i møde: Nå, hvad er meningen? Vil De eller vil De ikke?

Men Mortier svarer koldt og tørt: Sire, vi kæmper forgæves. For hvert hus vi slukker, stikkes der ild i ti andre.

– Hold op med den snak! Mine soldater er ikke brandstiftere.

– Sire, de ved jo, ilden er påsat. Efter Rostoptsjins befaling.

– Umuligt! Han er da ingen Nero.

– Ilden er påsat, sire. Hvert øjeblik pågriber vore patruljer brandstiftere i færd med at slynge brændbare stoffer ind i husene. Selv de offentlige bygninger og utilgængelige paladser stikkes i brand. Hospitalerne brænder med de sårede. Ilden kommer fra de hundrede kanter.

– Så må der slukkes på de hundrede kanter. Hører De!

– Vil *De* få blæsten til at lægge sig, sire?

Kejseren farer til ruden. Vinden bider og filer i karmene. Nu og da får han hede pust imod sig – ildens hvæsende ånde dernedefra slikker over hans ansigt.

Så har da skæbnen overbudt ham ved at tiltænke ham den mest djævelske overraskelse. Ikke den vildeste fantast kunne have anet, at en by som Moskov ville ofre sig selv til luerne. At Rusland vil kastrere sig selv hellere end høre tale om fred.

For hvert hus, der brænder derude, går en af hans beregninger op i røg. Hver ny flamme fortærer et af hans håb. Tusind ildsvælg er intet mod denne uhyre voksende flammebølge, der skyller frem mod hærens sidste tilflugt og truer med at brænde det sidste tag over hans hoved.

Et par øjeblikke efter er kejseren ude af Kreml og kommer til syne på et af brandstederne. Han kommanderer selv, han tordner mod de ørkesløse tilskuere, han smælder forfærdelse ind i de arbejdende: Rap jer! Slukker I ikke her, er det ude med os alle. Russerne vil stege os på et bål. Sluk, eller vi brænder inde! Sluk, om I så skal slukke med jeres egne skjorter. Vand, om I så skal øse i jeres hjelme.

Der arbejdes med et improviseret materiel: tønder, spande og baljer, selv gryder og køkkenkar. Sække, tæpper og lagener overpøses med vand og slynges ind i ilden. Fod for fod tramper man den ind på livet og søger at kvæle den i våde favntag.

Kejseren farer videre. Vinden synes at sagtne og flammerne med den. Sent ud på natten vender han tilbage til Kreml og kaster sig uafklædt på sin feltseng for at søge nogle øjeblikkes hvile.

10. Branden

Det er ud på morgenen.

Kejseren kaster sig forpint på sit leje. Hans pande er badet i sved. Pupillerne bevæger sig under lågene. Læberne er tæt knugede sammen som et segl for en hemmelighed.

Inde i sine uformelige tanketåger, hvor viljen er sløret og alt skifter kalejdoskopisk i farvede fantasier, hører han nu og da blafren og buldren. Er det sejl, der går over stag på Middelhavet? Eller bannere, der bovner ud ved revuen før et slag? Han er sig ikke bevidst, hvor han er. Uendelig fjernt fornemmer han en stille stadig kimen. Er det slotskapellet i Malmaison, der ringer til søndagsmesse? Eller er det selve tidens ensformige musik, der drypper bort i uendeligheden? Svæver han mon som et fnug i rummet? Nu kaster han sig om på siden og hører jernstativet synge under sig. Ligger han ikke i sit arbejdskabinet i Tuilerierne og venter på den depeche, der aldrig kommer? Eller har han strakt sig ud langs en kanon, betvunget af sin dødelige træthed midt under slaget? Nej, nu ved han det: han kan jo ikke give signal til kampens begyndelse, før det batteri på venstre fløj er kørt op i stilling. I sin kikkert ser han hestene ase og ase uden at komme af pletten. Ryk, ryk og nye ryk – de er forspændte for en ganske almindelig kanon, der dog ikke lader sig rokke.

Atter vender han sig. Og nu står han foran en dørtærskel – den er ganske lav – men han kan ikke komme over den. Han vil, men foden vil ikke. Hvad er det at ville? Bevæger musklerne sig ikke, når hjernen befaler? Han vil, og han føler sin vilje løbe som

et magnetisk stød gennem nerver og sener, men ingen muskel krummer sig for at løfte. Han vil, men kan altså ikke, for han kommer stadig ikke over.

Endelig får han løftet foden. Men den falder tung tilbage ved sin egen vægt og rammer noget iskoldt. Han slår øjnene op og ser sig i sengen med foden på jernstokkens isnende kant.

Dagen gryr. Solen er allerede oppe. Dens første skær ligger som runde og røde pletter, som friske dråber af blodigt lys stænkede ind i karmen og op over det skumle loft. Hvad er det for funklende grønne lyn derhenne? Å, det er denne pragtsadel, besat med smaragder og nøddestore perler – har det været Katharina den Førstes eller Katharina den Andens? Og denne rubinbesatte kroningskåbe, som engang har ligget om de prangende hvide skuldre af "Nordens Semiramis" med de mange elskere. Disse store, svajede zaritsa-sko, hvor ikke blot ørn og krone, men selv styltehælenes nagler er af det pure guld. Aha! Således vågner man op midt i den tatariske pragt. Man må kigge ind bag tronsengens persiske silkedraperier for at forvisse sig om, at Voltaires velynderinde Katharina ikke sover derinde, blussende i sin Orlofs arme.

Se, hvor solen gennemskinner gesimsen af ravskabet derhenne! Godt, at natten er omme med dens mareridt af ildebrands-rædsler. Brand er noget, som er frygteligt ved nattetide. Dette ildspøgelse, der på baggrund af det rædde mørke triumferer og bovner som et gnistrende og spyende uhyre, det bliver af dagen kvalt i sine stinkende røglagener og manet osende i jorden.

Godt, at den rolige dag er der med solens kyske besindige morgenflamme. Se, hvor den spinder sine guldtråde ind ad

ruderne og lægger sit tindrende strålevæv op over væggens malede helgenmumier.

Alt er stille som på en søndagmorgen. Endelig har alle givet sig hen til hvilen efter nattens kamp med den hæslige ild. Nu ligger hans marschaller og generaler og sover i zarernes sale. Hans heste står staldet op dernede i Uspenski-katedralen, hvor moskovitternes selvherskere krones.

Kejseren står lysvågen og morgenduelig ude på gulvet og løfter sine hænder op i morgensolen, der bader huden og gør den levende, så blodet rødner i fingerspidserne. Dette er soldåben, han elsker, enten den hilser hans tidlige opstandelse eller kvæger hans sene søvn.

I det samme synes væggens guldmosaik at lue endnu stærkere i en hed og rødgylden glans. Men det er jo ikke solen. Solen står han her med i sine hænder. Solen kan slet ikke nå over på den væg. Og dog synes den at gløde, så han ser hver stift i mosaikken. Helt op under loftets buer er muren funklende overgydt af samme røde skær, der endog nu og da synes at blusse stærkere eller svagere.

Så vender han sig med en ond anelse mod vinduet og modtager på samme tid to vældige lysindtryk: sol og ild!

Hvilken modsætning mellem dette stillestående fredelige solskær, han har fanget i sine hænder, og så den springske og glubske ild, der hopper som en flammemur horisonten rundt.

Solen behersker den høje rolige himmelkuppel. Men lavt over jorden ruller røgen sin sorte bugvrid, sine tordenblå tarmslyng, og ilden stryger frem i hvirvlende skypumper og kødrøde luer, der opefter svækkes i farven, til flammerne flosser ud i tynde

gule spidser, der som løsrevne fnug bliver borte i den blånende morgen.

Aldrig har han set uhyggeligere kontrast end denne blide morgensol over Kremls kupler og tårne, blinkende i de hvide undervinger på de borttrækkende svaler – og så bagfra denne Helvedes ild, der rykker frem i røgspyende og gnistrende karréer som for at knuse selve solen og storme borgen, hvorpå han står. Solen spiller ned i de bovnende røgskyer og giver dem farver. Og skæret fra det røde bål borer sig umærkeligt gennem den solfyldte luft for at rumstere inde i Kreml-salenes baggrunde som hastende røde skyggespøgelser.

Kejseren bider sig i læben og flakker fra værelse til værelse, fra stokværk til stokværk, som for at rekognoscere sin nye rædselsfulde fjende, måle hans frontlinje, beregne hans styrke. Lig en søvngænger går han gennem rummene fra øst til vest, og fra vest til øst. Dørene står efter ham. Han ser ingen på sin vej, svarer ikke på hilsener, og ingen vover at spørge ham. Han har kun øje for sin røde fjende derude, der i en mægtig halvbue omspænder byen, hvor han end ser hen, og på flere punkter allerede rykker frem mod selve Kreml.

Han ser, hvor fjenden forstærkes af overalt opdukkende reserver. Fortravet ulmer frem i uformelige skyer. Ilden springer fra tag til tag som smidige rovkatte, der pludselig hvæser i vejret og blotter de gloende negle.

Ufatteligt! Umuligt! Dér brænder disse skyther, disse barbarer deres hjem, deres arner, tradition, historie, minder! Hvad sekler har bygget, hvad forfædrene har samlet. Hvilket vanvittigt offer! Hvilken dødsforagt! Hvilket had!

Kejseren er trådt ud på den øverste tagbalkon. Mellem spirenes og fløjenes dobbeltørne står erobreren og lader sig hylde af dette fakkeltog, hvor faklerne bærer sig selv. Hvor ildsøjlerne går imod ham fra alle himmelhjørner, susende med en eneste røst. Hvor nationalhadet slynger ham sin glødende trussel i synet.

Vinden bærer fra nord heden fra denne ildovn imod ham – han mærker dens udtørrende pust over sine kinder. Han kniber øjnene sammen for dette hvidglødende blik, som han næppe kan udholde, og i afmægtig forbitrelse slår han begge sine knyttede hænder i stenbalustraden.

Men han viger ikke. Han stirrer ud mod ilden for at vise fjenden sit aldrig besejrede diktator-smil, et smil, der både beundrer og spotter. Han bliver ved at se fjenden under øje, skønt brandskæret svider i hans pupiller og sveden perler på hans hage. Vov at nærme dig! siger dette dødeligt udfordrende blik: Du når mig ikke!

Men overfor denne fjende gælder ingen menneskelig magt. Den brand formår ingen storarmé at slukke. Det skulle da være, om han kunne bruge Moskovfloden til sprøjteslange! Den hele by synes overhældt med et brændbart fluidum. Flammeringen truer med at lukke sig om Kreml. Det gælder om at afslå dens stormløb, at udholde dens belejring.

På Kremls tage står mandskab opstillet til slukning af de brændende stumper, blæsten fører med sig. Gnisterne fyger allerede herover. De fejes ned med våde koste. Arsenalet synes truet. Og foran selve paladset er krudtvognene kørt op uden tanke på, at de her kommer til at virke som helvedesmaskiner. Våde presenninger må dynges over ammunitionsvognene, at

ikke en gnist skal trænge ind og lade dem ryge i luften med alle omgivelserne.

Rastløs som et rovdyr i bur bliver kejseren ved at vandre fra vindue til vindue paladset rundt. Han føler sig berøvet mælet – kun læberne mimrer uhørlige befalinger. Han går som ganske ene, skønt slottets sale efterhånden vrimler af generaler og officerer, der søger ly for den utålelige brandhede. Han lægger ikke mærke til dem, mens han klemmer sig tæt langs vinduessiden.

Så slæber han sig ene op ad den snævre sten-vindeltrappe til en af de små karnapper mod vest. Den er ikke større end et skilderhus, synes han; dens små blyindfattede ruder er kulørte – det dulmer. Et par sekunder ser han verden og tilstanden gennem grønne glas – det hele er altså indbildning: branden derude er slet ikke til. Verden er grøn, set fra dette sneglehus.

Men straks efter drives han igen ud på tagbalkonen. Ha! Luerne slår hoverende i vejret. Branden modtager ham som et kæmpefyrværkeri, hvor knitrende raketsalver brager løs som en hilsen. Luften driver med sorte askefnug, med sluknende gnister, der regner over hans hvide uniformsopslag og bliver til sod på hans blussende svedfugtige ansigt. Asken regner selv i tobaksdåsen, som han mekanisk åbner for at tage sig en pris. Ja, ja, han ved, hvad der brænder: han snuser sin ruin ind. Dér forkuller triumfen, han ville hente i Ruslands hjerte. For hvert sparreværk, der styrter sammen som et gennemglødet skelet af ildpinde, brænder et ly for hans tropper; deres forplejning, deres mad ryger til vejrs for at falde ned som forkullede avner. Hvilke skatte, hvilke formuer brænder man i Bjeloigorods talløse paladser! Nu smelter Moskovs sølv- og guldkupler –

metallet rinder i rendestenen. Den uhyre brand er en ildhandske, zaren og moskovitterne slynger ham i ansigtet – og han kan ikke tage den op. Han er afvæbnet overfor en sådan krigsførelse. Han orker end ikke at se ud over denne valplads.

Heden driver ham ind. Pludselig får han øje på alle de mange, der tavse stirrer på ham. Har de opdaget hans rådløse fortvivlelse, har de læst pinen i hans sjæl? Hans ansigt har blottet hans angst som en bog. Med store tydelige bogstaver. Han har tabt det sidste af sin magt: herredømmet over sig selv. Står de ikke alle dér og glor og måber over det vidunderlige: at han selv, den uovervindelige, har givet fortabt og er bange som de andre?

Han gør med ét pinlig vold på sig selv. Han foretager den voldsomme strømkæntring i sin bevidsthed og sin vilje, at smække døren i for et indtryk, selv en kæmpefornemmelse som denne; han skrinlægger den og åbner for en helt ny bevidsthedsaffære:

– Javel, nu ved vi altså, at det brænder, mine herrer. Det brænder ad Helvede til. Lad os overlade det til Himlen at slukke. Vi har opgivet det. Men vi har andet at gøre end at løbe efter ildebrand som børn og gamle kællinger. Tag fat, mine herrer! Verden venter på os.

Han sætter sig ved det store arbejdsbord og begynder at diktere. Et brev til zaren. Hvilken optakt! "Den prægtige og storslåede by Moskov eksisterer ikke mere. Rostoptsjin har afbrændt den. Denne fremgangsmåde er ligeså barbarisk som meningsløs". Dette må da gøre indtryk. – Hvad er der i vejen, min gode Fain? Skæret generer Dem? Constant, rul ned!

Men trods de lukkede og dækkede vinduer bliver han ikke rolig. Han bryder stundesløst af og prøver forskelligt. Fain sidder allerede med fem begyndelser til brevet. Kejseren er forstummet, han sidder og blader i en bunke nysankomne tidsskrifter og aviser; han kaster en ny roman i blåt omslag til Constant: Skær den op! Han spørger efter udkastene til det nye reglement for *Comédie-Française*. Så lægger han sig på en kanapé med bortvendt ansigt og fordyber sig i en ode til hans ære i anledning af den glorværdige kamp ved Vitebsk.

Men brandskæret er der bestandig, det gør papiret gult, hans øjne glider ned ad siden, uden at hjernen tilegner sig et eneste af de prangende ord. Denne læsning svider tørt i hans pupiller. Han slænger hæftet og lukker øjnene til et kort blund.

Hvorfor kan ikke det hele være en drøm, en hæslig ond hallucination? Der eksisterer intet andet end det, man selv vil se. Kan han ikke ignorere denne uhyre tåbelighed? Hvorfor lade sig blænde af en bestialsk fanatisme? Lad moskovitterne opbrænde sig selv som Sardanapal midt i alle sine skatte. Hvad angår det mig? Jeg sover mig bort fra det hele. Når jeg vågner i morgen, er det hele overstået og glemt som en latterlig drøm, man ikke gider huske.

Han kan blot ikke et eneste sekund glemme, hvor han er. Slår han øjet op, vil han se Fain sidde og knitre med de mange besmurte kladder, marschallerne glo forventningsfuldt på ham, lakajerne liste over gulvet. Hvor de knirker. Stille! Han slår øjet op: det er Murat, som kommer ilsomt over det skrigende parket. Død og Helvede! Brandskæret ses selv i snorene på hans dolman.

Og dér kommer Eugène. Dér står Berthier og ser ældet og fortvivlet ud. De mumler skræmt. De er hæse af angst. Fare. Overhængende fare! *Fare!* gentager kejseren spottende. Hvad er det for fare? Når har jeg haft bud efter de herrer? De skulle virkelig se Dem om efter et sted, hvor De er mindre udsat. Fare! Gå, mine herrer! Jeg har ingen brug for Dem. Men vær De forvisset om, at hvor *jeg* er, er der ingen fare.

Kejseren vender dem ryggen og begynder atter sin hvileløse vandring langs den endeløse vinduesrække. Han standser ved hver karm. Han lægger hånden på ruderne – de er varme som et spjæld.

Solskinnet er længst forsvundet. Røgskyer hyller himlen i et bulnende net af mørke. Således er selv solen fordunklet. Branden har lukket sig over byen som en sodet hvælving, hvorigennem blået ikke længere magter at bore sig hul.

Ildringen trækker sig snævrere sammen om Kreml. Flammerne begynder at kaste deres entrebroer over floden. Der er ild i træerne dernede på den indvendige kaj. Løvet krøller sig om de sydende grene. Røgslanger bugter sig ud fra kronerne. Derhenne til venstre hæver sig en grøn kuppel midt i et bål. Den synes at drive og svaje som en glødende kæmpeballon på ildskyer. Små grønne luer hopper som lygtemænd op ad kuppel-meridianerne. Metalkorset foroven er hvidglødende, i færd med at smelte, synes at svæve i luften.

Endnu engang ud på tagbalkonen. En kejser, der vil dæmpe et rasende menneskehav. Nu spyer det gnister over ham. Hvide ildspring sprøjter i vejret som hede kilder. Paladsernes tage brænder som grønne og røde skeletter – kobberet er smeltet af – ilden holder rejsegilde og slynger en flammekrans om den

øverste tind. Arsenalets tårn brænder som en pyramide af ild båret af røg.

Her mangler kun den neroniske ekstase. Her skulle deklameres til harpeklang. Her skulle synges vilde og dæmoniske strofer ud i det sydende flammehav.

Men her står kun en stum og forhærdet skikkelse, i hvis indre kulden vokser. Han er ikke længere blændet eller ophidset. Han forskanser sig bag en isnende foragt. Lad dette bål lyse milevidt over Rusland. Lad genskæret nå til selve Petersborg, at Alexander kan se det og forfærdes. Perserkongen lod havet piske. Dette hav af ild vil fortære alle svøber. Men her står han og viger ikke en fodsbred, selv om luerne slikker op om Kremls fod.

Det forfærdelige skue har bragt en underlig andagt i hans sind, en frygtløs højtidelighed. Kan elementerne bringe menneskeviljen en større hyldest? Der går en kold svulmen gennem hans blod. Gnisterne daler på hans ansigt og hænder. Ilden slikker ham som en krybende hund.

Som gennem et rødt slør ser han for sine fødder knælende mennesker med oprakte hænder, bedende, tryglende, tiggende. Han hører ikke deres ord, han skelner ikke deres træk. De river i hans frakkeskøder, de famler efter hans hænder. Men han folder armene over brystet og føler sin trods stige. Han ser dem pege ud over balkonens rand, ned på de lange sorte rader af uformelige blokvogne. Dernede larmer og råber de. Grenaderne pøser vand ud over vognenes låg. De pakker dem ind i presenninger og sække, de skærmer dem, som rummer de hærens frelse. En gnist ned i deres krudtsjæl, og Kreml ryger i luften! Hvor de gestikulerer og skriger – alle advarer, alle

kommanderer. Også om ham selv vokser tumulten: Der er ild i Kreml! Der er ild i Kreml! En mine er fundet under nordre tårn. Hele Kreml er undermineret. Brandstifterne gribes allevegne. Arsenalets tårne styrter. Broen over Moskov er truet. Ilden er i Kreml. Om et øjeblik springer paladset i luften.

Han hører dem trampe gennem salen bag hans ryg. Han ser dem flygte. Han ser med ét Murat for sine fødder: Sire, om fem minutter er det for silde. Vi brænder inde til hobe. Sire, red Dem! Red os alle!

Eugène stirrer på sin stedfader med ildfeberen i sine rødsprængte øjne og hvisker hæst: Kom dog! Kom! Constant står med hans kappe bredt ud til at kaste om ham. Mortier med hans kårde og hat.

Men kejseren står fremdeles trodsig og vinker afværgende med hånden. Endnu engang vender han sine store isnende øjne mod denne ild, han ikke kan besværge. Den knitrer og hvæser nu som i en eneste sammenhængende række eksplosioner. Han aner, at i det øjeblik, han vender fjenden ryggen og vil løbe for den, vil den stikke ham i hælen.

Da tager endelig Berthier sin beslutning. Han retter sin duknakkede skikkelse og træder tæt hen for kejseren. Han griber ham ikke i armen, han knæler ikke, han tigger ikke som de andre. Han siger blot med en skærende ro:

– Sire, De er afskåret fra korpsene udenfor byen. Hvis russerne angriber Dem, er De ude af stand til at nå dem. Bliver De her, har De ingen hær at kommandere mere.

I et nu er han vækket. Hatten sidder på hans hoved. Kappen tynger hans skuldre – det isner igennem ham, da han mærker, den er dyppet i vand. Han ved ikke, hvor hans ben bærer ham

hen – han iler blot afsted – der er kun én retning at gå i. Det er som at langes fra hånd til hånd mellem dem, der holder tilbagetoget beredt for ham. De risler allesammen af vand, trækker kappen op over munden og hatten ned til øjnene. Ned ad Strelitzer-trappen går det – ud i fri luft – nej, det er som at skulle ind i en bagerovn. Han tumler frem over pladsen mellem blokvognene. Nedad! Nedad skrænten, som svides af ildens åndepust. Ind i læ af muren, der et øjeblik skærmer. Men straks efter videre gennem en i selve klippen hugget udfaldsport, hvor den hede luft suges ind som en trækvind ad Helvedes porte. Broen over Moskov er sået med glødende kul, den er som lava at træde på – umuligt at passere den – den fører desuden kun lige ind i flammehavet. Hans ledsagere bøjer af og trækker ham ind i en snæver gyde. Tagene skrider, brændende bjælker slår sammen fra væg til væg. Træhusene blusser lodret op og ned. En frontongruppe ramler bragende ned over søjlerne. Hvor de brændende sammenstyrtede bunker fuldstændig spærrer gaden, må man ad sidedøre, gennem røgfyldte baggårde, i en labyrint af smutveje søge at omgå branden og bjærge sig til fremkommelig vej.

Rundt i disse ildomspændte krinkelkroge lister sære og uhyggelige skikkelser. Sindssyge af ildebrandsrædsel søger at undslippe med bylter på ryggen, med de mærkeligste sager i hænderne. Plyndrende soldater flakker om for at gøre nye fund og forslæber sig på bytte, til ilden spærrer dem alle udgange, til de vader i blod og smeltet metal. Indfødte stiller helgenbilleder udenfor deres huse, slår kors for dem og går trygge bort i den tro, at nu er hjemmet vel forvaret. Nogle går endnu og tænder

lamperne i de brændende huse. Andre klæder sig i hvidt som til fest og lukker sig inde for at dø i deres kisteklæder.

Sanseløst følger kejseren sine førere. Ildregnen falder tæt. Han kan ikke se op, men må dække sit ansigt og har dog en fornemmelse af, at huden brænder på hans kinder. Gennem osende gab af nedstyrtede vægge, forbi slibrige brøndhuller, over møddinger, gennem skure og stalde går den forvildede fart. Ingen mæler et ord. Man hører kun skrig inde bag skodder eller ude i de åbne gårde, skrig af kvinder, som tages med vold midt under brandens delirium. Og fra alle kanter sønderrivende gøen og glam – lænkehundene, som hyler i paladsernes porte og brænder i deres lænker.

Med ét står førerne stille. Ingen kan længere øjne nogen vej. Ilden buldrer fra alle sider. Vinden fejer luerne ned over deres hoveder. Intet spor synes at føre ud.

Nogle minutter står kejseren alene op ad en sodet, flammeslikket mur med begge armene op for sit ansigt. Da springer nogle franske marodører frem, kender deres kejser og lader byttet falde for at bjærge det vigtigste af alt.

Endelig når man ud på en åben plads. Her møder kejseren Davout, der vil tilbage gennem flammerne for at redde sin kejser eller dø med ham. Davout styrter sig i hans arme. Kejseren har allerede genvundet sin beherskede fatning. Videre gennem en lang krudtkonvoj, der kører som mellem ildmure.

Vinden er efterhånden blevet en orkan. Hele flager af de brændende bliktage sejler om i luften.

Videre går flugten fra ildhavet, til kejseren omsider når ned til floden og ad en flydebro over på den anden side. Han stikker

sine smertende hænder i strømmen og lægger dem våde på sit brandsvedne ansigt.

På Vaganka-kirkegården flakker flygtninge om mellem gravene – udtærede som spøgelser, der vender deres dødningeansigter tilbage mod den brændende by. Stormen pisker flammehavet i bølger – det lyder, som de syder og brøler.

Kejseren sætter sig i en vogn og kører til Petrofskoje.

Vejen er besået med plyndringsrester. Hjulene knaser gennem vinflasker, soldaterne har tømt.

Men kejseren ser sig hverken ud eller tilbage. Den brændende by skal ikke forvandle ham til en stenstøtte.

Da han når slottet, er det aften. Mørket er en lindring for hans syn, da det atter åbner sig.

11. Døde timer

Moskov er overladt til luerne og til plyndrerne. Den tredjedel af byen, som branden levner tropperne, er deres med al menneskelig og al djævelsk ret. I fire nætter behøver de ikke lys til deres arbejde.

Intet er dem helligt. I zarernes gravkirke bryder de lågene af de gamle skrin og famler grisk over de smuldrende mumiekroppe. I hospitalerne flænser de madrasserne under de syge på jagt efter skjulte skatte. Selv friske grave åbnes for at afkræve ligene deres pynt. Frem med kostbarhederne! Hvor er de gravet ned? Der støves i kældre og gårde. Selv urtepotter og orangetræ-baljer smadres for at se, om ikke guldet skulle hænge ved rødderne som regnorme.

To dage efter sin flugt vender kejseren tilbage til det skånede Kreml. Byen har tabt sin militære betydning for ham, men endnu skal den tvinges til at spille en storpolitisk rolle.

Tavs og forstemt kører han gennem vederstyggelighederne. På kirkegårde og i de hærgede haver kryber indfødte om som uhyggelige lemurer – de graver i jorden med deres hænder efter urter og rødder, de slås med krager og ravne om stinkende ådsler. Ved floden opfisker de det brændte og udkastede korn for at sluge det råt og fordærvet, som de tager det op.

Os og sveden stank står ud fra de sammenstyrtede gader, der synes spærrede som af halvfortærede flyttelæs. Om bivuakker, der næres af mahogni- og cedertræsmøbler, boltrer soldater sig i tilfældigt frådseri. Officerer slænger sig på silkesofaer og i fløjlslænestole. De spiser halvstegt hestebøf og grov sveden dej

af umalet korn på sølvtallerkner og drikker jamaica-rom af bojarernes sølvpokaler.

I den endnu rygende by går tuskhandelen livligt. Soldaterne er forvandlede til sjakrende købmænd. Her "gør" man i pelsværk, i mår og zobel, i bjørne- og løveskind, her i indiske sjaler og i persisk brokade. Her ruger soldaterne over mægtige vareballer – kaffesækkene brister, tønder med tælle slås op, som var det smør, saltfisk og sukkerbrød stables op, der sættes smag på syltetøjslagre, på oplag af vine og likører. Det hele danner et marked, en messe, af vellevned og overflod. Kun det tørre brød mangler. Mel-magasinerne er splittede og forødte.

Kejseren er træt af at fortørnes. Det er nøden, der tager sig selv til rette. Bytte- og rovlyst er ophav til al krig. Hvad under da, at den her fejrer et delirium? At sultne og lasede soldater forfalder til orgie og maskerade? Selv officererne rider blussende rundt i pragtfulde atlaskeskåber med kashmirsjaler viklede om hovedet som turbaner. Soldaterne pynter sig med det sølv- og guldblik, de river af de døde helgenbilleder. Selv på Kreml ser han sine gamle grenader-skildvagter præsentere gevær i bojarpelse, med silkemantiller som skærf om livet. Alt dette smager jo af eventyr, af orient. Hvilket batteri af champagneflasker på kanonlavetterne derhenne! Og se, hvor de står og fisker syltetøj – med træsleve – op af to alen høje opalfarvede krystalvaser. Børn, sluppet løs i et spisekammer!

Man danser på en vulkan, der har lagt sig. Man danser virkelig. Til store kirke-vokslys. Med russiske glædesdamer, udklædte som franske markiser. De menige soldater, som det smukke køn ikke forslår til, valser med hinanden. Krigstrommen røres i menuetrytmer, og piccolofløjten, som i

snart en snes år har blæst Marseillaise, bliver atter et fredens instrument til polsk mazurka og westfalsk polka. I huset Pozniakof spilles endog rigtig komedie: kostumerne er blændende, orkestret er regimentsmusik, generaler og officerer sidder i logerne og beklapper de ægte parisiske aktricer, der også har været moskovitternes primadonnaer. Fra Kreml synger i de stille aftener en italiensk tenor, så vagtposterne lytter helt ude ved Drogomilov- og Tver-portene.

Moskovs nyoprettede tre store vinudskænkninger gør glimrende forretninger. Ligeså vekselererkontorerne på Nikolskaja. Soldaterne har jo lige fået deres sold udbetalt i nymøntede kobberkopeker – de slæber af med deres sække og ombytter dem med sølvrubler – skillingerne rasler i dynger ind af vekselerernes vinduer. Soldaternes havesyge omsætter alt i ædelt metal.

Og kejseren klamrer sig hårdnakket til sin illusion, at han her i Moskov ikke er feltherre, men kejser. Zaren i Petersborg skal føle, at han sidder her som rival til russerherredømmet. Han lader de barbariske brandstiftere stille for en krigsret og dømme til døden. Han udsteder nye falske rubelsedler og betaler byråd og borgmester dermed. Han søger at proklamere befolkningen tilbage til deres vante dont og fredens sysler. Han er borgernes beskytter, lovens værner og retfærdighedens genopretter. Han, den fremmede zar, vil være dem en mild og god hersker. Luk kirkerne op, hold messe, bed for den nye Cæsar, giv kejseren, hvad kejserens er! Den er Cæsar, som har magten!

Men forsøget mislykkes. Der strømmer ingen borgere hjem. Kirkerne lader sig ikke rense, de gør jo tjeneste som

hestestalde. En pope får på øret af soldaterne, der ikke vil forstyrres i deres hærværk; man spytter i de hellige bøgers krimskrams. Man vil ikke lade sig snyde for sine trofæer! Selv kejseren befaler jo at nedtage det vældige Ivanskors. Ravne og råger skriger ulykkesvangert om det som for at forsvare det, guldlænkerne falder skrattende ned på den gyldne kuppel. Men soldaterne rafler på Kreml om de hellige klenodier som romerne ved korsets fod på Golgatha.

For første gang tøver kejseren: en måned nægter han at tilstå sandheden for sig selv. Hver dag rider han ud af byen i et skønt og høstligt solskin og indbilder sig bestandig, at her er stedet, hvor han skal diktere freden. I virkeligheden håber han kun på ét: et eneste lille svar fra zaren, at han vil åbne underhandlinger. I sine søvnløse nætter slås han med den beske sandhed, at zaren hidtil kun har lønnet hans henvendelser med stum foragt.

Hver morgen, når hans marschaller indfinder sig, modtager han dem barsk og bleg, skarp og affejende, fordi han aner deres misbilligende blikke og hører dem skumle i krogene. Der er et forbandet og forbudt ord, han aldrig selv tager i sin mund: tilbagetog! Vinterkvarter – mod Petersborg – mod Kutusof – mod Kaluga – alt, blot ikke tilbagetog! Derfor bliver han. Halsstarrig håber han, at selve stædigheden vil bringe ham over det døde punkt, for i politik må man aldrig vige, aldrig vende om, men vogte sig for at indrømme nogen fejl, hvorved man kun mister respekten: har man taget fejl, skal man fremture, for det giver ret.

Men skæbnen giver ham ikke ret. Svaret fra zaren kommer aldrig. Derimod synker hans håb for hver dag, der går, samtidig

med at de russiske hære styrkes. Dér sydpå, ad Kaluga til, boltrer jo Murat sig i en art tåbelig våbenhvile med den gamle underfundige Kutusof – han koketterer som sædvanlig med kosakkerne og fabler om at blive deres hetman: Murat kosakkernes konge – hvilken galskab! Og for hver spildt dag trækker russerne landmilitsens kræfter til, mens her i Moskov intet sker og intet forberedes. Dagene sløses hen med overflødige revuer, med drøftelse af tåbelige vers, med ørkesløs læsning, med affattelse af disse brovtende bulletiner, der er nødvendige, om skinnet skal bevares: de tyrkiske faner såvel som nogle kuriositeter fra Kreml og den hellige jomfrus billede, prydet med diamanter, afsendes alt til Paris … Der siges, at Rostoptsjin er gået fra forstanden. Han har ladet sit landsted afbrænde … Solen blænder mere og er varmere end i Paris, man skulle tro, man var i syden … Den franske hær misbilliger Moskovs brand … Russerne betragter Rostoptsjin som en Marat … osv., osv. Pariser-nysgerrigheden må fodres med løst og fast.

Og fra dag til dag bliver stillingen mere uholdbar, mere fortvivlet. Han har ikke erobret anden jord end den, han træder på. Kosakkerne afskærer og nedsabler fourageringskommandoerne. Hver skæppe rug, hvert knippe hø koster blod. Bønderne opfanatiseres af poperne til denne "hellige" krig mod de fremmede voldsmænd, der har stukket zarens by i brand.

Dog tøver han bestandig. Bestandig klamrer han sig til håbet om at få zaren i tale. Når blot ét af hans breve til Alexander, vil St. Petersborg blive illumineret af glæde og zaren øjeblikkelig

række hånden til fred. Begge må de jo ville det samme: Fred! Fred for enhver pris, blot æren er reddet!

Med ét står det klart for ham: Han har jo ingenting at gøre i Rusland! Hans soldater forstår at slås, men ikke at hærge og brænde. Han er vant til hastige felttog, ikke til at kriges med barbariske og blodtørstige bønder. I Moskov kan han ikke blive, men han vil ikke trække sig tilbage, han vil i det højeste "trække sig nærmere til sit kvarter". Hvor dette er, vil intet forsyn belære ham om. Han aner kun, at han har forfærdelig langt igen. Han gyser for det første skridt. Han gør det ikke. Han grunder videre på det uhyre vanskelige problem: hvordan han skal få Europa til at tro på, at et mislykket felttog er lykkedes?

Han ser ingen anden udvej end så længe som muligt at opretholde illusionen for sig og de andre. Derfor foretager han disse daglige parader. Musikken spiller, og ud af zarernes palads træder Hans kejserlige Majestæt og går med sikre skridt, med hatten dybt ned over de faste og forskende øjne frem for de geværpræsenterende geledder. Han uddeler belønninger og ærestegn til disse tropper, der i de sidste uger har glemt hæderen for byttet. Han er stum og siger intet. Men musikken blæser fanfare, hver gang hans fingre ilfærdigt stikker et kors på et bryst. Illusionen leve! Den dekorerede ransmand havde nær glemt både ære og æreslegion for at fylde sin ransel med moskovitisk mammon.

Illusionen leve! Kejseren bliver ved at tænke sig hæren, som han vil have den. Der er et utal af ryttere uden heste. Godt, dem samler vi i bataljoner, til forøgelse af fodfolket. Mens han er ved fodfolket, gør han en opdagelse: fronterne fylder så lidt. Det kommer af den dumme og forældede skik at opstille dem på tre

geledder. To er nok! Det er mere praktisk. Og det syner langt mere. Se, hvor det hjælper! Artilleriet har ikke spand nok. Godt, så gør vi indkøb af 20.000 heste. Kejseren giver ordren uden anvisning på, hvor de skal købes. *Hele* artilleriet skal bare med – ikke en kanon må lades tilbage som trofæ. Hæren har intet længere at leve af. Godt, så må der provianteres, men rigeligt, for to måneder med det samme. Heste, fourage, levnedsmidler – til alt giver han den skrappeste, men uudførligste befaling.

Også de narrestreger med våbenhvile må have en ende. Murat har *ikke* at pleje anden forbindelse med fjenden end pr. kanon og gevær. Og garden må genoptage sin disciplin og sine forsømte pligter og atter blive et mønsterkorps.

Derefter kræver han nøjagtige lister over samtlige syge og sårede: Hvor mange kan komme sig på otte dage, hvor mange på fjorten, hvor mange på en måned? Hvilke vil dø i løbet af en uge, hvilke i løbet af to? I tilfælde af opbrud vil han hverken belemre hæren med de håbløse eller med dem, hvis helbredelse trækker i langdrag.

Ingen af trofæerne må glemmes. Foruden det store kors skal både Moskovs byvåben og den hellige Georg, kejserørnene fra portene og alt kirkeranet føres med. Berthier skumler forarget: Er det muligt at begå sligt, når man har freden i lommen?

Men kejseren er vred. Han glemmer ikke sit nag til zaren, når han spiller et tavst og tvært slag kort med Duroc i de døde aftener på Kreml. Heller ikke i sine søvnløse nætter, hvor Voltaires Karl den Tolvtes historie ligger på hans natbord. Bleg og forpint vækkes han hver morgen af den irriterende klare oktobersol til sin jammerlige og tomme ørkesløshed. De uundgåelige krager skriger i slotsgården. Der kommer aldrig

nogen due med fredens olieblad i munden. Ingen udsigter! Kejseren stirrer fortvivlet ud af sine ruder. For Djævlen! Besørger ikke gardisterne deres nødtørft her lige udenfor hans vinduer? Er han da degraderet til pladskommandant i et skident kantonnement? Vil zaren lade ham sidde her til dommedag? I sit onde lune sparker han Rustan for brystet, da han vover at holde højre støvle for hans venstre ben.

En dag falder den første sne. Umuligt! Denne oktober, der er så klar og ren, så mild som det polske efterår, han engang har prøvet. Og så disse lette stille fnug, der sparsomt og forsigtigt sejler frem som småbitte hvide rykkerbreve fra Sibirien, fra nordpol og vinter. Ja. Lad os da skynde os! På tyve dage må vi være i vinterkvarter.

Men hvor?

Endnu engang holder han revue i slotsgården på Kreml. Med ét ser han, der er røre blandt hans marschaller. Rygter slår ned. Der må være sket noget. Alene Duroc har mod til at sige ham det: der kæmpes sydpå ved Vinkovo. Kejseren skifter ansigt, men behersker sig og fortsætter revuen. En adjudant melder: Murats første linje overrumplet og afskåret; kanoner og ammunition taget; to generaler faldet; bagage og 3000 mand tabt; kongen såret.

Som tændt af et lyn blusser kejserens energi op. Nu kender han vejen! Hundreder af befalinger flyver fra hans så længe sammenbidte mund. Opbrud over hele linjen! Før natten falder, er hæren i bevægelse. Før sol er oppe, forlader han selv Kreml. Han trækker sig ikke tilbage. Han truer med snart atter at være i Moskov. Nu rykker han blot i marken:

– Afsted mod Kaluga! Og ve dem, der møder mig på min vej!

12. Tilbage!

– Det er for sent, sire, siger Rapp og ryster på hovedet.

Kejseren peger op på den altid blanke, sildige oktoberhimmel og svarer med et sygt forsøg på at smile sit kendte sejrssmil:

– Kender I ikke min stjerne i denne strålende sol?

Inden han har talt ud, er smilet slukt i en gusten skygge.

Så strømmer ud fra Moskov – mod syd – denne udtyndede hær, der misser til den tindrende sol, bedraget af dens glans. Ingen tænker endnu på vinter, skønt duggen hver morgen ligger som sølvgrå rim. Vejen går hjemover. Hver af de mange tusinder slæber med sig mod hjemmet beviserne for, at de har været med i det østerlandske eventyr. Kejseren giver eksemplet. Efter krigskassen med dens ubrugte klingende mønt slæbes i højtideligt optog de moskovitiske trofæer på talløse vogne: guld- og sølvbarrer, smeltede af kirkeran, ældgammelt viet helgenmetal, det vældige Ivanskors, nedfaldet fra himlen, kørende på en vogn for sig, tyrkiske og polske faner, mølædte, udluftede som skrammel fra fortidens krigsteater, rustninger og klenodier og pragtstykker fra Kreml, lynende af guld og ædle stene.

I kølvandet på dette officielle træn af sejrsglimmer slanger sig et uoverskueligt tog af privatvogne og transportkøretøjer: Byttet! Byttet! I gamle prunkkarosser sidder russiske eller franske damer, kokotter, kærester og elskerinder, som benytter rejselejligheden til Frankrig. Klædte i deres bedste pynt, sminkede og duftende, følger glædespiger og eventyrersker,

legitime forlovede, generalserobringer, adskillige med kærlighedsfrugt i deres skød. Mod Paris!

Men forøvrigt alt, hvad der i Moskov har kunnet skaffe sig hesteben at bæres af eller hjul at rulle på, er brudt op: kalecher og bondevogne, dværgheste, forspændte med reb, karrer, selv trillebøre knirker afsted, langskæggede bønder tvinges til at tjene som pakdyr. Overalt er der bytte. Selv i marketendernes proviantvogne ligger det stuvet under et tyndt lag fødemidler. Selv de syge og sårede ligger på bylter af skrammel og ran. Soldaterne, der ikke har part i vogn, i bør eller hest, synker i knæ under tungt læssede tornystre, hvis indhold ikke er de påbudte tyve dages proviant, men genstande af tusindfoldig art. En går med ranslen fyldt af kostbar damestads, med kinesiske silkekjoler, broderede med guld- og sølvblomster. En anden slæber på en hel lille butik af de kostbareste damesko og tænker på udsalg i Paris. En rytter har sin hest oppakket med et bibliotek af små lækre duodezbind i maroquin og guldsnit. En anden har anlagt sig en lille malerisamling af gamle mestre i en vældig rulle lærreder. En rider med en pragtfuld kapothat, en anden med stor hermelinforet krave. En stolprer afsted til fods i to bojarpelse. En anden lapser sig med en kanarigul silkevest, han selv har syet sig af en uvurderlig damenederdel. En gammel grenader har en stor jagttaske daskende på siden – den strutter af en udsøgt samling guld- og sølvkrucifikser. Nogle har lagt sig efter sølvrelieffer og små kunstbronzer, efter kinesisk porcelæn eller efter ikoner og helgensmykker. Andre foragter det kunstneriske arbejde og samler på det bare metal. De, der kan skaffe sig plads, hjemfører spejle og kandelabre, ja endog sjældne møbler af dyre træsorter. Forresten har enhver

rapset til sig, hvad der lå nærmest for hånden og vakte det barnlige begær. Man slæber af med syltetøjskrukker, med tobak, med kaffe og likører, med sukker og ris. En har haft det held at slumpe til en hel kasse kinabark og vogter omhyggeligt på sin værdifulde erobring.

Et folk på vandring med kvinder og børn. En oldtidshær med slaver og rov. Bevidstheden om byttet, de medfører, gør dem hede i kinderne og hjælper dem til at trodse nattekulden, som meget få har belavet sig på.

Men kejseren opererer igen med sin gamle lynsnare list og bevæger korpsene efter klogt beregnet plan. Mens hvermand i denne svækkede hær kun har sine tanker ved de erobrede sager og fantaserer over værdi og virkning ved hjemkomsten, tænker han på fjenden. Med et dristigt fremstød håber han at omgå russerne ved fra en vej brat at slå over på en anden og bemægtige sig linjen til Kaluga.

Han er kommet otte mil fra Moskov, da han hører fjerne uldne knald og gennem grunden under sine fødder fornemmer gungren som af jordskælvstød. Han kan tælle eksplosionerne, der bringer ham bud om, at Kreml sprænges i luften. Mortier, der blev efterladt deroppe og trak sig tilbage til borgen som livet til hjertet, har lystret ordre: nu ryger zarernes fæstning i splinter og grus. Nu revner Ivan Velikis klokketårn. Nu styrter de sidste kupler. Russerne, der lister sig tilbage til deres hellige stad, vil piskes af de fygende sten og få feber af det kvælende sprængstøv. Nu barsler de moskovitiske mødre af skræk. Et hævnens genskær ulmer over kejserens ansigt: "Kreml har været. Nu er Moskov kun en dynge ruiner, en skiden og usund kloak!"

Før russerne kan hindre det, har han besat Malo-Jaroslavetz, det faste og høje knudepunkt på vejen til Kaluga. Byen holdes gennem atten timers kamp. Russerne trænger frem, erobrer og taber den gang efter gang. Blodet skyller som bække gennem dens stejle gader. Granaterne tænder den i hvæsende flammer. Ved ildskæret skydes og kæmpes til ud på natten. Lavetterne skærer deres tunge furer frem og tilbage gennem dynger af lig. Under stormløbene ruller de faldende ned ad skrænterne og gribes af de griske luer, der vælter som et hav over byen. Da kejseren nærmer sig de blodige ruiner, klinger fra alle kanter sørgekoraler over faldne generaler og oberster. Forkullede skeletter optårner fællesbålet for Eugènes smukkeste våbendåd.

Ved Malo-Jaroslavetz rastes en sidste frygtelig betænkningens dag. Russerne opkaster skanser ved byen for at blive stående og spærre ham vejen. Alt synes at true med et: hertil og ikke videre! Kejseren rekognoscerer og holder krigsråd. Det røde skræmmebillede, han har foran sig af blod og ild, isner ham ved sin gru. Skal han hugge sig videre i denne retning, sker det kun gennem en ny pyrrhussejr. Den vil koste ham alt for store ofre – alle hestene, alle de sårede.

Syd på går der altså ingen vej. Den synes overskåret som ved et snit i en pulsåre. Han tør ikke lade hæren forbløde sig den vej. Han må tilbage. Tilbage over Smolensk og Minsk tilbage til Europa. Tilbage til sit eget land for som Antæus at vinde styrke på ny ved at berøre moderjorden. Tilbage til Paris! Som han for fem måneder siden kun så Moskov som eneste endepunkt på sin bane, således ser han nu kun Paris foran sig som den yderste prik, linedanseren ikke slipper af syne på sin knivsmalle sti. Tilbage! Tilbage! Han tager endelig det forhadte ord i sin

mund. Han synker det som en besk pille. Langt ud på natten sidder han i sit kvarter, en ussel væverhytte, med hovedet i sine hænder og slås med den bitre vished. Ordet lammer ham. Som en hemmelig vampyr ruger det dybt inde i ham og drikker hans blod. Han falder i afmagt. Han sidder en halv time og stirrer ud for sig med stive, farveløse øjne. Hænderne holder dødblege om det store tunge hoved. Da han vågner, glipper han en eneste gang med øjnene, hænderne falder ned som stilladset fra en færdig bygning, og han siger iskoldt ud i rummet: Vi går mod nord – over Mosjaisk og Vjasma – tilbage på Smolensk!

Tilbage til den gamle vej. Tilbage på de engang trådte spor. End ikke nogen ny og kortere parallelvej tør han prøve, ingen frisk og skånet rute. Han klamrer sig til sin gamle kommunikationslinje. Han tør ikke hugge sig nogen ny sti gennem det uvisse og ukendte. Han vælger som retræte netop den, han sidst af alt ville vælge. Således har skæbnen altid kun én vej i behold, den, man nødigst vil gå. Han ser det. Hans styrke er, at han hurtigere end alle andre ser den vej, skæbnen afstikker for ham, og iler dens muligheder til ende.

I selv samme nat, ikke mange hundrede skridt derfra, sidder den russiske overgeneral og betænker sig i gammelmandsagtig sejhed. Han fornemmer som en underlig dump krilren i sit adstadige, tungtflydende blod nærheden af den ubehagelige gæst, han skal følge på porten. Kutusof har påtaget sig at smide Napoleon ud af Rusland, men vil rigtignok helst gøre det uden alt for heftige blodtab. Han ved, hvilke frygtelige kløer hans berygtede fjende kan lange ud. Han bæver ganske stille ved tanken om at have dem så at sige kun et par tommer fra sit skind. Man skal aldrig tirre en tiger. Snarere liste til side for

den. Holde sig klar af dens sti og undgå at være i vejen for dens spring. Den vil jo alligevel snart have sprunget sig træt, og den har til syvende og sidst kun én vej ud. Kutusof skal gerne følge den til udgangen, men helst i den rette afstand, uden at pøse det brave moskovitiske blod ud i spande. Vil den med Djævelens vold og magt væk denne vej, så er det klogest og sparsommeligst at gå et par små verster til siden og lade den brase på, og kun være parat til at stikke den i lænderne, når den styrter.

Natten ligger som en afgrund mellem de to hærførere. Og ingen af dem læser den andens tanker. De er som to rovdyr, der begge er bange for at møde hinandens gab næste morgen og derfor i nattens mulm og mørke vender hinanden halen. I nøjagtig samme nu, Kutusof bryder op og trækker sig bort fra Napoleons vej, giver denne ordre til at gå mod nord, skønt han ville have fundet vejen sydpå åben næste morgen.

Et par dage efter slår hæren i Mosjaisk ind på den gamle vej, ad hvilken den nåede Moskov. Fra nu af begynder tilbagetogets forfærdelige mareridt. De flygtende hærskarer er dømte til at træde alle indmarchens sørgelige spor op af jorden igen. De sårede og døde, man forlod i stille lettelse og i det ubarmhjertige håb ikke mere at skulle gense dem, mødes nu som gengangere, der myldrer frem af glemselen og stirrer på de efterlevende med nagets stingende øjne. Straks i Mosjaisk venter de utalte tusinder af sårede fra Borodino. De kryber frem i vinduer og døre og strækker de kraftløse hænder ud mod kammeraterne, som marcherer forbi, følelsesløse eller med afmagtens og skammens borende stik som af orm ved hjerterødderne. Mange er døde af sult og ligger som stinkende

ådsler; der hviskes om, at nogle har gnavet kødet af deres egne arme og flænset håndledsknoglerne med deres tænder.

Soldaterne begynder at lukke deres øjne og at gå som med skyklapper for ikke at se dødens hærværk langs deres smalle vej. Knokkelmanden ligger jo på lur, hvorhen de ser, og jager alle sine ranglende skræmsler imod dem. Hjernen tåler ikke de mange febersyner. Sanserne afstumpes og forhærdes. De, der har kørende bytte, knurrer uvilligt over at ofre noget deraf for at give plads til sårede stakler. De, der stønner under tornystrenes overflødige vægt, vandrer automatisk afsted, fod for fod, i en halvdøs. Kostbarhederne trykker; om natten ved de usle bivuakker ønsker de at kunne bytte det hele skrammel med en tyk kappe; om dagen hager tanken sig atter fast til byttet, selvopholdelsesdriften klamrer sig til de sølle værdier.

Nu og da standser den apatiske slentren frem uden at se til siderne. Hestene er styrtet for en krudtvogn. Den er ikke til at rokke. Soldaterne må udenom. Længe efter lyder en eksplosion som et dumpt nødråb – den er sprængt i luften. Her tropper man op på bredden af en å. Korpsene går over, hvert for egen regning. Ingen stab, intet fællesskab. To fældede træer, nogle bukke, nogle planker. Soldaterne vakler frem. De, der ikke gider vente, vader over og går i vådt tøj til aften. Vinden bider. Hvad er det for uhyre flokke ravne og krager, der her jages op? De flyver skræppende og skrigende op fra markerne. Hvor de stinker! Store ådselfugle svæver lavt på skarpt krummede vinger og spreder stanken fra deres tilsvinede fjer. Landevejen bliver underlig ujævn. Er det affaldsdynger eller fyld, der er kørt midt ud på chausséen? Pjalter, uniformslaser, rustent skrammel som af jerngryder og sigter – nej, det er kyrasser,

forhuggede hjelme, knuste trommer, splintrede standarter – en rakkerkule af kadavere og skeletter. Stanken bliver stikkende i næsen, man kan ikke synke den giftige lig-os. Man slår øjnene op og ser sig vidt om: Borodino – Semenofska-skanserne – Utiza-højen – hele den glemte valplads spøgelsesagtig skudt op foran dem. Jorden til alle sider nedtrampet af slagets blodige spor. Alle træer omhuggede et par fod fra grunden. Kampens stivnede bølgeslag op over højderne, hvor skeletterne er sunket sammen om lavetternes hjul, og hvor solblegede fanestumper vajer for ligstanken. Selv kejserens vogn standser nødtvungent nogle minutter. Han stikker hovedet ud af vogndøren og nikker: Caulaincourts erobring og grav! De uhyre hekatomber til krigens molok. Så slås ruderne op for den ilde lugt, og kejseren synker hen i sin halvslummer på sædet. Han mindes skildringen hos Tacitus, hvor romerhæren i Teutoburgerskoven genfinder Varus' legioner som skeletter.

Alle skynder sig videre. Ingen standser. Ingen dvæler to sekunder til mindeandagt mellem disse tredive tusind lig. Den forfærdelige vrangside af krigen, som selv Napoleon i øjeblikke af ondt lune kalder et barbarisk håndværk, slår alle med sin gru. Den ulykkelige hær lister over valpladsen ved Borodino som en morder, der konfronteres med sit ubegravne offer. Sky og med nedslagne øjne går man videre som fra sin egen onde samvittighed. Synet af den idelige jammer og tilintetgørelse forhærder. Lidelse gør ond. Til hvad nytte slæber man de mange sårede med? Der er jo ikke føde til de raske. Marketenderne tænker griske på deres bytte, som de tvinges til at ofre. Hellere lader de deres køretøjer sakke bag ud for ubemærket ved

lejlighed at kaste staklerne af og redde den kostbare transportplads.

Og endnu belemres rækkerne af flere tusind russiske fanger, der må humpe med som slet ernæret kvæg. Om natten spærres de inde i fæstningsparker – man har ikke andet at give dem end lidt affald af hestekød, der kastes ind til dem. De lider fortvivlet nød og mægter omsider ikke at slæbe sig med længere. Dog, levende vil man ikke lade dem tilbage. Et langt stykke af hærens vej ligger da bestrøet med russiske fanger, som alle er skudt på samme måde: den, der ikke kan vinde med mere, får en geværpibe stukket i øret. Staklerne kender deres skæbne, de hårdføreste strider for at slæbe sig frem til en kirke ved vejen, kryber ind i våbenhuset og venter med foldede hænder på nådeskuddet. Da en menneskekærlig general bliver opmærksom på det barbariske myrderi, standses det, og fangerne får lov at dø af sult, med mindre de vil friste livet ved at spise menneskekød.

Hadet og hævnen blusser som de sidste lidenskaber i denne hær på flugt. Der er givet befaling til at brænde og tilintetgøre alt i dens spor. Davout, der for en tid fører bagtravet, handler med pinlig samvittighedsfuldhed. Hver vogn sprænges i luften, hver efterladt kanon fornagles, intet bliver tilbage som bytte. Hver landsby, hver herregård stikkes i brand. Med sin vante strenge orden retirerer han skridt for skridt, i bataljonskarré. Hans kolleger foran spotter over hans pertentlighed, selv klager han over at finde vejen brændt og hærget foran sig, og da Ney skal afløse ham, går de bagerste afdelinger frem gennem de forreste i den frygteligste uorden. Korpsrammerne opløses. En mængde soldater har allerede forladt fanerne og bortkastet

deres våben, de æder sig med snigende opløsning ind i de faste geledder og forvandler bataljonerne til horder. "Ørnen beskytter ikke længere, den dræber," melder Ney. For at gøre en deling kampdygtig, må den ryste de fremmede løsgængere af sig som utøj, jage dem fra sig med geværkugler.

Fra det øjeblik, tilbagetoget er klemt inde på den gamle vej, omkredses det fra nord og syd af de russiske hære. Kutusof eskorterer Napoleon som sin fange. Han er arrestforvareren, der bringer ham tilbage over grænsen. Gang på gang forsømmer han lejligheden til at gøre det af med sin forhadte fjende. Frygten for at drive ham til et fortvivlelsens hovedslag holder ham tilbage. Han skælver for modstanderens uhyre ry som for noget overnaturligt. Sejrherren fra pyramiderne, fra Marengo og Austerlitz får lov at passere med sin "granitkolonne". De russiske kanoner bestryger den og flænser den. Kutusof "revser" sin fange og tvinger ham tilbage til hovedvejen, når han vil knibe ud. Han lader kosakkerne følge ham tæt fra begge sider – den franske hær løber spidsrod mellem deres kugler og lanser. Energiske undergeneraler trænger på og søger gang på gang at sønderhugge den franske kolonne, at afskære og tilintetgøre dens enkelte dele. De haster frem og borer sig ind i tilbagetogslinjen, spærrer vejen for de bagerste korps med rytteri og kanoner. Kun gennem blodige kampe, ad desperate omveje, ved list og gennem eventyrlige nattemarcher hugger marschallerne sig frem til hovedstyrken; for længst opgivet dukker de pludselig frem og vækker jubel som frelste, skønt de kun bringer små og sørgeligt udtærede rester af deres korps med sig.

Kutusof selv "ledsager" kun. Det ser ud, som han hver gang næsten med vilje kommer for sent. Den stædige gamle særling vil overlade hovedarbejdet til naturen og til vinteren. Han vil kun se sin fjende gå under den russiske fimbulvinters frygtelige åg og drive ham den endelige undergang i møde. I sumpene ved Berezina vil han se dette meteor slukkes som en ildkugle mellem isflager.

Alting varsler derimod. Sibirien ånder allerede over Rusland. Regn og søle er stivnet af kulde og isslag. Vejen forvandles til et spejl, hvor de udasede heste glider på de blankslidte sko, de styrter, og forsultede mennesker kaster sig over de faldne dyr og skærer løs. Officererne appellerer til soldaternes æresfølelse ved at give deres egne heste til forspænding af kanonerne eller ved selv at spænde sig for.

Men æresfølelsen? Hæderen og trofæerne strør jo sig selv ad den dræbende vej. Her standser en vogn med erobrede faner – ingen løfter en finger efter de mølædte duge. Her spredes et væltet vognlæs rustninger og historisk skrammel. Soldater roder blandt de uformelige stykker og redder kun, hvad der skinner som ædelt metal. En general kommer til og befaler at sænke trofæerne i en å. Ivan Velikis kæmpekors forsvinder i en sø for aldrig mere at komme til syne.

Kejseren ser forud for sin udflydende hær, der haster mod ly og mod hjælp. Han sender ilbud efter ilbud til Smolensk om at holde undsætningen rede, at rykke frem med styrkende støtte. Han lytter tidlig og silde efter kurererne vestfra. Men hver gang de kommer, bringer de onde tidender. Fløjene er i tilbagegang, reserverne truede. Nordfra, fra Dynas bredder, trænger russerne under Wittgenstein frem og kaster Saint-Cyr tilbage,

Victors reserver må i ilden for at holde ham stangen. Syd fra synes østrigerne under Schwarzenberg kun at yde en lunken hjælp, russerne under Tsjitsjagof gør sig fri og styrer mod nord, mod Minsk og Berezina. Fra begge sider iler fjenden til for at afskære ham tilbagetoget og stoppe ham i porten, ved udgangen fra Gammelrusland. Hvad hjælper det så, at han er trængt ind i Rusland under iagttagelse af alle strategiske forsigtighedsregler, at han både nordpå og sydpå har hære til at holde retræten fri? Fra begge sider driver fjenden på og smælder fløjene tilbage: Spærret! Afskåret! Lukket ude! Allerede forudser han det forfærdelige øjeblik, da muren lukker sig foran ham og han må hugge sig ud gennem tre forenede hære. Til ingen nytte at rase mod de slette dørvogtere, han har ladet tilbage, da han vovede sig ind i Rusland. Han sender kun bud på bud om at drive dem til det yderste for at tvinge fløjene tilbage og holde porten åben.

13. Sneen

Er det himlen, der begynder at falde ned på jorden? Den høje kuldeblå kuppel synes pludselig at forvitre. Store grå tåger trak op og kalkede den over. Den blev lav og trykkende som en kirkekrypt. Fyldt af gullig bidende gus, der indåndes som forgiftede nålespidser i lungerne. Med ét er det, som en usynlig himmeldør slår sine fløje på vid gab og en isnende træk suger frem over jordens gulv. Det tunge krypthvalv revner og sprækker og opløser sig i millioner af flager. Sibiriens ånde puster gennem rummet og skiller selve luften i hvide sejlende fnugge.

En blændende askeregn fra vinterens fjerne polar-vulkan spyr sine ustandselige hvirvler af hvidt. Verden forgår i sne. Nu sker den sidste yderste kuldeblanding af elementerne, og alt forvandles til myriader af dansende snekrystaller.

Jord og himmel eksisterer ikke mere. Ind gennem et vrimlende ørkenkaos, hvor foget skruer sine vilde endeløse malstrømme af fnug, strider sig en usselig tynd kæde af dukkede skikkelser. Den kommer og går og forsvinder, toner frem og udslettes, tilsyneladende uden mål eller retning. Den kravler frem i det hvide kaos som sorte myrer, der bliver borte i en tue af sne. Vejen synes udvisket, birkene afskåret fra hinanden – hist og her dingler de frem som spøgelser – vindsuget letter gravlinet fra de trådfine ranker – en optrævlet ligdragt, der svajer om knokkeltynde stammer. For hvert andet tusinde skridt rager en høj stolpe op i ødet, stribet i hvidt og sort og med et smalt bånd som af levret blod. En verst igen!

Ingen tæller, hvor mange man har vandret – ingen ved, hvor mange tusinder der er igen.

Sælsomt er verden forvandlet. Alle lyde kvalte. Vognene ruller ikke længere. Kanonerne skramler ikke på deres lavetter. Hestene tramper ikke, jernet klirrer ikke mod isskorper, hovene går som på uldsokker over den knirkende sne. De pruster ikke engang, de hiver kun med i vindens hoste, der piber bagud gennem den endeløse kolonne.

"Storarméen" ælter og knitrer frem som et tog af skygger, der ikke engang har liv nok til et fodslag. Dybt inde i sneblindet trommer endnu en ensom march. Den skratter hult og hæst og virkningsløst. Der er ingen, der lytter. Der er ikke andre ben, der følger takten end trommeslagerens egne. Han bevæger sig som en optrukket automat. Søvngængeragtigt, med de store frostsvulne hænder omvundet med nogle skidne fåreskindsstumper. Fingrene er endnu stivere end stikkerne, de holder på. Han trommer kun en las af sin march. Kulden har amputeret de halve takter. Han trommer sig selv ind i evigheden. Svagere og svagere. Til sidst rører stikkerne ikke skindet længere. Men slagene snurrer endnu i hans fingerspidser som en krampe. Han hører det hele tiden tromme inde i sig, i sine tarmes sugende dybder. Han lukker øjnene og går som i dvale. Hvad er det, han holder på sin mave? En møllesten? Et uhyre bord? Skal han slæbe det til verdens ende? Han ved godt, det er kun hans tromme. Men den er blevet så underlig træt og tung, et levende væsen, der har lagt begge arme op om hans hals og trykker ham i nakkehvirvlen. Den bliver svær som et uhyre, der ikke vil med mere. Den haler ham forover, den hugger ham med ét i knæ, den styrter til jorden og

trækker ham med sig i faldet, han stritter imod med begge albuer, men de brister gennem skindet, og han bliver liggende med ansigtet ned i sin trommes sprængte dyb. Han føler sin egen ånde slikke varmt tilbage – her er lunt og blødt – han ligger så godt, han gider aldrig mere rejse sig. Der er nogen, som sparker ham bagfra. Ikke for at få ham op – blot fordi han ligger i vejen og man render på. Men sparkene bliver svagere og svagere, han ligger lunere og lunere. Sneen modellerer ham ud af tilværelsen. Til sidst er han for de tusinder, der trasker over ham, kun en knude i sneen, en bukkel på vejen.

En uendelig hvile i den ustandselige sne, der spinder verden ind i sin skønne hvide renhed. Krigen er borte, forfølgerne ses ikke mere, kanonerne er kvalt, her er ikke andet end de sejlende hvide snekugler. Al larm er frossen bort. Der går endnu nogle spillemænd hist og her og holder på de store kuldeslåede messinginstrumenter, hvis mundstykker er dækkede af is, og hvis tragte er fyldte med sne. Men de føler sig så sært overflødige. Der er i den ganske storarmé ingen, som ønsker anden musik end sneflokkenes uendelige stumme kimen. Alle går til denne kimen i den milelange meningsløse procession – et ligfølge, der bærer sin sult og sine sorger til graven. Den fygende vind er ond. Men sneen selv dulmer og lindrer. Ørene står som i lys lue, når kulden pludselig slår over i hede. Sneen stopper sin milde lune vat op i de røde næsebor. Kun fingrene, der holder på de sviende kolber, klager sig i gigtisk pine. Geværet glider længere og længere ned mellem de korsede arme, man hører det ikke engang dumpe mod grunden forneden, kun bajonetten risper det nøgne håndled som en stribe ild. Det lettede! Men straks efter føler man som en sten i

fodsvangen, man går på to voksende klumper, der smerter langt op i benpiberne for hvert skridt, man føler tærne som splitternøgne – de vil ikke i brand som ørene. Nu, da det centnertunge gevær er sluppet, putter de frosne næver sig ind til den liflige brystvarme. Men maven ruger som et døende dyr og raller gennem tarmene.

Tilværelsen er da blevet en eneste mekanisk bevægelse: fodskifte – fodskifte – fodskifte. Hvor mange skridt er der endnu til Smolensk? Hundrede tusind? En halv million? Det adspreder at gå og tælle. Men det er svært at tælle til mere end hundrede, og endnu sværere at huske fra hundrede til hundrede. Det er jo også overflødigt. Uendeligheden er over en. Man er kommet op at gå i en uhyre himmelseng, hvor dunene ryger for hvert skridt af umådelige dyner. Man kan ikke længere komme noget til. Man kan ikke falde og støde sig. Der lysner et muntert glimt af en tanke: er det ikke Vorherre, som sidder deroppe og plukker gæs – millioner af mortensgæs? Når han er færdig med at plukke, så er dagen gået, og så kommer gåsen selv – stegt ved bivuakild over bål af lange istappe – det skal smage – snegæs – de trænger blot til salt – men der er jo krudt nok – mange vogne fulde – et kraftigt krydderi, der giver salt og peber på én gang.

Hvem er det, der går her ved siden af? Grenaderskiltet på hans hue er sneet til – man kan ikke skelne nummeret. Hører jeg ikke selv til 77de? Hvorfor spørge? Sneen har gjort de hundrede regimenter til en eneste stor hvid fællesbataljon. Det er hyggeligt. Man går på besøg hos hinanden. Hvorfor sakker de ryttere sådan bagud? De står af. Ja, når man ikke selv skal flytte benene, kan man sagtens få tid til at holde hvil. De kan

spise frokost og endda indhente os andre, der måtte stolpre afsted på skankerne. De heste er nok dovne. Fanden skulle trække dem ved tøjlen. Bæsterne vil heller ikke. De smider sig midt i sneen. Dem om det! Se ham dér foran. Han har glemt at tage støvler på – hælene er ude af hans strømper – de gløder som to store bylder. Hej, kammerat, man skal ikke blotte sig. Frosten tager alt, hvad man stikker frem. Lad være! Jeg selv har ikke knappet ned i tre dage. Det er livsfarligt i en sådan kulde. Svøb skægget op om næsen! Russerne er kloge – de går alle med apostelskæg for at varme sig om vinteren.

Hvad skal nu de vogne her midt på vejen? Det skulle forbydes at lægge sig sådan pladask for os andre. Å, det er hestene, som har meldt pas. Skær en strimmel kød af til mig med det samme, kammerat, mens det er varmt, til at slikke på. Ak, det er frossen steg – der er snart kun ribbenene tilbage. Det er en fin generalskarét. Sådan et hus skulle man have at køre i. Hej, du dér, har du fyrtøj hos dig? Skal vi to krybe en lille halv time indenfor i æsken? Jeg er noget mat i sokkerne. Hvad Satan, er døren frossen fast? Så må vi slå ruderne ind. Hvad! Det er en frøkenvogn. Her ligger et hvidt lille damelam i tæpper og pels og fryser endda – jeg tror, Gud forlade mig, hun er frosset ihjel. Hun er iskold om den lille snude – hun har strakt poterne fra sig – føj! Silkesko i sådan et vejr! Hun er færdig desværre. Giv mig den pels, lille frøken, De har alligevel ingen brug for den.

Snart er vognen tømt for alt, hvad der kan bruges. Tilbage ligger kun et blegt lille lig i sin kolde silke. Mødre med spæde børn kryber ind til det for at søge læ og finde døden. Snehvirvlen bliver tættere. Kulden skarpere. Så tykt ligger det hvide liglagen allerede over alt, at de, der synker om eller sætter

sig på hug, kun anes under de lave tuer, sneen kaster over dem med det samme. Vognene ligner tilsneede skur. Hesteskeletterne stikker op af driverne, pillede for den sidste trævl af kød. Hist og her ligger et aftrillet hjul som et uhyggeligt marterredskab, en nedstyrtet stejle. Vognstænger stritter lige i vejret som nødsignaler. Når et heftigt vindstød fejer hen langs vejkanten, blotter den i et hastigt nu nøgne lemmer af lig, blåfrosne fødder, krampagtigt knyttede hænder. Straks efter dækker sneen sine ofre på ny og opkaster nye grave. Som en uhyre barmhjertighedskåbe hyller den alle rædsler ind i de blødeste folder.

I den tavse endeløse kolonne blandes efterhånden alt til et ukendeligt skyggespil, der lister frem mellem tuer og bunker. Alt levende krummer sig forover og hælder til højre mod blæsten. Ingen ser mere end et skridt foran sig, slet ingen ser tilbage. Ingen kender sin sidemand, ingen hjælper den, som styrter. Uden klage segner den dødtrætte om i sit hvide lintøj. Hvis nogen bukker sig over ham, er det for at trække kappe eller støvler af ham og ransage hans gemmer, om han har ur eller guld. Til den, der hvisker: Å, lad mig ikke ligge nøgen i kulden, svares snusfornuftigt: Du fryser jo ihjel alligevel. Den døende ligger blottet til skjorten, før sneen fyger ham til. Af og til skingrer et hvin fra en falden, som en lavet skærer over. En tilsyneladende død vækkes til live af de hjul, der går over ham. Blodet skyller til hans hoved, han løfter truende sin stivfrosne arm for at sende sin forbandelse og sit nødskrig til den marschal i pels, som netop går forbi. Men selv den tapre Ney tilkaster ham et koldt blik og et skuldertræk: Du er et offer for krigen, min ven. To sekunder efter er han borte i sneen.

Hele dagsmarcher forude haster hærens eneste endnu disciplinerede korps afsted: rytteri på udtærede heste, batterier, en tæt klump af uberedne kavalerister, gardegrenaderer i række og geled, en kortege kejserlige vogne. Ensom, foran staben til fods, går i taktfaste skridt, hvert med sit særegne lille stamp i den knitrende sne, en førladen skikkelse, næsten uformelig i den svære, zobelbræmmede pels af grønt fløjl. Højre hånd har han stukket ind på brystet mellem de gyldne snore og kvaster, venstre støtter han til en høj birkestav. Hovedet er næsten forsvundet i pelskraven og i en zobelskindshue, hvorfra brede klapper går om ørene ned under hagen. Bag disse klapper hører han ikke engang vinden hyle. Kun de blege hvasse øjne stikker ud af deres pelsskjul med en forunderlig ufølsom forsken. Den hele dag har han næppe opløftet sin røst. Forskanset i sit skind viser han vejr og vind en tavs foragt. Den lille gigantiske herre har en hævdvunden øvelse i ikke at lade sig afficere af elementerne. Som naturen råber til ham, får den svar. Han indrømmer skæbnen så lidt som muligt, han har en ganske formidabel frækhed i at benægte de mest skærende fakta. Han opgiver ikke sine koldblodigste vaner, han slipper ikke sin heroiske stil. Endnu har ingen tilskikkelse formået at pine nogen tilståelse ud af ham. Og han lader sig ikke dømme selv på de soleklareste indicier. Før *han* er besejret, skal hans egen tilståelse til.

Den svære pelssvøbte herre, hvis afmålte gang i de lodne støvler fjedrer mod sneen med en egen elastisk trods, er da endnu storarméens kejser og øverste fører. Han kommanderer stadig sine hære og korps uden spor af hensyn til, om de er smeltet sammen til nogle regimenter eller pelotoner. Han er

hærens forsyn, og når han uddeler håndmøller til soldaterne, er det ufravigeligt, for at de skal male, selv om der intet korn er. Når han befaler at formere reserverytteriet til et korps under Latour Maubourg for at dække vinterkvartererne, angiver han i sin urokkelige visdom tallet til 6000 og lader ganske hånt om, at skæbnen kun stiller 500 til hans rådighed. Med iskolde øjne går han vinteren i møde. Ingen jobspost skal få ham til at slå blikket ned. Da han modtager melding fra Ney om den forfærdelige opløsning blandt tropperne, afbryder han budbringeren: Oberst, vil De behage at tie – jeg har ikke bedt Dem om at gå i enkeltheder. Da en anden begynder at opregne sine tab, siger han tørt: Å, hold op! Hvorfor vil De dog berøve mig min sindsro? Og da generalen tåbeligt bliver ved med sine tal, gentager han irriteret: Hører De ikke, højstærede, hvorfor vil De dog i Djævlens skind og ben berøve mig min sindsro?

Med sindsro vil han i aften fra sit hovedkvarter i en eller anden træhytte diktere en ny flatterende bulletin om storarméens seneste operationer, ganske upåvirket af den til alle sider sørgelige virkelighed. Men samtidig vil han, til sine generaler og marschaller forude på retrætelinjen, sende depecher, der vil virke på dem som den ild, Samson stak under halerne på rævene, da han drev dem mod filistrene.

Kejseren er omsider træt af at gå. Han smider sin birkestav, vender sig og bliver stående. Staben standser også, men de kan se på hans stive kolde øjne, at han intet vil dem. Han venter blot på sin vogn. Den kører frem. På trinnet, hængende i dørens håndtag, rider en sammensunken skikkelse, en bylt af pjalter, viklet ind i bitterlig lyse og tynde rester af indiske sjaler.

Hendes fødder slæber efter i sneen. Strømpe og safianssko er slidt væk, den nøgne sål stikker frem, blankslidt og kuldeviolet. Af hovedet ses kun en uredt tjavset valk som af hør. Den tynde snavsede hånd krummer sig om dørgrebet som en rovfugleklo. For nogle uger siden en af de skønneste og dyreste glædesdamer i Moskov. På tilbagetoget flakker hun fra vogn til vogn, til sidst sælger hun sig hver nat til den, der stiller hendes sult. Ingen vil længere huse hende i sin vogn. Glemt og tilovers halter hun med toget, jaget bort, skubbet til side. Som en sidste udvej har hun slæbt sig frem til den kejserlige karet og klamret sig til dens trin. Hun har fået lov at hænge dér som en sølle livløs ting. Til kejseren pludselig står og vil ind. Han rynker på næsen ad den skidne bylt, der har hængt sig ved hans dør. Han ser til siden og siger: Duroc! – Ja, sire. – Hvad vil hun, Duroc? – Hun vil vist ingenting mere, sire. Det er længe siden – – Hvad!? – Jeg mener kun, det er længe siden, sire –

Der går et gustent lille smil over kejserens ansigt. Nå, sådan! mumler han, og snefnuggene bliver hængende i hans øjenrande, så lidt glipper han med lågene. Han forstår Duroc. Det er virkelig meget længe siden, han sidst sagde i samme tone, som når man forlanger et glas vin eller en kop te: Duroc, et kvindfolk!

Rustan står og slider i den stakkels kralle af en hånd, der er som groet fast til dørklinken – han hugger på knoerne, til bylten slår et stort sygt og sortrandet øje op – da det møder kejserens, blusser det som af ild. Lad hende være! siger han. Han går bag om vognen og står ind på den anden side. Da døren smælder i efter ham, har han glemt kvinden, som hænger på trinnet udenfor. I vognen sidder allerede hans svoger,

småsovende den hele dag. Murat uden rytteri, det er som et tusindben uden ben.

Dagsmarcher tilbage strækker sig den lange tynde kolonne. Langsomt klumper efternølerne sig sammen. Løsgængerne glider længere og længere bagud som korpsenes bundfald. Al soldaterfølelse er gået tabt med deres våben. Alene selvopholdelsesdriften sporer dem frem. Og som hajer efter et skib holder de sig til trænet og dets affald. De driver i kølvandet på de vogne, hvis bespænding falder fra. De skarer sig om karrer, der bliver stikkende i sneen, de slår dem itu og tilegner sig, hvad de kan bruge. Skattene, de selv længe har slæbt på, er blevet døde som tyngende kul. Nu snuser de kun efter, hvad der er spiseligt. De slænger alt fra sig for at kunne fylde lommer og poser med mel. Bag de plyndrede vogne strør de alle herlighederne fra Moskov som flitter og gøgl. Porcelænet ligger i brogede skår. Bronzerne synker i snedriverne. De malede lærreder ruller sig blafrende op i blæsten. Silkebroderierne tegner et nu deres østerlandske blomster over den hvide dug.

Nøden pisker dem sammen i flokke. Der opstår af sig selv små sluttede familiebander. Sulten danner samfund om en ussel russisk krikke, hvorpå de læsser deres ran af levnedsmidler i store fællesposer. De gør holdt om dette enhedsmærke, de stiller deres sult om en sigøjneragtig bivuak. Der stiftes små røverkomplotter med det eneste formål at rane det allernødtørftigste, om ikke på anden måde så ved at gøre blind alarm. Pludselig lyder et råb: Kosakkerne! Nu kommer kosakkerne! Og når forgængerne i panik løber fra alt, styrter de sig over, hvad der ligger tilbage af kapper, tæpper og føde.

Uendelig trægt borer kolonnen sig ind igennem det hvide øde. Sneen kimer for de brændende øren. Det er som at gå lige lukt i polarvinterens fygende afgrund, når vejen bugter sig op gennem en hulvej – foran og bagud høres piskeslagene, der driver hestene frem, og hundene glammer i langtrukne sørgehyl. Alle Moskovs køtere følger jo med hæren for at leve af dens lig.

Og længere ude, til højre og venstre, usynligt for de flygtende, går selve russerne med. Fra højder og hulveje spejder kosakkerne ned på toget og udsøger sig de fordelagtigste angrebspunkter til at bryde ind og gøre bytte. Midt i de faldende sneflokkes tavse kimen samler sig langsomt en svag klang af bjælder. Det lyder, som kom der kaner fra alle kanter ilende ind imod kolonnen. Selv vindens piben synes at vokse og pludselig at slå ud i et hvin. Og i samme nu er kosakkerne over dem. De kommer hylende, rejste i stigbøjlerne med lansen fældet og den lange knutsvøbe hvinende gennem luften. En kanonkugle pløjer frem af sneen og kvaser alt på sin gang. Som vilde hunner hyler de tværs igennem kolonnen og hugger ned for fode. Lig en blodtørstig ulv farer kanonen efter på sine slædemeder. Inden de flygtende får gjort front til forsvar, er deres kæde sønderhakket og kastet over ende. Kosakkerne har grebet de forspændte heste ved bidslerne og drejet transportvognene bort fra toget. Det hele er gået med samme fart, som når en ørn slår ned i en hjord og bortfører et lam. Den blødende kolonne lukker sig igen, og inde i snefoget plyndrer kosakkerne deres fangst. Således ynder de at komme over løsgængerne, der flokker sig om bagagen. Mens kosakkerne kaster sig over vognbyttet, kommer landmilitsen til med deres

lange stokke, omringer og tager til fange. Bagefter klæder kosakkerne fangerne af lige til skjorten og driver dem med lansestød bort over sneen.

Ved mørkets frembrud aser man sig endelig frem til kvarter i en tilsneet ussel landsby, der ligger som uddød. Driverne må først skuffes bort fra dørene. Forkomne officerer fylder de elendige rønner. Soldaterne bivuakerer udenfor skurene på de frosne møddinger. Men det friskfældede grantræ vil ikke fænge. Så forgriber man sig på hytterne uden at ænse dem, der er indenfor. Man slår vinduer og døre løse og hugger dem itu, man fjerner bohave og alt andet brændbart, man afriver selv tagets sparreværk og strå.

Endelig blusser det første bål. Som blege lyssøgende møl flokkes spøgelserne udenom. Snart er ilden omringet, så ikke en hånd mere kan nå at varme sig. Tusinder længes efter at blive tøet op. Man tigger om at låne lidt ild til en ny bivuak. En general i pjalter søger at trænge sig nærmere, men ingen viger for ham. Uniformer og distinktioner er sporløst slettede. Kender I mig ikke? siger han hæst. Lad mig komme til! De ser på ham med hule og kolde øjne. Plads! truer han. Ja, kom med dit brændestykke! brummer en og stirrer hadefuldt på ham.

Sneen vedbliver at vrimle ned. Den falder i ilden og på de krummede rygge, den fylder folderne i deres pjalter. De, der sidder bålet nærmest, stikker næsten deres forfrosne lemmer ind i flammerne. Nogle løsner fåreskindssvøbene og filtlapperne af benene. Andre vikler sjalerne af overkroppen og vender det nøgne bryst mod bålet for at klø sig for utøj. Nogle tænker på dagen i morgen og laver sig et nyt varmt beklædningsstykke ved at skære hul på midten af et erobret

hestedækken for at kunne tage det ned over hovedet. Et hestelår er slæbt ind i kredsen, men der er ingen kogekar, det spiddes på et par bajonetter og stables over ilden, men får kun lov at stege i nogle minutter, før knivene flænser det blodige kød i trævler. Nogle sidder med stenhårde brødskorper og smører tællelys på. En kyrassér styrter løs på et allerede pillet hestekadaver, borer hovedet ind i bugen og river indvoldene ud med sine tænder.

Flere og flere kommer gående efter lyset, hostende, kuldeblå. Al adgang til ilden er spærret. Sindsforvirrede stakler spørger efter deres regimentnummer. Ingen svarer dem. De snuser rundt uden at finde noget. Hundene knurrer ved hesteskeletterne. Så fjerner de sig på må og få i mørket, søgende nye lys. De halter videre til en anden flække. Uden at vide det er de kommet til de russiske bivuakker, som ikke er langt borte. Der er jo ingen forposter. De tror at se syner, da de nærmer sig et stort telt. Det er lige til spidsen fyldt af små brændende vokslys. I hele ringe lyser de derinde. Midt i alle blussene står en langskægget olding klædt i guld og sølv som Vorherre selv. Hvad er det, han deler ud af sin store guldtallerken? De russiske soldater strømmer til og fra og lægger sig på knæ om Vorherre-skikkelsen, rejser sig og dukker sig igen og tegner kors foran sig i feberagtig hast og rører ved guldtallerkenen og putter fingrene i munden, som om de spiste. De franske løsgængere blander sig i myldret og går med ind i al glansen og knæler for Vorherre og strækker de frosne fingre ud imod, hvad han byder dem – ak! det er kun små bensplinter, svøbt i gammelt gult og skident pergament – helgentænder og helgenknogler! Og de rejser sig igen og vakler

ud med strømmen. De er faldet blandt fjenderne, de vil overgive sig, så får de da i hvert fald ly og fangekost. Og de nærmer sig hytterne, hvor lys pibler ud af skodderne. De banker på og siger frygtsomt: Undskyld, tager De ikke her mod folk, som overgiver sig? Men ingen lukker dem ind. De jages bare væk, hvor de kommer. Ingen gider tage stoddere til fange. Der er stakler, som i vildelse løber lige ind i bivuakbålene og vælter sig om i luerne med tænderskæren og krampelatter. Andre slås ned næste dag, når bønderne kommer over dem med deres økser.

Hans Majestæt kejserens hovedkvarter er en træhytte, hvis vinduer stoppes med hø og halm, og hvis hele lejlighed består af to stinkende rum på nogle få alen. I det forreste ligger gulvet strøet med hans stab, som var det væddere og får. I det inderste sover han selv – efter landets sæd som en bonde krøbet oven på den lunkne ovn.

De lukkede generalskaréter virker som luksussenge for dem, der kan liste sig til et leje i dem. Her for sidste gang får skønne damer – hvad ville kolibrier i snefog? – en hynde at læne deres døde hår til. Nogle slumrer deres sidste drøm over en slurk vodka – en blå flamme slikkende over is.

Bivuakkerne får ende længe før den lange nat. Men der er ingen, som vil rejse sig ved det hvide fattige gry, da dagen sner sig tilbage. Rækkerne ligger lave og halvt forsvundne om de døde bål. Enkelte er krøbet frem og har lagt sig over den varme aske. Der lyder ingen reveille. Opbruddet indvarsles ved, at en krudtvogn sprænges i luften og der stikkes ild på hovedkvarteret. Garden med kejseren er allerede trukket bort. Der galopperer nogle ryttere frem og tilbage. Omsider blæses

nogle falske og skrattende signaler til samling. Officererne går om ved bivuakkerne og purrer folkene op med slag af stokke. De døde rejser sig ikke. Livet kryber langsomt frem i dem, der endnu lever. De støtter sig i vejret på følelsesløse lemmer. Mange orker ikke at gribe om de kolde våben, de står og ser på deres stive hænder og rører uforstående ved fingrenes døde kød. Koldbranden har hærget dem. Bevidstheden begynder at dæmre: Hvor er mit tornyster? Der er nogen, som har taget min kappe. Hvem har stjålet brødet i min lomme? Min hest, min hest! Hvor er min hest?

Der er officerer, som står ved en opplantet standart og skråler på deres regiment – ingen melder sig. Kaotisk vakler soldaterne bort. Omkring bålpladserne ligger de døde fremdeles og stirrer ind imod midten, hvor ingen ild brænder. Nogle danner hele bænke af frosne lig, hvorpå andre har hvilet. Nogle sidder på hug med bøssen mellem de stive fingre, som præsenterede de gevær i det øjeblik, døden mønstrede dem.

Det sidste varsel til opbrud kommer fra de russiske kanoner, der glider frem på deres slæder og begynder at give ild. Rundt om høres allerede de sædvanlige hyl af kosakkerne, der gør indbrud for at plyndre. Alle, der kan, haster afsted. En artillerigeneral befaler sine sidste folk at fornagle kanonerne, der ikke kan bespændes, og at spilde krudtvognenes indhold. Det spredes i et langt slæb hen under alle de hesteløse vogne. I det øjeblik, kosakkerne hyler frem for at styrte sig over byttet, kastes en bivuakbrand på krudtet. Som en løbeild knitrer det rækken igennem i højt knaldende eksplosioner og sprænger plyndrerne i luften sammen med karrerne.

14. "Storarméen"

"Storarméen" fortsætter sin opløsning og sin flugt. Etaperne er mere at ligne ved stationerne på en passionsvej end ved forplejnings- og forstærkningskvarterer. Hver dag et nyt mareridt. Hver nat en feberslummer som for aldrig at vågne mere.

Alle stadierne på den endeløse lidelses vej gennem Rusland rekapituleres i omvendt orden. Alle de forhadte steder genses. Stivnede genfærd af byer.

Smolensk.

Ikke som sidst blussende af vældige flammeneg. Nu forstenet i snedækte ruiner som af is. Lig i alle huse. Peststank ud af alle døre og vinduer. De døde dræber de levende. Sårede, som ælter frem gennem deres eget skarn. Syge, som sidder mimrende og græder af blodrandede øjne. Sindsforvirrede, der stirrer vildt ud for sig eller vælter sig på jorden i krampeanfald, med strittende hår. De laller forbandelser mod de indrykkende landsmænd. De slukker deres tørst af ligstinkende pøle.

Kejseren skynder sig tavs gennem rædslerne. Han mindes nogle voksbilleder, han har set engang i Italien – pest og stank og forrådnelse modelleret i gustent voks, legemer som maddiker, døden osende fra forfærdelige scener.

Han lukker sig inde i et hus på Nyplads og forlader det ikke. Nøden giver ham kvalme. Så brast også håbet om her at finde lindring og ly! Magasinerne, kvægtransporterne, hospitalerne – alt det, han havde påbudt og ventet at finde beredt. Harmen flammer op i ham. Han raser tænderskærende mod den

ansvarshavende og må langsomt erkende, at ansvaret her var for stort og umuligt: I lange tider er tropper og reserver rykket gennem byen, alle har levet af magasinerne. Proviantkonvojer er taget af de russiske partigængere. Kvæget er enten ikke nået frem eller hærget af sygdom.

Nu myldrer ind i Smolensk den ene horde løsgængere efter den anden. Det ene "korps" mere jammerligt og forhungret end det andet. Hvad forslår den elendige forsyning mod al denne nød? Garden kommer først og tager først. Hvad nytter det at befale depoterne kun at uddele proviant til regulære tropper, til dem, der har anvisning fra deres korps? Sulten bryder alle skranker. Snart er der hverken at bide eller brænde. Og bestandig kommer nye hærafdelinger til, de sidste de mest trængende, fordi de har kæmpet hårdest og længst.

Kejseren bliver fem dage i Smolensk. Han forsøger at dæmme op for den rivende nedgang. Han anviser korpsene samlingspunkter i og udenfor byen. Og ved at udstede sine proklamationer fra Smolensk vil han give tilbagetoget udseende af at være langsomt, ordnet og hæderligt.

Først dagen efter hans afmarch når Ney med arrieregarden frem for at finde alt plyndret og dog blandt disse sørgelige ruiner at skulle standse den fremrykkende fjende. Han ødelægger kanoner og ammunition, han samler løsgængere og driver dem foran sig. Med fare for at blive afskåret holder han byen, så længe han skal – for "alle Ruslands kosakker skal ikke hindre ham i at udføre kejserens befaling". Til sidst underminerer han tårne og mure – for "kejseren vil ikke ved sin tilbagekomst standses af så vældige mure."

Krasnyi.

Kejseren når frem med garden, men bliver stående for at hjælpe de efterfølgende korps. Først Eugène, der bjærger sig ved list og hugger sig frem, skønt han lider svære tab og mister alle sine kanoner. Så må der ventes på Davout. Kejseren selv går med staben frem til artilleriet for at rykke til undsætning: "Jeg har længe nok været kejser, det er på tide, jeg igen bliver general." Omsider skærer også Davout sig igennem med uhyre tab, selv af kejserens arkiv og en personlig bagatel som Davouts egen marschalstav.

Sidst og senest følger Ney. I fire dage høres ikke fra ham. Afskåret fra hovedstyrken frelser han sig i nattemarcher bort ad biveje, lister sig over Dnjeprs tynde isskorpe, retirerer i karré gennem vildsomme skove, drages af magnetkraften i sit tapre hjerte den rette vej, til han løber i armene på sine landsmænd, bedst som han ventede at skulle slås sin sidste kamp. Uvisheden om hans skæbne har været lang og pinefuld. I sine søvnløse nætter, når kejseren stønner over hærens ulykker, gentager han sukkende Neys navn gang efter gang.

Vinteren er pludselig for en stakket stund slået over i tø. Et nu løsnes også lidelsen og fortvivlelsen. Kejseren lader den gamle garde formere firkant og går ind i dens midte: Grenaderer af min garde. Hæren er i opløsning. Våbnene er kastede. Følger også I det skadelige eksempel, er alt ude. Hærens skæbne afhænger af jer. Retfærdiggør min gode mening om jer. Soldater, I må selv holde disciplin og opsigt, straffe dem, der fjerner sig fra geledderne. Hvis ikke enhver går tilbage til geledderne, skal jeg fratage officererne deres grader, de menige deres liv!

Vinteren giver kun galgenfrist.

Orsja.

Ved de to broer over Dnjepr står gendarmer og officerer for at standse løsgængerne og forsøge at drive dem tilbage til fanerne. De taber modet ved synet af "hæren". En efter en kommer de afskårne marschaller fra de sidste blodige favntag med russerne. Den strenge og pligtopfyldende Davout kæmper sig frem, dødsulten og uden linned som en stodder. Han begærer et tørklæde til at tørre rimen af sit skægstubbede ansigt. Man rækker ham et brød, og han kaster sig derover som et hungrigt dyr og sluger det.

Kejseren begynder at slagte sine illusioner. Der kommer bud, at Minsk er taget: Godt! Så har vi ikke længere andet at gøre end at bane os vej med bajonetterne! Han begynder at gøre en slags testamente. At skille sig af med alt overflødigt. Brotrænets 60 både brændes. Dombrovski og Oudinot må holde Berezina fri – ve dem, om de ikke gør det! Han brænder egenhændigt alle sine ejendele, der kan tjene fjenden til trofæer. Han kaster i ilden papirerne til sit livs historie – sine "Kommentarer". Han gør det med et stille og underfundigt smil: det er et offer, et brændoffer for at formilde skæbneguderne. Desuden – hvad er en smule bekradset papir? – edderkoppespind, der går i løbet! Man har det jo heldigvis alt inde i sig selv.

Han begynder at blive rolig. Hans styrke vokser med faren. Han er aldrig mere koldblodig, end hvor alt håb synes ude. Han skal til at tage livtag med sin skæbne.

Da kommer som et triumfskrig: Ney er frelst! Ney er kommet! Kejseren springer op: Jeg har 200 millioner i mine kældre i Tuilerierne – jeg ville give dem alle for at frelse marschal Ney!

Han er dem også værd, denne helt, der fører bagtroppen med gevær i hånd som en menig soldat; han er så uanfægtet af al fare, at han i et ledigt øjeblik lægger sig i sin kappe på flodbredden og sover trygt i tre timer for at give løsgængere, kvinder og børn tid til at vinde med.

Hvad skal man med faner og standarter, når man har sådanne helte til at gå i spidsen? Kejseren brænder korpsenes ørne, at de ikke skal falde i russernes hænder.

Og atter rejser man sig fra bivuakkerne, der hver morgen ligger som gravpladser, hvor ikke alle står op fra de døde. Vejret er festligt, solen er vendt tilbage. Man indbilder sig, den varmer. Der er i dag ingen blæst, sneen hænger, hvor den faldt, og himlen åbner dem sin høje blånende sal. Er det søndag? Verden er så forunderlig fyldt af fred. Og kosakkerne synes at sove længe denne gang.

Man deler de stumper brød, man har tilbage. Der er i dag hjælpende hænder ved disse bivuakker, hvor ligheden synes gennemført blandt mænd af alle grader og stænder. Mellem trænkuske og menige soldater ses kejserlige embedsmænd, generaler, ministre. Solen smiler til dem alle sammen, den frostbidte forhærdelse i trækkene synes løsnet.

På en snedækket træstub sidder en gammel fornem general, den sirligste og ulasteligste i den ganske storarmé, han stammer fra *l'ancien régime* og sætter sin stolthed i under hele felttoget at have gjort toilette hver eneste morgen. Med et uforstyrreligt godt humør ses han, hver gang det gryr, at frisere sit grå og sparsommelige hår; vaske sig kan han desværre kun sjældnere; men selv i den mest bidende orkan glemmer han ikke sin pudderkvast, men bruger den til at mildne frostens og

snavsets værste virkninger. Hans toilettenecessære er hans helligdom, den eneste han hidtil har frelst ud af undergangen. I dag skinner solen. Hvilken triumf! Han har fået en spølkum vand, fundet kniven frem, strøget den på bandoleret af en død mand, og nu gør han sin kulderøde hud fin og ren foran en stump spejl, der lyner over sneen.

Humøret smitter. Marchen er begyndt ind gennem den knirkende sne. Hvilket syn! Birkene står i en evighedspragt af sne – hvert faldent fnug sidder i de stille, stille ranker. De står bøjede under deres glimmerslør som endeløse rækker af hvide brudepiger. De drømmer sig ind i uendeligheden. Solen funkler i deres billioner af tindrende snepailletter. Man må standse for at se på dem. Officerer står og fanger de vidunderlige små krystaller på deres fingre og drøfter deres sekskantede og seksstrålede former. Hvem har nogensinde før set på disse bitte blinkende stjerner, der synes at kappes om at finde på geometriske variationer i uendelig skønhedsfylde? Hvad er en storarmé i tal mod deres mængde?

Folk begynder at se på hverandre. Solen får dem til at tale sammen. De går og anstiller hypoteser om klimaet i denne moskovitiske udørken: jordklodens stærke ophedning ved ækvator, suget af kold luft fra Nordpolen, vindstrøget ned over Ruslands stepper. Men nu står solen og smiler og har dæmpet den onde Boreas. De vender sig og ser på dens lave glans og opdager bisole, der danser om den rigtige, spejlbilleder af solgløden højt oppe i æterens fine yderste iskrystaller.

Atter i dag er kejseren krøbet ud af sin vogn. Han går sin faste sindige gang over den fasttrampede sne med birkestaven i sin hånd. Han går med halvlukkede øjne og ser sig ikke til

siderne. Han har sin ufølsomheds skyklapper på. Han vil ikke mindes, hvad der ligger i sneen på begge kanter.

Berthier går seks skridt foran ham og lodser ham frem. Birkene hænger stivnede over hans hoved. Solen kildrer ham i ryggen. Han går i døs mod sit fjerne mål.

Hvem er det, Berthier taler med? Hvad er det for hestetramp? Han slår øjnene op og spørger:

– Berthier, hvad siger han? Hvad siger han? Hvad er det, han siger?

– En oberst fra marschal Oudinot, sire.

Obersten bliver stående ved siden af Berthier. Kejseren standser også. Han står sine seks skridt fra buddet og nagler det i jorden.

Obersten siger med høj klarhed, som oplæser han en edsformular for retten: Marschallen har pålagt mig at meddele dem, at den russiske hær fra Moldau er trængt frem til Berezina og har bemægtiget sig alle overgangene.

Kejseren afbryder ham hæst: Det er ikke sandt! Og for at gøre det hele usandt, benægter han det endnu to gange i største skynding: Det er ikke sandt! Det er ikke sandt!

Obersten fortsætter med pinlig højtidelighed: to fjendtlige divisioner har sat sig i besiddelse af broen og står allerede på Berezinas venstre bred. Floden er ikke frosset nok til, at man kan gå over på isen.

Blodet stiger kejseren til hovedet, og han råber: Det er ikke sandt! De lyver! Det er løgn!

Oberstens ansigt er mørkerødt, hans øjne står på stilke, han bevæger krampagtigt de blege læber og siger med besvær: Sire, det er ikke blevet mig pålagt at rekognoscere fjendens stillinger.

Marschallen har sendt mig for at bringe en rapport – jeg har opfyldt mit hverv.

Kejseren formår ikke at lyve ham i jorden. Han står endnu nogle sekunder og flammer ham over. Så løfter han sin stav, som ville han slå ham. Men i samme nu bøjer han sig bagover på vidt skrævende ben og hugger stokken i jorden: Satan! Hans mund åbner sig, han skærer tænder. Hans blik funkler af raseri, han retter det lige op i det høje blanke blå, og han løfter truende sin knyttede højre hånd. Der brister et hæst skrig fra hans hals, han svinger hånden truende mod himlen og hvæser: Det står altså skrevet deroppe, at vi ikke skal gøre andet end dumheder!

Masken er et øjeblik faldet fra hans ansigt, sprængventilen har løftet sig og sluppet den koghede damp ud. Tilskuerne står forfærdede – udbruddet har virket på dem som en blasfemi.

To sekunder efter ser kejseren på dem, som intet var hændt. Hans ansigt har igen sit udtryk af urokkelig ufølsomhed, af hoven tryghed. Han svinger sin kæp, svipper de nærmeststående over benene og siger: Fremad, march!

Men eksplosionen af hans udbrud forplanter sig foran ham og sporer til fortvivlet modstand.

24 timer efter har Oudinot kastet sig imod de fremtrængende russere og generobret Borisof. Han driver fjenden i frygtelig forvirring tilbage over Berezina ad den 900 alen lange bro. Russerne når at få den ødelagt efter sig. Afbrændt og afbrudt stager dens stumper ud i floden, der på dette sted ikke blot er et vandløb, men en sø af isflager.

Og nu marcherer kejseren mod dette punkt som mod sin eneste frelse. Mod nord kan han ikke undslippe – dér spærrer Wittgenstein ham vejen. Og følger hans øjne på kortet

Berezinas løb sydpå, ser han, hvor den vej bærer hen: mod kosakkernes land, mod Ukraine – javel! Ad Pultava til! Som Karl den Tolvte! Nej, der er ingen anden vej ud af dette helvede end Borisof, hvor russerne står langs bredden af den rivende sumpflod og spotter ethvert broslagningsforsøg over isflagerne.

På ny bringer han ofre til ilden. Han befaler at brænde endnu flere unyttige køretøjer, halvdelen af træn- og ammunitionsvogne. Selv sine egne heste giver han til gardens artilleri. Og alle officerer, der endnu har en hest at sidde på, samler han om sig til en "hellig eskadron" på 500 "mestre".

Så rykker han ind i den skumle og uhyre Minskerskov. Dens snedækte bryn møder hæren som en ismur synskredsen rundt. Dagen dør tidligt inde i dens urskovdybder af ældgamle ege, der vrider deres knortede, ligesom sort forstenede kroppe hen over de tavse kolonner. End ikke sneen formår at gøre lyst derinde. Dagevis passerer man mellem strittende vægge af graner, hvis nåle falder i støv over deres hoveder. Birkene drejer sig om hverandre i langsom spøgelsesdans, tæt stivnede som hvide benrade. Kun nu og da en ussel flække, nogle kulsvierhytter. Bivuakkerne er uhyggelige i den tunge kvælende luft. Man stikker ild på alle menneskeboliger ved opbruddet. Kun skoven selv vil ikke brænde i sin trøskede dødskulde. Marchen begynder ved gry og ender først ud på aftenen – man går efter bål af riskviste.

Før Berezina nås, støder "storarméen" her på Victors og Oudinots korps. Ved en lysning i skoven står de og venter på opmarchen af den berømmelige erobrerhær fra Moskov. De hilser kejseren med deres vante leveråb, men råbet bliver dem stikkende i halsen, da de ser, hvad det er for en lazaronhær i

pjalter, der følger ham. Den ligner jo tiggere, der klumper sig sammen. Næsten ingen har støvler mere, men benene omvundet med laser og skindlapper – de går som elefantsyge, eller som spedalske med indsvøbte hoveder og hænder. De jordslåede ansigter stikker frem i stubbe og vildtvoksende skæg, skidne og ukendelige. Generaler og oberster går spredte i hobe af soldater, der ikke ænser dem. Al rang er udvisket. Man skulle tro, det var en konvoj sibiriske fanger, der kom humpende frem af skoven.

15. Berezina

Det er allerede næsten mørkt den sene novemberdag, da kejseren når den ulykkevarslende flod, hvorom alle hans tanker har kredset den sidste tid.

Frosten er atter begyndt at blive stærk. Jorden klinger under hestehovene med fjerne skøre lyde som af springende glas eller porcelæn. Nordenvinden har fejet aftenskyerne hen over den øde himmel – de ligger i tykke og tjavsede hvirvler vesterpå som for at skjule et mord under dyngerne. Solen er kvalt, men bløder endnu – det røde pibler forræderisk frem hinsides Berezina, et sivende sår med gul og giftig edder.

Floden er ond og skummel. Den flyder med store uformelige flager i sit seje sumpede løb. Man hører blokkene tørne sammen og knække og klumpe afsted i de døde farveløse vande, der stadig størkner og splintres på ny. Alt som mørket falder tættere, er det, som floden svulmer i sit leje, suger sig op under de skumle mure af skov, der rejser sig på begge flodbrinker. Skov; gusten, bladløs, sort og kroget, underfundig skov miledybt borte til begge sider, lukkende om stride og uvejsomme sumpe, hvor ene broer kan lægge vej over bundløst hængedynd.

Broer? Kejseren ser mod de forkullede stumper, der endnu står og stager ude i Berezina, håbløst som hældende krykkepar, en vadende kæmpe har plantet midt i isstrømmen. At slå bro på dette sted er utænkeligt. Pontonnererne ville ikke finde bund for deres bukke de tusinde skridt, overgangen vil måle til den anden bred. Og hvordan skulle de få fred til at ramme dem ned,

når russernes hær står histovre under skoven med kanonerne rede til at knuse det første forsøg? I en lang linje sydpå blinker deres bivuakker allerede frem som de argus-øjne, der ikke lukker sig en time i døgnet.

Kejseren er stået af hesten. Over den skørnede sne og de klirrende ispytter træder han helt ned i flodens kant, hvor strømmen udskiller sine slakker af is så tynd som rudeglas.

Berezina rasler forbi ham som en underverdens-flod, der flyder med våben og lænker. Den truer ham: Hertil og ikke længere! Den driver sine isfyldte vande spottende forbi. Her haster hans skæbne afsted: Grib mig, fang mig, tag et tag med mig om livet, for udenom mig kommer du ikke!

Sine ponton-både har han jo brændt. Han har ikke andet end skovens træer bag sin ryg til at lægge over den stejle strøm. Han har måske kun en eneste nat til at tømre sit halmstrå. Han er jo forfulgt og trængt fra alle sider, omringet, sluttet inde. Han har Kutusof i sine hæle – et plumpt og langsomt, men ufortrødent hævngerrigt dyr, der, angst for at stikke sig, trasker sin fjende ud i et morads, hvor han må gå til bunds. Om en dag eller to vil Kutusof stå her på denne bred og skadefro glæde sig over hans sidste kamp med elementerne. Og nordfra trækker Wittgenstein op i forbund med nordenstorm og polarvinter, en ubønhørlig klapperkæde, der snævrer sig sammen om det jagede vildt. Alene sydefter synes Rusland at åbne ham en gæstfri favn: den rænkefuldeste af alle, for den lokker ham i Karl den Tolvtes skæbne, i Ukraines uundgåelige faldgrube. Nej, nej og tusinde gange nej! Der er ingen vej udenom denne flod. Over dens ishvirvler går hans frelse. Her er befrielsen eller døden. Alting hænger på rageknivens rand over denne strøm.

Om et par dage har den båret ham over på sin isskællede ryg eller knust ham i sit Lethe-dyb.

Der *er* jo et håb, et forfængeligt, et afsindigt håb, som man kun klynger sig til, når skæbnen har ført den forfulgte op på fortvivlelsens og vanviddets højder og siger: Spring! Der *er* jo intet valg – derfor sætter man sin lid til selve det blinde tilfælde, til den sidste usandsynligste mulighed.

Han vil føre russerne bag lyset, bedrage dem i deres åbne øjne, narre dem, så de bagefter skal slå sig selv for panden af forfærdelse over deres dumhed. Han vil lokke dem til at bevogte hele Berezina undtagen på det eneste lillebitte punkt, hvor han vil forsøge at gå over. List er en feltherres højeste dyd. Han vil snige sig over som en tyv om natten, mens russerne venter indbruddet alle andre steder end dér, hvor det virkelig sker.

Derfor har han ladet sine tropper foretage alskens vildledende operationer langs Berezinas løb. Russerne derovre må have fået indtrykket af, at fjenden søger sit overgangssted stadig længere og længere sydpå. Hovedstyrken synes fra først af dirigeret mod Borisof, men da russerne står stærke på den modsatte bred og flodens bredde og dybde umuliggør ethvert forsøg på dette sted, vender søgningen efter vadested sig mod syd, under russernes vågne opmærksomhed. En mils vej syd for Borisof begynder franskmændene under stort gny og spektakel at samle materiale til broslagning. Tillige indfanges jøder, der forhøres om russernes stillinger og mulighederne for at gå over her. Nogle holdes tilbage som vejvisere, andre slippes først løs efter at have aflagt ed på tavshed, andre sendes ud som spioner for at skaffe besked om russernes bevægelser. Kort sagt, alt

gøres for at bibringe russerne den faste tro på, at overgangen vil blive forsøgt syd for Borisof.

Men alt dette er kun skin-operationer og falsk alarm for at drage russernes agtpågivenhed bort fra det sted, hvor i al hast og hemmelighed overgangen forberedes, et par mil mod nord, ved Studjænka, hvor floden er forholdsvis lavest og smallest. Dertil er general Eblé listet op med sine to feltsmedjer og sine pontonnerer for i nattens mulm at gøre sit lønlige arbejde så lydløst som muligt.

Er det afsindigt at tro, denne list vil lykkes? Er det hasardspil at håbe, at Tsjitsjagof vil lade sig narre til at trække alle sine kræfter sydpå til virksom modstand mod det dér forventede overgangsforsøg? Men tilfældet er jo blindt. Livet beror altid på et eneste terningekast. I morgen ved jeg, om det var afsindigt eller ikke.

Nu blinker mod russernes vagtblus derovre alle de franske bivuakker fra Borisof mod syd. Nu gungrer langs bredden hærens sidste heste for at bedrage dem, der lytter. Tømmerøkserne hugger i det samme træ – uafbrudt sendes strømme af støj bortledende sydpå.

Kejseren vender sig fra Borisof. Han går med garden mod nord, magnetisk draget mod det sted, hvor hans skæbne skal besegles. Men halvvejs til Studjænka gør han holdt. Han lægger sit hovedkvarter i en forladt russisk herregård – for at sove et par af den frygtelige spændings timer bort, omtrent som den dødsdømte, der ved, at dommen vil vække ham, når dagen gryr.

I denne nat voves jo det sidste forsøg. Redningsplanken tømres, befrielsen smedes. Han tør ikke selv være nærværende for ikke ved sin uros højtryk at sprænge skæbnens væv, mens

det spindes. Han gennemgår jo alle utålmodighedens pinsler, hele forventningens afmagt med en smerte, så han må stænge sit hjertes skrig inde. Han tør ikke overvære bygningen af denne bro, der måske skal blive hans sidste. Der tømres i vinternatten, måske til skafot for storarméens rester. Lad dem bygge deroppe, lad dem ramme plankerne sammen til den skrøbelige sti, der skal bære de fortvivlede tusinder over afgrunden, lad dem fælde jættetræerne i Minskerskoven til den frelsende hærvej, lad dem smede, nagle og bolte, så blodet springer under neglene. Selv vil han sove for ikke ved sit blods støn at forstyrre dette arbejde på liv og død – et eneste suk af hans helvedesangst vil jo få værket til at springe.

Sove! Hvor længe er det overhovedet siden, han har sovet? At sove er at glemme, at slippe bevidsthedens ansvar, at fylde sin hjerne med kaos. Men i mange, mange døgn har han ikke en time glemt sin stilling og sin hærs lidelser, ikke et nu sluppet sin dumpe rugende ansvarsfølelse. Alt det, han tilsyneladende så ufølsomt er gledet forbi på sin vej, det koger sine blodige syner i hans flammende indbildningskraft. Hans bevidsthed er en heksekedel, hvor alle ulykkerne syder, hvor billedglimt og rædselsstumper fra hele den endeløse nederlagets vej bobler op i kalejdoskopisk forvirring.

Han sidder i den gammelrussiske egetræs sal og stirrer på birkebrændets knaldende luespil i kaminen. Med sit umådelige røgfang som en hale op under bjælkeloftets mulm ligger den som et opspilet dragehoved og spyr sine gnister imod ham. Han har kastet pels og hue og fryser op ad ilden. Rustan lægger varme tæpper og skind over hans skuldre, men han ryster som i stød. Håret er klistret fast til hans isse. Salens lange smalle

vinduer er smækket op – han kan ikke få luft, påstår han. Den rimkolde træk står ind i et sug, som får de rindende voksflammer til at blafre i den store ørnekandelaber. Mørket sluser ind, så han synes at overskylles af skygger.

Constant søger at nøde varm vin i ham. – Hvad er det for dyvelsdræk? siger han og drikker. – Det er nelliker, sire. – Er jeg en gammel kælling, Constant? Hvad er klokken, Berthier? – Bare to, sire. – Snak, De sover jo! Det er dag om en time. Deres ur må være gået i stå, Berthier. – Nej, sire, det går. – Rustan, træk marschallens ur op! Og lad os komme afsted!

Han har rejst sig og smider alle tæpperne fra sig. Berthier peger på den opredte feltseng: – Det er alt for tidligt, sire. Vil De dog ikke prøve på at hvile, blot en halv time?

– Er De gal? Om to timer er det lyst, ikke sandt?

– Sire, klokken er to. Der er over seks timer, til det bliver dag.

– De er gået fra forstanden. Det er mange timer siden, hanerne har galet.

– Hanerne har slet ikke galet, sire.

– *De* bliver ved. Den sidste hane gav De mig på spid i aftes, ikke sandt, Constant? Berthier, kan De ikke se, det lysner allerede?

Han går i spring til de åbne ruder og stirrer længe ud i den kulsorte pibende nat. Hvad er det, der lyder fjernt borte? Det er russerne langt ovre mod vest. – Berthier, kan De ikke høre, russerne marcherer derude, nordpå? – Umuligt, sire! – Hvor Djævlen kan De vide det? – I dyb nat, sire! – Ja, *De* står jo og sover ret op og ned, Berthier. Tror De, Tsjitsjagof lukker et øje? De lister naturligvis nordpå. Nu hører man ikke en lyd. Mon Eblé arbejder?

– Sire, ingen arbejder som Eblé.

– Han når ikke at blive færdig.

– Han bliver færdig, sire.

– Ja, hvad hjælper det så? Russerne skyder hans pindeværk ned i morgen tidlig som en række korthuse … Kan De høre, Berthier?

– Hvilket, sire?

– Hamrer de ikke for højt?

Han lytter. Han tror at høre brobyggerne hamre. Slagene kommer fra hans egne puls.

Han sidder atter på sin stol og ser søvngængeragtigt frem for sig.

– Berthier, tror De også, ligesom Daru, at de vil gøre mig til statsfange?

– Krigsfange eller statsfange, hvad ved jeg, sire?

– *De* ønsker også, jeg var vel herfra, Berthier?

– Ja, sire, svarer Berthier med et suk.

– Det suk kom fra en oprigtig sjæl. Dér kan de høre, Constant: alle vil de af med mig.

– Sire, det er den eneste frelse for os alle sammen.

– I ønsker bare, jeg skal forsvinde.

– Til Paris, sire, til Paris!

– Ja ja! Men hvordan? Hvordan?

Han er uhyre bleg. Hans pupiller, der ellers er så lyse som aquamarin, suger mørket ind i sig, mens han lytter.

– Hvem er det, der pusler derhenne ved døren? Er det Dem, Ségur? Min generalkvartermester vil også af med mig, hvad? De går altid og lytter, Ségur. De skulle hellere spidse Deres øren udefter. Hører De ikke noget, hvad?

– Sire, det er jo midt om natten.

– Igen midt om natten! Får den nat da aldrig ende?

Han ser bort fra ilden. Skyggen huler hans blege kinder. Under pandens skarpe brynkanter fylder mørket hans dybe øjengruber. Store tunge tårer drypper ned over hans hage og siver bort mellem de blåsorte skægstubbe: Berthier, hvordan skal vi slippe ud af dette?

Resten af natten sidder han ubevægelig og synes at sove med åbne øjne. Men utallige gange spørger han klangløst: Klokken, Berthier? Og ryster på hovedet ad svaret.

Før dag rider han afsted til Studjænka. Han galopperer gennem Oudinots tropper, der allerede rører på sig, og når ned til floden. Himlen er endnu kun bleggrå. Men i skæret fra de russiske bivuakker, der kun synes få hundrede alen borte bag Berezina, arbejder Eblés folk rastløst. De fældede træer gennemsaves til broplanker. Feltsmedjerne er opstillede i skjul af træhytterne. Kulvognene ligger væltede, så deres indhold lettere kan skovles på esserne. Blæsebælgene puster, og sodede arme i opsmøgede laser hamrer det hvidglødende jern til kramper, hvormed brobukkene samles. Det er ikke stangjern, de har at gribe til. Det er jernkransene af gamle hjul, som kommer til nytte. Eblé har ladet samle hele vognlæs på de sidste dages march i forsynlig tro på at få brug for dem.

Blæsten står skarp og strid over floden. Den skærer til marv og ben. Men den bærer lyden og støjen bort, så den ikke føres til russerne histovre.

Kejseren er dødbleg. Han står af hesten. Hans øjne søger Eblé, som netop er ved at dirigere de første bukke ud i den isklirrende flod, hvor vandet stiger. Han læner sig til en stabel

tilhugne planker og bjælker, hvis ramtduftende saft allerede er størknet til hvidlig rim.

Pontonnererne slæber de høje åg ud i flodlejet. Man hører deres lunger hive, for hvert skridt de synker dybere i det isnende vand.

Kejseren sænker hovedet som for ikke at se. Skyggerne kommer og går over hans gustne ansigt. Så løfter han blikket og siger med et forpint udtryk til Eblé:

– Det varer forfærdelig længe, general. Det varer forfærdelig længe.

Eblé svarer:

– Sire, De ser, mine folk står i vand til halsen. De må slås med isflagerne for at kunne arbejde. De gør deres yderste. Jeg har ikke mad eller brændevin til at varme dem.

– Nok! siger kejseren hæst og ser på ny mod jorden. Pontonnererne slæber en ny buk ud i vandet, der plasker dem højt på brystet og fråder over deres skuldre. Deres nøgne arme står i et blodigt kød. De stemmer sig mod strømmen, mens deres blotte næver driver isflagerne til side; de må klamre sig til bjælkestativerne for ikke at synke og med lange tømmerstokke bjærge sig i land. Det tunge vand driver af deres pjalter, når de vakler tilbage over bredden.

Kejseren tåler ikke at se mere. Han lukker sig inde i en af de usle hytter. Dette er hundrede gange mere håbløst, end han havde tænkt sig. Umuligt! lyder det omkring ham, fra Rapp og Mortier, fra Ney og Murat. Det gyser i dem at være vidne til dette forsøgs jammerlige håbløshed. Umuligt! Vanvittigt! brøler Murat. Enhver kan se, at dette ikke går. Ismasserne vil kvase dette pindestillads. Om få øjeblikke vil dagslyset afsløre planen

for russerne. Et par kanonkugler vil være nok til at knuse det hele afsindige forsøg.

Kejseren må flygte! Murat erklærer det demonstrativt. Straks! Øjeblikkeligt! Der er ikke et minut at spilde! Afsted! Nord på! Et par timers forspring! Inden russerne er over dem alle! Afsted i galop! Nogle tapre og til døden hengivne polakker indestår for hans frelse. De vil føre ham over Berezina nogle mil nordpå – på fem dage kan han være i Vilna.

Kejseren svarer kun med en hovedrysten. Han løfter ikke øjnene fra hyttens lergulv. Han siger ikke et ord. Han ryster kun alle opfordringer over ende med den korte hovedbevægelse, de alle kender, og som afskærer alt. Han forskanser sig i sin stumme benægtelse, i sin urokkelige trods. Han *bliver*. Han bliver alene.

Alle de andre står på Berezinas bred. For lyset kommer. Visheden, dommen, tilintetgørelsen. Dagen er der. Den yderste dag.

Bålene er blegnede derovre. Dagen fødes, uden sol, kun modtaget af nordenvindens svøber. Lyset løfter sig som en kuldegus over de hærgede rester af storarméen, der alle gør front mod Berezina til denne sørgelige morgenmønstring, hvor nattens lille dødfødte håb skal stilles til skue.

De endnu våbenføre tropper står opmarcherede. Artilleristerne har stillet sig ved deres kanoner. Generalerne stirrer over floden i deres kikkerter. Den dødsdømte hær står for skranken, beredt på opdagelsen, afsløringen. Nu vil russerne derovre se, hvad nattens hamren, der gav genlyd i skovene, havde i sinde. Anslaget er røbet. Planen lagt for dagen. Det vanvittige forsøg har endnu kun listet sig nogle skridt ud i

floden. En eneste rammende kugle vil være nok til at feje det bort.

Hvorfor tøver de derovre? De må jo have set både brobukkene i floden og brotømmeret på bredden. Retter de blot deres kanoner? Tager de sigte? Forventningen ligger jo i luften. Med ét er den blevet hed. Kulden er omsat i glød. Kanonskraldene sitrer uløste i vinden, der pludselig brænder. Der er svovl i atmosfæren, verden har taget det underlige skær af blod og brand, som kuglefeberen kaster over alle synlige ting.

Men alt bliver ved at være stille. Der er jo ingenting, som rører sig på bredden derovre. Ingen troppemasser har rejst sig fra de døde bål. Har skoven slugt den fjendtlige hær? Hvor? Hvor er den? Kikkerterne løber søgende sydpå. Der, fjernt ude, ses en lang kolonne, som trækker bort. Den må være brudt op før daggry. Den er omtrent ude af sigte. En hale af kosakker stryger efter den langs skovbrynet. *Russerhæren er i bortmarch!* Bivuakkerne forladte! De søgende øjne får alene kig på et eneste regiment fodfolk, der er blevet tilbage med nogle få kanoner, som endda ikke er i stilling, et observations-regiment – det er alt. Miraklet er sket. Russerne er narrede sydpå. Overgangen fra Studjænka er åben.

De tør næppe tro deres øjne, men de styrter ind til kejseren som i angst for, at hallucinationen skal forsvinde.

– Sire, fjenden er brudt op, råber Oudinot.

– Russerne er borte, siger Rapp. De har forladt stillingen.

– Umuligt! Det er ikke muligt! hvisker kejseren – hans åndedrag standser.

– Jo, jo, de er borte, kommer Murat og Ney skrigende: Borte!

De står alle udenfor hytten. Der er soldater, som græder højlydt. Andre klapper i hænderne. Jublen er ved at gøre dem forrykte.

Kejseren dækker sin bevægelse bag kikkerten. Men man ser hans hage stråle af triumf: Jeg har narret admiralen, siger han sagte og bliver ved at stirre.

Som en protest fra russerne kommer et par kanonkugler snurrende over floden – den ene slår splinter af træstablerne, den anden klaprer i teglstenene på et hus. Oudinot sender dem en salve for at stoppe munden på dem.

Men kejseren er utålmodig efter at få bortmarchen bekræftet fra pålideligste kilde. Han ser på de nærmeststående med et æggende glimt og peger over floden.

En af Oudinots adjudanter og en lithauisk greve, der begge holder til hest, forstår vinket. De sporer hestene ud i Berezina, isflagerne sårer dem til blods, men de når over. De rider løs på de russiske vagtposter, den ene afvæbner en soldat, løfter ham op til sig på hesten, dækket af den anden, og bringer ham tilbage over floden, mens russerne måber over dristigheden. Kejseren har sin fange og erfarer, hvad han alt har set, at den russiske division tidligt om morgenen er brudt op mod Borisof.

Eksemplet smitter. En eskadron jægere tager voltigeurer på krydset og forsøger med held det dristige vovestykke at færge dem over. To tømmerflåder stager sig fra bred til bred og landsætter i tyve ture 400 mand – alt for at dække broslagningen, som Eblé fortsætter i rastløs skynding. Lidt over middag er plankerne lagt, de første kanoner føres hastigt over og sætter sig fast. Endnu en gang lyder råbene: Kejseren leve!

Han smiler vemodigt og siger stille: Min stjerne lyser dog endnu.

Ja, den lyser endnu, svagt og dog styrkende i sin blege vinterglans. Modet vender tilbage. Alt synes endnu ikke ude. Vejen er fundet. 40 kanoner køres op på en bakkekam ved Studjænka for at holde russerne sydfra i afstand. Oudinot går over og kaster både kosakkerne og Tsjaplitz' division, som nu for sent vender om. Inden aften er en ny bro fuldført til træn og kanoner. Flere gange brister den, men skaden genoprettes, og tiden spildes ikke. Mere og mere artilleri føres over. Midt om natten går Ney over med den unge garde. For hvert korps eller batteri, som når den anden bred, styrkes stillingen og håbet vokser. Kejseren går i nattens løb gang på gang fra sin hytte til floden for at højne modet og opretholde ordenen. Efternølernes store kaotiske tros er begyndt at myldre til og trænge på. De må med væbnet hånd skubbes til side af de våbenføre korps, der har forrangen. Victors styrke trækkes til fra Borisof. Eugène, Davout og Junot går over. Kejseren må jage løsgængerne af vejen med magt, da han om eftermiddagen endelig selv passerer broen med den gamle garde.

Hans stjerne lyser endnu. Magisk skræmmende, en komet over sumpene ved Berezina. Med mangedobbelt overmagt ligger tre russiske hære i ring omkring ham og tøver og vakler og famler. Nu, de omsider ved, hvor han er, tør de ikke komme ham for nær. De fabler endnu om en "storarmé" – de kan ikke tænke sig den så ussel, som den i virkeligheden er. Over den lyser jo endnu hans røde skæbnesvangre stjerne.

Endelig kommer Wittgenstein nordfra. Han marcherer mod Borisof for at afskære. For sent. Han træffer kun arrieregarden

under Partonneaux. Kejseren har befalet ham at blive stående natten igennem. Han omringes og afskæres. Han afslår at overgive sig og flakker i en forfærdelig orkan om på snemarkerne for at hugge sig igennem; men kulden, de hylende løsgængere og det falske rygte om, at broerne ved Studjænka allerede er stukket i brand, tvinger ham til at strække gevær.

Kejseren bevæges smerteligt ved efterretningen: Nu, da alt syntes frelst som ved et mirakel, kommer dette tab og ødelægger alt! I behold på Berezinas højre bred står jo allerede hærens våbenføre styrke, men den er kun ringe mod den umådelige masse løsgængere, der endnu er tilbage sammen med det endeløse træn.

Fastkørt i uformelige parker langs bredden står dette myldr af vogne, der som storarméens bundfald og bagtrav dag for dag har slidt og æltet sig frem for at strande ved randen af denne flod. Seks dage vil ikke være nok til at slæbe den masse køretøjer over, siger Eblé til kejseren. – Så brænd dem straks, tilråder Ney. Kejseren bestemmer sig omsider til kun at føre de allernødvendigste over. Selv de må bryde sig vej og bogstaveligt køre gennem knuste legemer.

Til dette vogntros klamrer sig hærens bærme af efternølere, våbenløse og uberedne, trænsoldater, marketendere og håndværkere, sårede og syge, som endnu kan vinde med, det hele talløse påhæng af flygtende af enhver art. Alt, hvad endnu kan gå og krybe eller finde leje i et køretøj. Alt, hvad der hinker og humper efter, haster op i den ellevte time for ikke at lades i stikken. Horder af mennesker i pjalter, der har sluppet deres våben eller aldrig ejet våben, men som endnu har livet at redde eller mere endnu: kvinder og børn og liggendefæ. Sultne og

udtærede stakler, der ikke vil dø, slæber sig frem til denne vognby og går tiggergang fra hjul til hjul for at finde en skorpe brød eller et varmende dækken. Et utøj af elendige kravler om i den uhyre forvirring, der ligger som affaldsdynger efter hæren. Der findes ådselgribbe blandt disse efternølere, havesyge, som gør sig håb om bytte i den sidste time. Men størstedelen er forfrosne ulykkelige, som er blottede for alt, og som hjælpeløse søger læ og føde, til den sidste frist kommer, da de må bjærge sig over broerne, inden det er for silde.

Til dækning for disse talløse horder lader kejseren Victor gå tilbage med en del af sit korps. For nu begynder russerne at angribe. Endnu før daggry rykker Wittgenstein mod Studjænka. Broerne beskydes. Vogne væltes, så overgangen spærres. Der opstår panik. Folk trænges ud i floden. Fra den modsatte bred angriber Tsjitsjagof Ney; Oudinot og Victor kæmper heltemodigt hele dagen uden anden forbundsfælle end nordenvinden, der pisker russerne i ansigtet. Men overgangen fortsættes i grænseløs forvirring. Om natten afmarcherer Victor tilbage over broen. Den yderste frist synes at nærme sig. Vogne bliver ved at køre frem. Alt sætter sig i bevægelse. Løsgængerne myldrer frem som døde af jorden på den yderste dag. Og trods mørket bliver russerne ved at skyde. De retter deres kanoner mod broernes sorte myldren – skrigene mangedobles for hvert drøn. Det er Helvedes legioner, som hyler langs bredden, mens orkanens bulder og granaternes sprængknald pløjer og furer dette mørkehav af skrig og klager, af hvin og forbandelser.

For at drive stimlen fra vognene har man begyndt at stikke ild på dem. Men flammerne tjener kun til at lyse for dem, der

vil plyndre. Køretøjerne væltes og ransages. Karrer skubbes ned ad skrænterne, kommer i fart og knuser alt på deres vej. Fra alle kanter bryder vogne på og braser ind i hverandre, længe før de når broerne. Hestene rykker frem og tilbage, styrter eller stejler og tramper mennesker over ende i hobetal. Syge og sårede skriger om hjælp, sammenbunkede lagvis på slæder og køretøjer. Men hverken guder eller mennesker mægter at hjælpe eller bringe orden i dette stimlens Helvede, hvor tusinder og atter tusinder slås om at nå frem over de smalle redningsplanker, der tilsyneladende kun bringer dem nærmere til russernes ildsvælg.

Færdslen på broerne spærres fra nu til nu af styrtende heste og væltende vogne. Menneskestrømmen kravler op over hindringerne, til de bliver uoverstigelige og må ryddes til side ned i floden. Kvinder og børn og svage trædes ned uden skånsel eller puffes ud i dybet. Stormen favner alle skrig og forbandelser i sit aldrig standsende furiehvin.

Nu brister artilleribroen under sin uhyre vægt. De afskårne vil trække sig tilbage, men presset bagfra er så voldsomt, at flok efter flok skubbes frem og drives ud i afgrunden, til hullet et nu synes lukket med levende kroppe. Omsider standser trængslen i det ufremkommelige, og kampen raser fra nu af dobbelt om den anden bro, hvorover menneskemasserne skruer og tårner sig op, til klyngerne vakler ud i floddybet.

Og nu marcherer fra højdedraget den sidste lille bagtrop ned mod broen med fældede bajonetter for at bane sig vej. Nu er al guddommelig og menneskelig tålmodighed til ende, fristen udløben, den sidste time kommet. Opofrelsen viser sig endnu i den ellevte time. Der er officerer og soldater, som kaster deres

våben og spænder sig for slæder og vogne for i bajonetternes kølvand at trække sårede over. Andre samler birkestammer og binder dem sammen til skrøbelige flåder for at stage over. Men ellers er det selvopholdelsesdriften, der blusser op i denne vilde panik, hvor alle giver sig til at hyle for livet. De sidste våbenføre soldaters afmarch viser uigenkaldeligt, at tiden er udløbet og alt håb forbi. Natten igennem har general Eblé for at påskynde overgangen ladet bekendtgøre, at broerne vil blive stukket i brand ved daggry. Dagen begynder at lysne. Hans ordre lyder på klokken otte. Med dagen vil jo kosakkerne komme. Hele den foregående dag har man med dyre tab holdt russerne stangen og bevaret adgangen til frelse åben. Næsten alle marschaller og generaler er sårede i denne kamp, der kostede de sidste kræfter. Nu kan der hinsides Berezina ikke tøves længere med at fortsætte flugten. Om få timer vil de russiske hære slå sammen på dette sted. Deres kanonkugler mødes næsten allerede i broerne over Berezina. Nu kommer det sidste stævne. De, der ikke slipper over nu i dette øjeblik, er dødsens!

Stimlen bliver til et vildt og blodigt håndgemæng. Alle er fjender. Der er ingen anden redning end at skære sig vej. Enhver, der kan bemægtige sig et våben, hugger sig frem som et vildt dyr. De, der har tømmer i hænderne, pisker på hestene i blinde og kører over levende og dødt, de lemlæstede skriger under hjulene. Frem over plankerne aser vognene sig, til de kører fast i levende lemmer eller vælter ud over randen i isflagerne. Frem fra skov og hytter og højder kryber og kravler og slæber sig usle og forkomne stakler – som rotter fra et synkende skib. Tiden er forløbet, stunden er inde. Broen er der endnu; Eblé venter en halv time over fristen. Men alt er for

silde. Russerne trænger allerede ned fra højderne, kosakkerne viser sig som ildevarslende ådselgribbe, der samler sig. Om et par minutter vil de have nået broerne. De brændende lunter får ingen henstand længere. Eblé giver signalet. Sprængstoffet blusser fra flåderne, som tørner mod brobukkene og sætter ild. Luerne æder broerne over. Ilden vælter sit helvedesgab mod dem, der er tilbage. Men de bliver ved at myldre frem. De styrter sig ind i flammerne. De springer alle den sidste og eneste vej. Nogle søger at krybe over langs isflagerne, der har hobet sig op om brobukkene. Andre vader ud i de isnende vande for at svømme igennem. Men floden stiger bestandig. Heste og mennesker fylder dens leje; de skyller sammen og danner øer af lig. Der er flygtende, som redder sig ved at kravle over de døde.

Som dæmoner på dommedag kommer kosakkerne hylende og falder over deres bytte.

Kejseren oppebier ikke de sidste rædsler. Efter at have tilbragt natten ved Berezinas bred bryder han op to timer før dag. Han flygter gennem sumpene ved Zembin ad de tre lange broer, som russerne ved et mirakel har forsømt at afbrænde. Skønt en kosakpibe havde været nok til at stikke ild i risbunkerne foran dem.

16. Den sidste bivuak

Det var forbi. Der var ikke mere at gøre. Han følte sig afsat. Havde han overhovedet nogensinde været kejser? Han var en skygge blandt tusinder. Når han stavrede frem ad vejen i sin tykke pels og solen lynede i brystets guldsnore, gik der gys igennem ham ved synet af de krøblinger, der humpede til alle sider ud over sneen. Han kunne ikke undgå dem: Det var selve hans garde, der skeletteredes til lazaroner.

I disse vandrende kludebunker skelnede han endnu glimt af knapper og uniformer, bandolerstumper, knækkede grenaderhuer. Alt svedent og forbrændt og besmurt med hesteblod, som var hans soldater blevet rakkere til hobe. I hovedernes uformelige bylter sås ikke andet end de snebetændte, rindende røde øjne – de stirrede ud i tomheden uden at sanse noget, sløve til døden. Der var dem, som uafladelig gik og græd, mimrende eller pibende som en syg hund. Andre gik og lallede på gamle melodier, der var brudt i stykker for dem. Andre gik og lo i små selvglade kluk, til latteren pludselig knækkede over i et hivende suk.

Der stod én stille midt på vejen, han bar endnu sit gevær, men slingrede, som skulle han til at falde. Kejseren så ham ind i ansigtet, da han gik forbi. Det lyste op i hans små døde øjne, der randt med dråber af blod. Han bredte armene genkendende ud til favntag, geværet gled fra ham, han stak sin venstre arm ind under kejserens højre og forsøgte at gå i trit med ham på sine to stolper af pjalter, hvoraf tæerne stak koldbrandssorte ud. Så gav han sig til at lalle: Nu op med snapsen, kammerat!

Du ser så vel beslået ud. Dit bryst er bare guld, faldera! Du gi'r vist til en pægl, en pot. En snaps skal gøre godt!

Kejseren var ved at få kvalme. Staklen stank som en vandrende møddinг. Men ingen kom og befriede ham. Havde han en stab? Bag ham stolprede nogle herrer i pels, de så og hørte intet. Frosten bed i huden, som skulle brynene falde af. Og kammeraten hang sig tungere og tungere i hans arm. Det var selve elendigheden, der havde slået klo i ham. Nu lo den op i vilden sky. Råddenskaben stod ud af dens gab. Kejseren trak armen heftigt til sig. Taget slappedes i en håndfuld døde fingre, og elendigheden styrtede forover – latteren blev til en gusten pøl ud i sneen.

Ellers gled han som en skygge blandt skygger. Ingen ænsede ham, ingen lagde mærke til ham. Det var som at gå ene levende i et tog af dødninger, der havde glemt alt. Om disse spøgelser, der stimede omkring ham, pludselig havde fået bevidstheden tilbage og set, hvem det var, der gik her i deres midte, velnæret og varmt klædt, med mad i sin vom og vin i sine årer, så ville de måske have styrtet sig over ham og drukket hans blod.

Det kunne hænde, at en døende slog sine brustne øjne op og genkendende blussede sin sidste gnist af liv ud i en forbandelse mod denne ene mand, der kold og ufølsom skred forbi i sine zobelskind. Op af sneen kunne der pludselig rejse sig en halvbegravet stakkel med blodskudte øjne og spytte et hæst skældsord efter ham: Uhyre! – Djævel! – Monstrum!

Så stod kejseren stille og krøb op i sin vogn. Ruderne blomstrede med ispalmer. Han sad som i en glaskiste. De vandrende derude blev til skyggerids. Han trak huen ned over brynene, han rullede sig i tæpper, men trækken skar igennem

ham som knive. Og vognen gik med sneglefart. Skumplende, stødende, hvert hjul op over sin knold. Det var ikke sneen alene, der gjorde vejen ujævn, det var alt, hvad den lå strøet med. Her knækkede hjulkransen som over en hjerneskal, her gled den ud gennem noget blødt som indvolde. Altid op og ned, ned og op – han blev søsyg ved at vugge på disse ubestemmelige bølger. Nu og da holdt vognen stille. Skyggerne klumpede sig bag isruden. Han hørte halvkvalte befalinger, eder og piskeslag – det var ham alt sammen det ligegyldigste af verden. Men når vognen begyndte at bugte sig frem på ny over de sære bløde og gyngende tuer, krøb det i ham. Det skar i hver nerve ved tanken, det hvinede i hver fiber. Undertiden skurede hjulene frem uden omdrejning, som kunne bajonetter eller knokkelarme være stukket ind mellem egerne.

Han sad og hånede sin egen følsomhed. Han kneb sin fantasi med gloende tænger. Hvad var dette mod oldtidsbarbariet? De leførende vogne, der med krumknive skar ind i karréerne af menneskekød? Og hvad var det, man havde fortalt ham nede i Ægypten, illustreret i templernes hulrelieffer, om de gamle faraoners grusomhed? Efter endt slag huggede de højrehånd og fallos af alle fjenderne og samlede dem i kurve. Og når farao rykkede ind i hovedstaden på sin triumfvogn, strøedes hans vej med de afhugne blodige lemmer, hans hjul knasede frem gennem disse gyselige trofæer.

Og her sad han og ømmede sig, hans hjerte blødte over de endeløse lidelser. Dette var jo rædslerne i Dantes Helvede. Skyggerne derude gik som klædte i iskapper.

De ruskede i den frosne dør – de måtte næsten brække den op. De kom og spurgte, om han ville spise, om han ville gøre

holdt, om der ikke skulle depecher til Vilna. Han svarede på intet mere. Han sad som et ismenneske i sit hjørne og ville slumre med blottede sanser.

Constant kom ind til ham. De dækkede op for ham med mad og drikke. Han rørte intet. Han ville intet. "Uhyret" havde forpuppet sig i sin egen afmægtighed. Hvad skulle han med mad, når tusinderne sultede?

Omsider holdt vognen, da dagen var ved at dø. Sneen kvalte den i sin hvide lavaregn. Igen en nat på seksten uendelige timer. Han blev siddende, skønt døren stod åben ud til "hovedkvarteret". Hvad skulle han ude? Han havde ikke set Murat dagen igennem. Heller ikke savnet: måske havde kulden taget ham. Hvorfor ikke? Sneen måtte helst sluge dem alle til hobe. Lægge hele storarméen i hi i Rusland. Sne dem inde, så de først kom til syne til foråret. Rimeligvis var det hele en ækel ond drøm: Når vi vågner i morgen i Tuilerierne, har vi glemt det hele.

Månen stod op derude – en stor gloende bivuak tændt for de mange spøgelser – en stor rund ild mellem de nøgne træer. Ja, vi er alle sammen månesyge, lad os gå ud til den bivuak og varme os.

De pusler om så underlig uvirkeligt og lydløst. De kan ikke være rigtig levende længere. Alle er så sky og sagtmodige. De hvisker kun. Nogle krumbøjede heste hinker forbi, de hoster i stedet for at vrinske. Nogle skygger slæber afsted med store kasser og kufferter. Han synes at skulle kende dem igen. Det trækker op til en dejlig stille nat i tredive graders kulde her mellem træerne i måneskin. Se, garden er allerede ved at gå i bivuak til alle sider. I karré om ham selv. Han er altså til endnu.

Garden våger over ham. Se, de gamle grenaderer får krænget tornystrene af de stive rygge. De lægger dem på jorden. De sætter sig på dem som vismænd til rådslagning. De drøfter spisesedlen. Se, sneen duger bordet for dem. Sneen er deres brønd. Sneen er deres himmelske manna. De sætter sig ganske lidenskabsløst om det osende brænde. Endnu engang glæder de sig til at få tøet de frosne lemmer. De stemmer albuerne på deres knæ, de lægger det forfrosne hoved i de ophovnede hænder. De sidder på hug for at holde på kropsvarmen og for at føle maven så lidt som muligt. De sidder tålmodigt og venter, til ilden blusser. Så stirrer de ind i luernes vidunderlige laterna magica – de ser alt det for sig, som sneen viskede ud med sin døde hvide svamp. De drømmer om det Frankrig, de aldrig mere skal se. Nogle sover lykkelige ind i den evige søvn. De andre sidder og lytter i halvdøs. De farer sammen nu og da ved et bump i mørket. Men de drejer ikke hovedet. De ved, hvad det betyder: der er en, som ikke længere sidder på hug, men er sunket helt sammen i sig selv. Eller en hest, som med et hult, næsten menneskeligt gisp strækker benene fra sig for sidste gang.

Hovedkvarteret – hvor hyggeligt. Man går ind ad køkkenvejen gennem en lille gård, hvis plankeværk er hugget om til friluftskomfur. Der står en og kapper hovedet af nogle høns. Blodet ligefrem blomstrer rødt i sneen. Hvilken forsynlighed! Han har endnu ikke manglet en høne i gryden nogen aften. En anden smelter sne i en spand for at få vand til hans suppe. Der står en hel kasse vinflasker. Ak, det har ingen nød i hans hovedkvarter. Som præsten skal han ikke blot drikke, men spise for hele menigheden.

Der er ingen dør i hytten, men i krogen blinker endnu en las af et helgen-glansbillede. Og to reglementerede grenaderer præsenterer gevær for indgangen, og der er fuldt af generaler i hans forværelse. De er ganske vist pænere klædt end lazaronerne derude, men underligt nok synes han at have glemt deres ansigter. Der er en besynderlig lig-stivhed i deres muskler. De er blevet så smalle om næserne. Håret er dødt på deres hoveder. Øjnene er visnede. Skægstubbene stritter om de gule munde. De har pelskraverne op om hagen som for at stive kæben af, at den ikke skal hænge. De ser alle sammen ens ud. De hører underverdenen til. Det er alle sammen ældgamle lig. Hvem af dem er mon Berthier? Er det ikke ham, som står og stikker sine isklumper til hænder ind på brystet for at få liv i dem igen – til hvad? Han hilser ikke. Der er ingen, som hilser. De ser alle på ham med fjerne øjne, frosne lige til bunden af deres forhærdede sjæle. De står og stirrer ind i den evige verdenskulde. De er frosset sammen i én blok, og denne blok er lænket til ham. Hvem er de, og hvem er han? Hvem er her overhovedet, og hvem mangler? Kan nogen længere huske, hvem der er døde? Han synes, nogle af disse kadaver-ansigter er fra langt, langt tilbage. Er ikke det en, som faldt ved Jaffa? Det hoved mindes han bestemt at have set som en død kugle ved sin fod, da han stod af hesten på valpladsen ved Eylau. Er den vorte til endnu, ovenikøbet vokset til en frostbyld, en furunkel? Og denne brovtende braknæse – se, hvor hårene stritter ud af den som isnåle. Dér er Berthier én gang til – han ligner sin egen genganger med rim på de skurvede kinder, et forkølet lig. De er naturligvis døde alle sammen. Derfor er der så mange af dem. De står og spærrer for ham overalt. Ingen

viger. Der er ikke plads til ham. De har fyldt hele rummet. De står som lig i et gravkammer. De står og varmer hinanden indtil selvantændelse. Han ser det godt. Om nogle øjeblikke vil deres frosne sind være tøet. En skefuld suppe i skrutten, et glas vin – så begynder ligene at røre på sig, at ose, at give ondt fra sig. Han ved, hvad de er fyldt af. Han læser allerede af deres beske ansigter, hvad de vil briste ud med. Der er ikke en af dem, hvis lidelser ikke råber til Himlen. De har slugt al verdens jammer. Hver har haft det værre end det værste. Hver ruger over en rapport af ulykker, som ingen har drømt om. Hver har et synderegister over de andres forsyndelser. Hver brygger på ny jobsposter og på ny bebrejdelser. Veråbene vil løfte sig til et kor: umenneskeligt! Oprørende! Uudholdeligt! Vanvittigt! Gid man var brændt inde i Moskov! Gid man var gået til bunds i Berezina! Ansvaret er blodigt! Denne elendighed er uforsvarlig! Fejl er dynget på fejl! Enhver har vidst det forud! Sådan måtte det gå! Dumdristigheden har triumferet! Storhedsvanviddet er kvalt i Himlens og elementernes vrede!

Og ude bagfra hører han glammet og hylet fra dem, der kommer bagefter og skal træde de brændte og hærgede spor endnu engang. Alle ulykkens hævnfølelser, alle lidelsernes nag er ophængt som skypumper over hans hoved.

Ingen viger for ham. Ingen hilser ham. Han trykker sig ind imellem alle disse forurettelsens og hadets kummerfulde, der lurer på opgør. De synes, han dukker sig. Men han gør sig blot ikke højere, end han er. Han ser på dem som en syg ulv, der føler sig utryg mellem hunde. Hans store sortrandede øjne borer sig gennem rummet. Så står han for en lav dør og giver den et spark. Den går ikke op, og ingen springer til for at åbne.

Der er en bag døren, som råber: Hvem Satan! Han sparker endnu en gang, og trælågen springer bragende op.

Kvalmende røg slår ham i møde. Midt på lergulvet er der tændt ild af birkebrænde. Ved den blå lue sidder et spøgelse og trækker pelsstøvler af. Hvem Satan! gentager det knurrende, men holder brat inde. Åhå! Kosakkongen! Hans pjuskede hår synes at gro ned over hans øjne – han er sort som en kulsvier. Han sidder og suger røgen ind i sig som en livsånde og strækker sine forkomne haneben ud over de knitrende kviste. Majestæten Murat! Kejserlig svoger! Konge, storhertug, ryttergeneralissimus! Han er pokker heller! Her sidder bare en overmodig tølper. Han rejser sig ikke, han siger ikke en hilsen. Ulykken har ikke adlet ham, den har gjort ham kry og lumpen. Modgangen har ikke gjort ham finere, den har blot skyllet al forloren fernis af ham, gjort ham til den proletarsjæl, han er, fyldt af sine genvordigheders galde, hoven af sin simple harme.

Det er altså ikke skygger, han er omgivet af. Ikke gengangere, der har mistet deres hvilested og hadefuldt bebrejder ham, at han har lokket dem bort fra det evig tabte hjem. Det er pøbelsind og trællesjæle, som nøden har lagt blot. Naturen går over optugtelsen – de er alle sammen degraderede til deres oprindelige råhed.

Han går hen og sætter sig overskrævs på den eneste stol foruden Murats. Det lille faststolpede bord er dækket med hans kejserlige service. Tjenerne går ud og ind ad en halvdør til køkkenet i gården.

– Constant, spørger han, hvem har ladet tænde op herinde?

– Det har jeg, svarer Murat uden at vende sig. Hvor Satan skulle jeg ellers være? Han langer tilbage på bordet efter en

vinflaske, sætter den for munden og drikker.

– Constant, siger kejseren hæst, vil De – vil De lade al min vin dele ud til soldaterne. Han rejser sig bleg af ophidselse, griber flasken på bordet og kyler den ud i sneen: Her er ikke krostue!

Murat kaster sit sortsmudsede hoved lynsnart bagover: Ja, *du* skulle skabe dig! Det er for sent at lukke brønden, når barnet er druknet. Hæ! Efter at du *har* slået storarméen ihjel, skal det fedt hjælpe at byde skeletterne på din vinkælder.

Kejseren rejser sig og siger koldt og tørt: Er du forrykt?

Murat trækker hænderne op af sin bukselinning og svarer: Ja, af os to er den ene bindegal og har forresten været det altid.

Kejseren søger at knuse ham med sit blik, men slår kun gnister af den andens øjne. Han ser ud som en helvedesmaskine, der snurrer til eksplosion, men får i sidste øjeblik sin omtanke tilbage. Begge dørene må lukkes. Murat følger hans bevægelse og griner hånligt:

– Javel, sandheden må ikke høres!

Da kejseren atter står foran ham, er der ikke en dråbe blod i hans ansigt. – Hvem er *jeg*? spørger han så hæst, som hviskede han.

– Ja, du må nok spørge.

– Hvem er *jeg*? gentager han og dunker sig for brystet som for at få tone i stemmen.

– Jeg skal ikke kunne sige dig det, jeg kender ikke kursen på dine aktier i Paris i dette øjeblik. Men jeg tør bande på, de er langt nede.

– Hvem er *jeg*? lyder det for tredje gang, og tonen er så bristefærdig, at enhver anden ville høre det. Men Murat lader

sig ikke anfægte.

– Vil du slå i stykker, så værs'god, siger han og rækker kejseren sølv-platdeménagen – den ryster i hans hænder, så alle stykkerne klaprer.

Murat rejser sig.

– Eller skal vi tage hele bordet med det samme? spørger han. *Jeg* er parat. Av, det er nagelfast!

– Tølper, siger kejseren og sætter genstanden i bordet, så stykkerne danser.

– Ja, dette her er nok krostue alligevel. Du behøver ikke at minde mig om, at jeg er søn af en krovært. Jeg husker det godt. Gid jeg var blevet i hans næring! Hvad Satan kom der ud af, at du lokkede mig på glatis og fik mig til at lege konge? Stodderkonge blev det! Ja! Jeg ser aldrig mit dejlige kongerige igen. Mit Neapel, mit vidunderlige Neapel! Vil *du* give mig mit Neapel igen, hvad? Har jeg ikke sagt det om og om igen: Dit storhedsvanvid måtte tage en ende med forskrækkelse? Nu er forskrækkelsen kommet over os allesammen!

Kejseren står og snapper efter luft. Brænderøgen bider dybt ned i svælget. Han smækker halvdøren op og siger truende: Vil du gå!

Men Murat skoggerler: Nej! Ikke, før du viser mig døren ud af Rusland. Så længe bliver jeg, Satan annamme mig, her! Og lad os nu få noget at spise, Constant!

Han trækker sin stol til bordet, sætter sig og giver sig til at hamre med det sorte brød, der ligner en skimlet brik af træ.

Kejseren smælder atter døren til og stiller sig med ryggen imod den.

– Og dette vover I at byde mig! hvæser han gennem de sammenbidte tænder. Ordene bliver til fråde i hans mundvige. Han river brødet fra Murat og hugger det i bordet. Der farer krampetrækninger igennem ham. Hans stirrende øjne synes opløste i vand. Og med ét begynder ordene at skumme over hans læber med en rivende hast:

– Det er altså ikke mennesker, jeg har omkring mig. Det er ikke venner, jeg har hævet til magtens tinder. Det er utøj! Blodsugende snyltere! De forgifter mig med deres skidne brodde. I vover at spytte mig jeres nag og ondskab lige i synet. Anklagerne står af jeres stinkende halse. I har glemt, hvem jeg er. Jeg er ikke jeres kejser, jeg er ikke overgeneral, ikke engang officer – jeg er en sølle forløben marodør. De usleste løsgængere derude har det bedre end jeg. De kan sidde og dø i fred i sneen. Jeg er spærret inde med en vrimmel lumske vampyrer. I besudler min hvile. I forvandler min drik til galde. I er Jordens råeste dyr. I har ikke hjerte i jeres svinske bryst. I tænker kun på jeres eget sjofle selv. I lader tusinder krepere, blot I selv kan få vommen fyldt. Dér sidder du og bæller dig med suppe og vin og har ikke en tanke for, at udenfor døren sidder stakler i titusindevis og har ikke andet at æde end deres egne kuldedøde fingre. Og mig vil I gøre til et uhyre, en blodtørstig og ufølsom massedræber, der mæsker sit storhedsvanvid med legionernes blod. Og så er jeg den eneste, hvis hjerte bløder for dem, som ikke er til at hjælpe. Brødet bliver til maddiker i min mund, vinen til gift, de skind, der varmer mit legeme, krymper sig til udslet på min hud, når jeg tænker på de navnløse lidelser omkring mig. Mine soldater krøb over Berezinas ishvirvler som druknende rotter. Det er sultende og bevidstløse dyr, jeg slæber

med mig på min flugt. Og så skal jeg ikke blot slås med de rasende elementer, jeg skal pines og stikkes af mine nærmeste som af hævngerrige furier. Jeg har ikke en ven, ikke et menneske at stole på. Der har ingen revolution været. Vi har kæmpet i tyve år for at opnå mindre end intet. Mit liv har været en strid med banditter og forrædere. Hvis du sad i Paris nu, ville du gøre fælles sag med Malet. Malet! Et dyr, der bryder ud af dårekisten for at lave statskup! *Statskup* – i Jordens bedst organiserede kejserdømme med et legitimt dynasti! Er jeg kronet eller ikke? Har Frankrig ikke en kejsermoder, har Frankrig ikke en arving? Man fabrikerer et rygte om, at jeg er død, mit folk kappes om at tro det, et dårekistelem kan øjeblikkelig lave statskup og proklamere provisorisk regering – har man hørt mage? På én dag er jeg glemt – mit dynasti – min søn – intet eksisterer. Revolution og rædselsregimente har intet frugtet. Jeg, som stoppede anarkiets krater, er fejet bort som et fnug. Man annullerer mig, blot fordi jeg ikke er i Paris. Man annullerer mig i min egen hær, fordi vinteren er grusom. Jeg går blandt en bande skumlere og forrædere. Hvis I kunne, løb I over til russerne og solgte mig for at bjærge jeres eget skind. Ti! eller jeg slår dig i jorden. Hvad er du andet end et kreatur af min hånd? En blære, jeg har pustet op, til den blev sprængefærdig. Et knappenålstik, og du brister med et knald! Jeg skal knuse jer allesammen, inden jeg selv forsvinder. Jeg holder ikke dette ud. I over en måned har vi døjet rædsler, ingen hær har prøvet før. Vi flygter ud i den vildeste tilintetgørelse. Kun en mur af brød kan standse denne flugt. Og i stedet for at hjælpe mig stikker I hovederne sammen og forråder mig. Du skulle udlevere mig til Kutusof – han vil lønne dig fyrsteligt –

du vil beholde dit kongerige – du kan stikke af i morgen tidlig med ekstrapost. I ser på mig med had og nag. I ligger om natten og kritiserer mig, så jeg kan høre det. I fører bog over alle mine fejlgreb. Gid jeg var brændt i zarernes palads i Moskov! Gid broen var sunket under mig i Berezina! Gid jeg var væk fra det hele!

Han holder inde i et støn. Hans fosforlysende øjne lukker sig, han svajer, som skulle han styrte om. Hans fingre famler i vestelommen. Murat kryster koldblodigt den lille flaske fra ham og smider den på bålet. Den knitrer som et blaf i de andre.

Han er afsindig: Gid han var væk fra det hele!

17. Bort!

Og med ét er han væk fra det hele. Han ved ikke, hvordan det er gået til. Han står ude i halvmørket, i kulden, i sneen. Ingen følger ham. Ingen har ænset, at han gik. Skildvagterne derhenne ved det åbne dørgab luder forover på geværerne, som var de allerede frosne ihjel. Den blå røg pibler ud af hytten, som var det livsånden af dem derinde. Ja, de fryser sig ind i evigheden denne nat. Murat hugger maden i sig – som den dødsdømte sit sidste måltid.

Han glider over sneen som en skygge. Snefnuggene har igen begyndt deres arbejde med at spinde verden over. Foreløbig har de sneet månen til. Luften er grøn og syrlig som af arsenik. Han glider forbi bivuakkerne – de sidder som i forstenede heksekredse med alle øjne rettede ind efter. Spøgelser, der har glemt, hvem de var, og hvem han var, der lister forbi. Det er godt at færdes mellem spøgelser. På lydløse veje. Ud at lede månen op, der sejlede bort mellem stammerne som en rød dødsfugl. Ud på sne, som de andre ikke har trampet fast under deres knokkeltrin. Ud, hvor glemslen dynger sig op i hvide driver. Ud, hvor han er ene med den dumpe død inde i sig selv.

Se-se, der er ikke én, som følger ham, ikke én, for hvem han er til. Der *er* intet kejserrige, der er ingen hær. Der er kun Hades, hvor skyggerne sidder om kolde bål og bider i deres egne håndrodsben. De sover ind i en døsende tvivl, om de overhovedet nogensinde har været til. Deres hele livsfornemmelse er en tærende sult, en kræft i sjælen.

Berthier – Rapp – Daru – Duroc – ingen har set ham gå. De, der rejser sig næste morgen, vil ikke engang spørge efter ham. Nøden har pustet deres hjerner ud. De husker næppe deres egne navne. De har kun en eneste drift – mod vest – mod grænsen. Men engang vil de blive tøet op og tænke tilbage. Og de, der når hjem til Frankrig, vil blive spurgt: Men kejseren? Hvor har I gjort af kejseren? Og da vil måske ikke én erindre, hvor de så ham sidst.

Ustandseligt bliver han ved at gå. Med halvlukkede øjne læner han sig mod vinden som mod en iskold dyne. Hvor længe har han gået? De bitterlig små blus er allerede længst døde bort i sneen. Han træder, hvor ingen før har trådt, han sætter fod for fod ned i bløde masser, der knitrer som atlask, når han trækker benet op. Der er intet mere at se end denne pragtfulde hvide steppe under det grønne koglende lys af sneblindet måne. Intet træ, ingen bakke, ikke en fold i den endeløst henkastede drive. Han vil gå sig dybere og dybere ind i det hvide skønne stof. Han vil blive ved at gå, i uendeligheden og døden. Han vil blive udslettet – han har allerede aldrig været til. Han har aldrig været andet end døden. Den ensomme vandrer, der glider hen forbi menneskerækkerne og mærker dem med sit blik. Hvor mange tusinder og atter tusinder har han ikke mønstret med sin isnende kulde? De stod med geværerne foran sig og hilste ham med deres råb: Leve døden! så tænderne raslede ud af deres kæber. Han kørte sine ildsvælg op og lod dem udspy tilintetgørelse. Han trak menneskene efter sig i storm over svimlende broer – mod døden, altid mod døden! Altid var der kun tab og svind. Hvert slag var kun lister over faldne. Hver udskrivning et nyt offer. Og alt, hvad slagene levned, hvad

kuglerne ikke kapped, det førte han ud i selve dødens lighvide ørken og åndede sneen derover. Nu er det alt sammen forstummet. Der er ikke et eneste hjerte, der slår i denne arsenikgrønne nat. Kun vinterens uhyre timeglas hvælver sig om hans hoved og drysser sin ustandselige flod af hvid glemsel over ham.

Han slår pludselig øjnene op og standser. Han er ikke ene. Dér foran ham ligger de dybe spor af en anden. Der går en foran ham. Grube efter grube i den bløde sne. Han planter sine egne skridt i sporene og de passer. Hvert af dem vinker: Kom her med den anden fod! Følg med! Hvem er det, der går foran ham? Hvorhen fører de spor? Til verdens ende eller til en kosakpost? Haha, han vil slå en skraldende latter op, når den råber ham an og spørger, hvem han er.

Men han bliver ved at træde i de spor. Nysgerrigheden pirrer ham. Sæt, det virkelig er døden, som usynlig går foran ham og lokker ham ind i sit rige. Ikke nogen knokkelmand, men en sibirisk polarbjørn, der labber frem over sneen. Sporene poser sig ned. Der er noget beroligende i at lade sig lede. Har han ikke allerede gået i timer? Hvor mange mil er han kommet fra sit hovedkvarter? Der er jo ens overalt. *Døden* har slået sit hovedkvarter vidt til alle sider. Han kommer aldrig ud deraf. Han finder aldrig sin storarmé igen.

Hvad er det, som blinker dernede i sneen? En knap af en, der er sneet til? Han bukker sig og rører derved. Han tager det op: det er en gylden kvast. Som på hans egen pels. Han famler uvilkårligt over sit bryst. Dér mangler en. Kvasten har han selv tabt. Han har altså gået bagefter sig selv. Han går rundt i sine egne spor. Han er vandret i en cirkel. Mens han indbildte sig at

fjerne sig i en lige linje ud over den endeløse steppe, har han umærkelig hældet sig til siden og er kredset i en uhyre kurve, til han genfandt sine egne spor. Han går i ryggen på sig selv – han er blevet en vandrestjerne, der ikke forlader sin bane.

Det gyser igennem ham. Med ét fordobler sporene sig. Der er én, som har gået ved hans side. Det er ikke ham selv. Sidemandens skridt er længere end hans egne. Han har en ledsager, en følgesvend. Ensomheden er brudt.

Og straks bryder han sin ensformige bane. Han gør omkring og følger hurtigt sit eget spor tilbage. Pludselig standser han. Hvad er det derhenne i sneen? Der står en skikkelse og venter. Det må være hans dobbeltgænger, han er kommet bagpå, og som nu ikke har tid til at vige af vejen. Han har overrumplet ham, afskåret ham. En høj kosak i astrakanshue og lang tung kavaj. Hvorfor ikke? Det bliver mærkeligt at gå hen til ham og sige: Vær glad, kammerat, her har du mig! Han har endnu et navn at legitimere sig med. Han vil pege på sig selv og sige det magiske ord. Og kosakken vil briste i et grin af triumf.

Skikkelsen står som fastfrossen i den hvide ørken. Han rører ikke et lem. Hverken gevær eller lanse rager ud fra kroppen. Han synes at stå med begge hænder i lommen. Kejseren standser nogle gange tøvende, men skikkelsen kommer ham ikke i møde. At løbe fra den ville være umuligt. Så træder han de sidste skridt hen foran den, og i samme nu bliver den sorte støtte levende. Den løfter højre arm mekanisk til hovedet. Og da kejseren kigger ham op under pelshuen, kender han ham: Hvad Djævlen! Der er i den døde verden endnu ét levende væsen, der følger ham som en sporhund. Rustan! Han står med hånden til huen og er ikke andet end hundsk trofasthed, et par

stenkuls-øjne, der gløder imod ham gennem et stort og krøllet pudelskæg.

– Rustan! siger kejseren og støder ham sin hånd for brystet: Vil du gå! Vil du gå hjem! Forstår du!

Rustan svarer ikke, bliver kun stående med hånden groet fast til huen. Kejseren vender sig fra ham og går et par skridt. Så drejer han blikket og ser endnu Rustan stå på samme plet, men med armen sænket.

– Rustan! siger han, og armen løfter sig på ny. Sire! lyder det hult imod ham med Rustans barbariske rullen. – Vil du gå, Rustan! Vil du vende om og gå!

Selv skynder han sig fra ham, mange skridt. Han hører intet bag sig, men vender sig lynsnart og ser Rustan samle benene og standse. Han bliver altså dog ved at skridte efter: en stor ydmyg hund, der jages hjem, men lister sig til at krybe i sporene alligevel.

Kejseren går hastigt tilbage. Han styrer lige løs på den dvælende skikkelse. – Rustan! siger han, forstår du ikke: jeg siger, du skal gå hjem! Hører du: *gå*! Jeg vil ikke have dig med. Gå hjem! gentager han truende og opdager spotten i dette: *hjem*! Jeg siger det ikke tiere. Vil du gå, eller –

Der stikker et pistolskæfte frem af Rustans kaftan. Han griber det og retter løbet imod ham: Gå! siger jeg.

Rustan bliver stående og puster tungt. Omkring! befaler kejseren. Men han vender sig ikke. Kejseren planter ham det kolde pistolløb i ansigtet og gentager for sidste gang: Gå! Rustan rører ikke på sig.

Kejseren lader pistolen synke og stikker den ind på brystet. Så klapper han Rustan på skulderen, som var han virkelig en

hund, og siger sagte: Rustan, min ven, skal jeg *bede* dig derom?

Det rykker i den høje kæmpe: Nej, sire, hvisker han, og nu vender han sig og begynder at gå langsomt.

Kejseren står længe og stirrer efter ham. En gang ser mamelukken sig tilbage – kejseren vinker med hånden – og han går igen. Han bliver ved at gå, han fjerner sig, han er til sidst kun et sort punkt, der kryber gennem det hvide øde.

Kejseren sukker befriet. Han vender sig og begynder atter at gå – bort fra sporene – bort fra sin egen cirkelgang. *Uden vidner!* Han brister i en kort krampagtig latter. Han flygter virkelig uden vidner. Ja, kunne han i denne ene nat flygte hjem til Paris og gå og banke på i Tuilerierne og sige til skildvagterne: Luk op! Det er mig! – De ville sagtens ikke kende ham mere. Han kan jo dog ikke løbe rygtet op. Det render som en løbeild. Hvor langt er hans nederlag nået i dette øjeblik? Han har sendt sine bulletin'er forud med de hurtigste ilbud. Men er rygtet – *sandheden* – alligevel ikke kommet først? Gennem Polen, gennem Tyskland, over den franske grænse – rullende som en lavine: en halv million menneskeliv sat over styr på et halvt år! Hvilket skrig af skadefryd! Hvilken jubel af triumf! Hvilken opstandelse! Hvilket frafald! Preussere og østrigere i hverandres arme, mens englænderne hyler af hævn! Luer og oprør og ny alliancer overalt! Og i Paris revolution: kejserinden flygtende til sin fader, kongen af Rom sat i fængsel! Bourbon'erne på hjemvej!

Haha! Han har sat sig selv udenfor det hele. Han er *ene*. Uden vidner. Han føler kun en prikkende kløe på det fjerneste af sin ryg: utøj, som parrer sig på huden af den hjemløse Cæsar!

18. Efter lyset

Tiden er hvirvlet i fnug for ham. Har han vandret i timer eller i år – han ved det ikke. Hans bevidsthed er som svøbt i vat. Vinden har lagt sig, den er blevet træt af at pibe til ingen nytte. Han selv har gået sig mat. Pludselig sidder han midt i ubestemmeligheden. Sneen gled om ham til et sæde og stoppede ham en pude i ryggen. Han greb for sig med den højre blottede hånd og følte under dens flade sneen trykkes sammen som en dyne fyldt af knitrende krystaldun – jorden et iskoldt lig derunder.

Hvor trygt at sidde her i det grænseløse øde. Himlen er endelig sneet af. Der er ingen måne mere. Men stjernerne er begyndt at glitre frem. Henslængt støv af knuste diamanter. Forgæves at stirre op i det blege natteblå for at opsamle billeder, han kender. Det er ikke Syriens eller Ægyptens funklende diademer. Ikke juvelskrinet, som det åbner sig over Tuilerierne. Stjerneverdenen her er splintret. Universet ligger i ruiner. Han borer sin hånd i snedriven ved sin side og kaster en håndfuld op mod himlen: fnuggene fyger som stjernegnister i skæret af dem deroppe.

Han er nået ud på den evige vinters hvide enge. Alt er blevet let inde i ham. Alle skufferne i hans hjerne er pustede ud. Han husker intet mere. Ikke engang navnet på sit sidste kvarter. Alle kortenes linjer og steder er slettede. Hvad skal han også med disse barbariske navne på byer og floder i en sibirisk underverden? I alt for mange dage har han plaget sig med at læse linjerne i et land, der var ham fjendsk og hadefuldt. Nu har

sneen lagt sin forbarmende døde hånd over det alt sammen. Han skal ikke mere stønne under livets forfærdelige mareridt. Hans tilværelse var blevet en rastløs kamp for at komme skæbnen i forkøbet, at forpurre dens endeløse række af underfundige anslag. Hans styrke var *forud* at beregne de fjendtlige tilskikkelsers snigløb. Men skæbnen har været opfindsommere end hans egen indbildningskraft. Han kan ikke længere hamle op med sin skæbne. Han har måttet strække gevær. Han har strakt sig selv ud på denne snemark og bedt om nåde, om glemsel.

Og skæbnen har benådet ham. Afslappelsen er kommet over ham. Alle nerverne krymper sig af trang til at sove. Intet flyder til hjernen mere. Hukommelsens tilførselsgange er stoppede. Alt glipper, alt klikker. Han er begyndt at lytte til urværket inde i sig, til pumpeslagene i hjertet, den snurrende kriblen i alle fibre, tomhedssuget i indvoldene, lungernes priklende brus, søvnighedens kryben gennem alle pulse. Godnat, verden! Godnat for evig! Han har aldrig været andet end et dyr; en sneræv i skythernes land; med lus, der parrer sig dybt inde i pelsen.

Og dog kan han ikke sove. Er det utøjet, der kniber det ind i hans hud: Af tredive graders kulde vågner ingen mere. Af tredive graders kulde vågner ingen mere! Men det er jo netop det, han vil. Ikke vågne mere. *Ikke vågne mere.* Snyde sig fra sin egen skæbne. Liste sig fra den, så den ikke opsporer ham igen. Find mig, om du kan! Slå en klo i mig og rusk mig op! Tænd et lys her lige for næsen af mig. Skyd en seng op af jorden og hvælv et tag derover. Gør et af dine mirakler. For om to timer er det for sent. *Om to timer er det for sent.*

Han sidder og fabler og glider dybere ind i sig selv. Øjenlågene klapper til. Pupillerne indenfor er som to skindøde, der pludselig vågner op, men ikke har kraft nok til at vælte kistens låg til side. Der kryber ildorme gennem hjernens mørke. Det er forbi. Han er levende begravet. Han kan ikke vriste øjet op. Og dog brænder det udenfor. Der er ild, der er lys. Skæbnen har taget ham på ordet. Øjeæblet strider for at bryde sig en rift.

Og med ét er riften brudt. Og en prik af ild skinner ind i ham. Det er ikke en stjerne, der bevæger sig i synsranden. Han sidder og stirrer så længe, at han ville kunne se en stjerne flytte sig. Men lyset bliver på den samme plet, det kommer lige ud af sneen. Det er ingen snekrystal, der blinker. Det er en stor gnist af rolig ild, med stråler søgende ud til alle sider.

Han står oprejst på sine dumpe snurrende ben. Ja: lyset er tændt. Der er stillet et lys midt ud på sneens hvide dug. Det er tændt, efter at han har sat sig her. Det er groet lige op af tomheden. Miraklet er begyndt at spire lige ud af sneen.

Og nu drages han imod det, som var han i hele denne frosne verden det eneste usselige kræ, der lokkes mod lysets gyldne hallucination. Hvad er alle sjælens febersyner mod denne lille beskedne prik af lys? Den vinker som livet. Han, som var ved at drukne i den evige kulde, han slæber nu sit forkomne legemes døde vægt mod det tindrende mirakel. Er det langt, er det kort? Han vil blot frem og kaste sig over det. Han vil lægge sine hænder om det og mærke dets brændende kys på sin hånd.

Langt er det ikke. Han synes kun, han har gået tyve skridt, før han støder på det. Det er ingen gnist, det er en iskuppel midt i sneen, en lue bag en rude af islagt glas. Et vindue i et

hus. Snedriverne er skyllet op over et tag som bølger over en kæntret båd. Han står og holder begge hænder på den blomstrende isrude. Han ånder mod glasset, men formår ikke at tø den tynde skorpe. Han banker med sine knoer, men ingen lyd svarer ham indefra. Så ælter han i det tunge fog hen langs husets bjælkesider, tagskæggets istapper knækker mod hans hoved, hans hænder stryger langs ad døde vinduer, han kommer omkring uformelige skur og famler sig atter tilbage til lysskæret for på den anden side af det oplyste vindue endelig at støde på en indgang. Han trykker sig ind i karmen, og døren springer op af sig selv. Sneen falder ind over tærsklen, men uvilkårligt trækker han foden til sig igen og tøver lyttende. Men der kommer ingen imod ham. Alt er gravstille derinde. Så gør han et skridt og skyder døren til bag sig, lydløst ud mod sneen.

Han står i et stort skummelt bjælkerum. Lyset, som udefra skinnede så levende og varmt, svinder ind til to små nøgne flammer, der oser spøgelsesagtigt og blafrer under skyggernes pust. Han mærker dem som en lunken ånde imod sit ansigt. Han kan se sit eget åndedrag stile hen imod dem i en lang nål af dampende rim. De krummer sig som et par lysorme. Den gule tælle løber ned ad siden, han kan høre den dryppe ud over stagens rand. Hvad er det for en sær kvalm stank, de puster imod ham? Han går frem mod bordet, men snubler efter et par skridt over noget på gulvet – han griber for sig og får fat i en stol.

Instinktmæssigt sætter han sig, og stolen fatter om ham som et levende væsen. Han synker i et klædebetrukket dyb, en varmende ryg lægger sig til hans. Han hælder sit hoved, en lun klap kommer det i møde. Han sidder med ét i en

bedstefaderstol. Han får et anfald af sin gamle tyrketro: *Således* skulle det altså være! Denne stol har stået beredt til ham fra evighed af. Her skulle ruslandstoget ende. *Derfor* har han ikke sovet i de mange uger. Derfor gik han bort fra det hele. Som en muselmand er han nået ned i sit gravkammer, der, hvor striden skal begynde mellem ondt og godt. Det er Israfil, han har foran sig. De to spiddelys, det er dødsenglens øjne, som stirrer på ham. Hans sjæl står ind i rummet mod de blege flammer i et tavst sugende skifte af spørgsmål og svar: Hvor mange har du bragt døden? – Du gav mig aldrig tid at tælle dem. – Hvor mange liv har du knækket før tiden? – Ikke jeg, men verdensstormen fældede dem. – Hvor mange sover denne nat den evige søvn? – Jeg ved én, der længes efter den forgæves. – Den evige søvn er for dig den evige anger. – Jeg angrer intet. – Din sjæl er forhærdet. – Nej, min sjæl er alt for blød dertil. – Så skulle du græde. – Livet har allerede brugt mine tårer. Til døden har jeg ingen.

Israfil er borte. Det hvide derhenne på det store bord ligner ligsvøb, han har krænget af sig. Tanden på det ene lys krummer sig nedad, og den gule tælle rinder som edder af et sår. Nu mærker han, hvor døden er faret gennem dette tunge rum og har fyldt det med sin gru. En blodig spade har den kastet på gulvet. Dens knokkelfinger har knust glasset på det gamle ur i krogen og knækket måneskivens visere. Lerovnen er gået ud for et pust af dens ånde. Et spark har fejet hunden hen under bordet, hvor den ligger smadret, slatten som et flået skind. En dragkiste står med udkrængede skuffer. Gulvet flyder med endevendt skrammel. Alt er forladt, og der står kun disse to fattige lys til at vidne om det forøvede hærværk.

Han har krænget pelshuen af sit hoved og lytter til de to små flammers kummerfulde dryp. Hvem har tændt dem og stillet dem dér? Platofs kosakker? Eller Davouts soldater? Davout? Lever han endnu? Han har ikke set ham i en evighed. Måske er det ham, der gør sin pligt selv efter døden: hans genfærd strejfer rundt og brænder hytterne af. Er det krudt, han har lagt under lagenbylterne på bordet? Snart vil lysene brænde ned og antænde dem. Så ryger huset i luften. Haha! Det sidste på storarméens vej. Er det andet end genfærd, der sidder i natten om de iskolde bivuakker? Er det andet end spøgelser, der lister mod grænsen, ubegravede døde, der vil hjem for at stedes til hvile? …

Lysene er begyndt at synge for hans øren. De fylder luften med kimen som af fjerne klokker og bjælder. Nej, det nærmer sig, det bliver til bjældebesatte tømmer, til sølvklokkespil over kaner, som borer sig frem gennem sneen. Troikaer, der stryger forbi. Heste, der pruster. De ringler frem fra alle kanter. Knutsvøberne knalder. Et kimende uvejr af bjælder farer over taget. Nu slår de ring omkring huset. Og Cæsar sidder dødsstille i sin stol og venter på de dræbende dolke.

Højt klirrende skratter en lanse ind gennem ruden, et kosakfjæs viser sig i de hvide issplinter, og i samme nu hugger kolberne på døren. Kosakkerne myldrer ind og springer mod de flakkende lys. De skråler i deres barbariske mål, hvoraf han intet forstår. De sparker mod skuffer og skrammel. En slynger sin geværkolbe mod bjælkedøren bag bordet. Men de andre stimer om dette og bøjer sig over den hvide bylt. En løfter lyset højt op, en anden river lagenet til side, alle hænder krummer sig mod byttet derunder. Da brister fra struberne halvkvalte

skrig, og alle de sorte kroppe dukker sig i et nu langs randen. Hvad er det, de stirrer på? De høje lodne huer løfter sig, hænderne slår kors for ansigterne bordet rundt. Er det bønner, helgenpåkaldelser eller forbandelser, de mumler? Den, der holder det ene lys i sin oprakte hånd, slipper det i gulvet. Det andet lys slukkes med et pust. De famler i mørket mod udgangen. Skrig og eder hvirvler forbi ham. Han kan lugte deres pelse, deres piske og støvler. Der er en, der snubler over hans ben og raver harkende om på gulvet. Han føler hænder gramse op ad sig. Et åndepust af brændevin skolder over hans ansigt. Men han sidder urørlig, og pistolen bliver stikkende på hans bryst. Skæbnen er et nu strøget over hans hud – en skorpion med punkterende brod – en bevægelse, og den havde tilføjet ham sit stik.

Men nu kimer og bjælder alting bort igen. Tilintetgørelsens furietog er stormet igennem stuen uden at opdage ham. Fra den sprængte rude til den åbne dør isner kulden forbi ham. Der har været røvere i hans gravkammer. Han rejser sig for at stænge det igen. Han famler ved døren og finder en slå at skyde for. Han går efter lysningen i den knuste rude og stopper sin hue i det splintrede hul.

Ja, denne stol har ventet på ham fra evighed af. Den griber ham igen i sin favn og lægger sine klapper lunt om hans hoved. Den dulmer den knurrende smerte i hans lænder. Den svøber sig varmt om hans kuldestive legeme. Han kender den igen, fra han var dreng. Det er den lænestol, han krøb op i, når han ville tumle sine matematiske beregninger i hovedet eller fantasere som for lukkede døre.

Nu vil han endelig sove. Hans hele væsen folder sig sammen om den ene dumpe trang. Uden drømme, uden fantasier, uden mareridt. Den evige søvn – den, alle de andre sover derude i natten – kredse af sovende ud gennem den hvide vinter. Selv fuglene er jo, søvnige af frosten, dalede i sneen på de døde vinger. Han kryber sammen om søvnen inde i sit hjerte. Hænderne lukker sig over pistolens kolde skæfte. Således sidder hans grenaderer på deres snebænk og knuger den sidste trofaste ven til brystet. De trænger til et sidste varmende kærtegn, et lille blus af ild, et stjerneskuds kærtegnende stråle. De sover allerede halvt. De koldbrandsdøde fingre famler om geværhanen og trykker til. De hører det sidste knald og ser det sidste blaf – de glider ind i den evige søvn under salut og med krudtets sidste pirrende pris i næsen. Nej: han behøver ikke denne sidste lille pirring. Han sidder lunt og trygt og blunder i bedstefaderstol og ruger over søvnens tynge dybt inde i sig selv.

Hvad er det, der pusler og knager i luften omkring ham? Er det en dør, der åbner sig, en lem, der drejer sig på sine hængsler? Der skratter noget hårdt i mørket. Han spiler øjnene op og ser nogle små blå gnister blinke – fosforglimtende hænder, der arbejder med stål og fyrsvamp, til der fødes en lille gispende lue. En lygtemand, der kogler om, til den har fundet en stærkere lyskilde. Et spiddelys er tændt igen af de rystende hænder. Nu planter der sig to på bordet, hvor de stod. En skygge bøjer sig frem og skjuler lysene, men retter sig igen og drager de hvide lagner bort og bliver stående som en støtte.

Nu ser han, hvad der ligger på bordet: To fuldt påklædte skikkelser, hvis ledemod har krummet sig i døden som af gigt. To lig, der endnu ikke slumrer, men ligger og spejler døden,

som kom over dem. En lille kvinde i en bylt af tøj, med det voksgule hoved skrumpet ind til det uudsigelige, med de brustne øjne krænget opefter, stirrende mod det hug, der spaltede hendes hoved, højt oppe i det tykke sorte hår, som synes grånet – gråt af udsprøjtet hjerne. Og den bjørnesvære mand ved hendes side vender sig imod hende med den ene arm trukket krampagtig op mod sit hoved som for at vise hende sit ulivssår: det har kløvet hans tinding og kind, og blodet har fyldt ansigtets store skæg med sivende rødt skum.

Og bøjet over de to døde en høj ung pige. Hendes øjne skinner som i feber. Øjenlågene er koralrøde, næsen ophovnet af gråd. Munden krænger læberne frem som i en stivnet bøn. Håret tårner sig i kranslagte fletninger, der er ved at falde. Hun ser ud som et barn, der er krøbet i sin moders alt for store kåbe. Hun har lagt armene i de alt for lange ærmer over kors på brystet. Hun står og stirrer, så øjenrandene luer, uden at der kommer tårer.

Så forsvinder hun i det mørke dørgab bag bordet og kommer tilbage med en stor skål. Hun svøber kåben tilbage fra sine slanke og trinde arme, og hun giver sig til at vaske blodet af de dødes ansigter. Gråden kryber i hendes hvide fulde strube, idet hun bøjer sig over dem. Hun renser sårene, til de ligger skarpe som dybe hieroglyfhug i de voksblege ansigter, hun trykker lågene til for de opspilede blik, hun ordner deres vilde hår. Hun henter to små knipper af tørrede lavendler og lægger under deres hoveder. Så drager hun lagnerne op over dem lige til hagen, så de synes at sove side om side. Hun stiller de to lys på vagt ved hovedgærdet. Hun knæler, lader rosenkransen glide mellem sine tynde frostrøde fingre og begynder at bede.

Han vil ikke tro sine egne øren. Den bøn, der mumler sig over hendes læber, er ham ikke uforståelig. Ordene er ikke fremmede lyde, de er franske, blide og kendte, de kæder sig til sætninger, der går videre inde i ham selv med en børnelærdoms styrke.

Han er altså ikke blandt fjender og barbarer. Atmosfæren i dette rum er fransk. Gruppen derhenne er landsmænd. Han er vandret over snemarkerne med en hemmelig ønskekvist i hjertet. Han er standset, hvor den pegede ind mod et lille hjem, der ligger lig. Der er noget, som svulmer inde i ham, da hun bøjer sit hoved og begraver det i sine hænder efter endt bøn. Amen! hvisker det ud af ham. Og i samme nu vender hun sine øjne imod ham med instinktets ufejlbarlighed, de møder hans, hun giver sig ikke til at skrige, men hun rejser sig, der famler et par russiske ord over hendes læber, hun griber en lysestage og går imod ham, således som man går mod et syn.

Hun holder lyset så tæt ind i hans ansigt, som troede hun, synet ville vige og blive til intet i den klare flamme. Han ser pulsen banke som en blå orm under huden på hendes håndled. Hun står og stirrer på ham i et langt endeløst øjeblik. Jesus! stønner hun. Hvad er det, som sidder dér med store hule øjne under en brynløs pande, to ulmende fosforflammer fra en maske af hvidt marmor, en sitrende streg af to blodløse læber, sammenbidte som for aldrig at åbne sig mere. Jesus! stønner hun igen, og lyset hælder og løber i en gul flod ned over hendes rystende hånd: Jesus, er det Dem?

Han nikker ikke, han åbner ikke munden, men hans øjne svarer. Svaret kommer dybt, dybt nede fra, fra bevidsthedens lønligste skakt, fra selve livsgnisten, som endnu blafrer

derinde. Hver gang hendes øjne spørger, slår den lille magiske lue over i hende og bekræfter: Ene – forfulgt – jaget – træt – træt indtil døden – ja – ja – ja! Verdenserobreren krøbet i et musehul. Jordens vældigste hersker, den store, den skræmmende, den umættelige – nu lille, forskræmt, led til døden – et gispende nøgent hjerte her i det rum, hvor hendes forældre ligger lig. Ja, det er ham. Således ser en eneste ud. Men han virker som en søvngænger, et genfærd. Hun stiller lyset fra sig. Hendes hænder skælver vantro imod ham. Hun begynder at røre ved ham med begge sine hænder, hun trænger til at overtyde sig om, at han er et virkeligt menneske, med hår, med hage, med kinder, med arme, med hænder, med ben og med fødder. Hun famler med alle fingre over hans store hoved. Det stride forpjuskede hår bliver glat som levende silke. Han er varm – ikke som hovederne derhenne. Mon han ånder? Hun bøjer sit øre ned mod hans mund for at lytte. Og pludselig giver han sig til at puste og kan føle sin ånde slå varmt tilbage fra denne pigekind, der tænder sit blod lige for hans læber, så han kan sanse det.

Og videre glider hendes hænder som to brændende små væsener, der løsner zobelskindet om hans hals og stryger over hans hage, så skægstubbene stritter. De åbner, de gør indbrud. De knapper den guldfrynsede pels op, de føler på de iskolde knapper. Dér sidder en stor blank stjerne med en ørn! Ja, hun vidste det. Det er der alt sammen. Hun hægter også opslagene til side – det er, som hun vil gå lige ind i ham og tage om hans hjerte, før hun er helt overbevist. To blussende bløde pigehænder leger med hans legeme. Og med ét begynder han at smelte, ustandseligt, uimodståeligt. Blodet begynder at

blomstre inde i ham som safterne i et frossent løg. Han tøer op under disse varme levende hænder, der vækker alle nerverne i hans hud. Han sidder som en stor dukke, en nysgerrig lille pige vil klæde af. Nu spænder hun kården fra hans side. Hun holder den mod lyset og betragter dens fæste. Ja, der er et kronet N – hun brister i et lille skrig af jubel: Det er ham, det er virkelig ham! Hun kysser knappen, hun rejser sig og løber til bordet. Hun lægger kården på lagnet over de døde. Jesus Maria! Om de kunne se, hvem der sidder og våger hos dem. Hun bøjer sig over dem og hulker krampagtigt uden gråd.

Så går hun langsomt tilbage og betragter ham på ny. Ja, det er ham! Han er der endnu. Han er dalet som en slukt ildkugle her ned til hende. At hun ikke skulle være ene. For at sige hende, at der er sorger, som er større end hendes. En underlig andagt griber hende. Hun står her så høj og rank. Han sidder dér så krum og lille. Hun lægger sig på knæ på gulvet. Hun folder sine hænder over hans knæ, hun bøjer sit hoved under hans blik. Hun beder uden ord.

Og lette små tryk daler over hendes hår. Der er noget, som falder usigelig blødt og dæmpet over hende, til omsider en tåre når hendes nakke og smelter på hendes hud. Så ser hun op: Hans ansigts blege marmor er ved at forvitre. Hans øjnes spalter har lukket sig, men ned over kinderne siver gråden og glider ud i tunge hede dryp – lydløst som dråberne i en drypstenshule.

Og pludselig hulker op i hende en vanvittig følelse af vild ømhed, af moderlig altopofrelsestrang. Hun kaster sig med begge arme om hans hals. Hun griber om hans store tunge hoved, som gjaldt det om at redde det fra fald. Hun knuger det

ind til sig som for at skærme det. Er han frossen til døde, vil hun give ham sit livs hede. Han skal drikke hendes hjerteblod. Har han ikke det sted at hælde sit hoved til, så vil hun give ham sit bryst at hvile på. Hun er jomfru. Hun har kyskhedens ubrugte styrke i sit skød. Hun river sin kåbe op, hun flænger kjolen til side, hun putter hans hoved ind til sit allerinderste, og nu føler hun mod sine svulmende bryster, hvordan gråden stiger i ham som en boblende hed kilde.

Hun stryger ham som en dreng over håret. Hendes læber kysser hans øre: Så – så – så! hvisker hun. Så – så – så! Jeg er jo hos Dem. De er hos mig. Å, at De er frelst! Å, at De er frelst! Jeg ved ikke, hvor mange gange kosakkerne har været her i nat. Bønderne var her i går. De plyndrede huset. De huggede mor i hovedet med en økse, de slog far med hans egen spade. Jeg lå i alkoven og skreg, men de fandt mig ikke. Far og mor har beskyttet mig i døden. Deres lig lå på vagt foran mit kammer. Jeg slæbte bordet hen foran døren og lagde dem derpå. Jeg stillede lys for deres stakkels blege hoveder. Når kosakkerne kom og så dem, gik de ikke længere; de har beskyttet mig i døden; de vil frelse også Dem. Kom! De må skjule Dem i mit lille kammer. Hvert øjeblik kan der komme flere kosakker. Rejs Dem, hører De!

Han svarer ikke. Han har intet hørt. Hans hoved er tændt i glød på sin pude. Hans kind brænder mod hendes bryster, der hæver sig i deres rundeste fylde. Han drikker rusen af hendes varme hud. Der er em af nymalket mælk, der er lugt af lavendler i dette skjul, hvor hans ånde slår tilbage som i en hed grotte.

Og bævende fornemmer hun med ét hans læber famle om brystvorten og uendelig varsomt suge, som kunne det være munden af et spædt barn.

19. Den evige søvn

Som et barn behandler hun sin underlige gæst. Hun er stærk, med ung smidig styrke i arme og hofter og med midje som en birkestamme.

Hun fatter om ham med hele sit voldsomme favntag og rykker ham op af stolen og leder ham over gulvet. Hans pelsstøvler raver frem, som gjorde han de første barnetrin i oprejst stilling. Hun når døren bag bordet, klemmer ham forbi og næsten løfter ham over tærsklen; endnu nogle skridt og hun er ved alkoven. Hun lader ham synke ind mellem de tunge forhæng, hun tvinges til selv at følge med, for hans mund holder endnu ved sit bytte, og først ved langsomt at dysse ham lykkes det at løsne dens tag og at trykke ham bagover i det bjerg af dyner, hvormed alkoven er fyldt.

Han er hjælpeløs som et barn. Hun må pusle ham til rette. Hun krænger med besvær pelsen af ham og lægger hans ben op. Men støvlerne er to isklumper forneden, hun får dem trukket af og føler på hans fødder, hvor de er døde af kulde. Hun lægger dem ind under sin kåbe og varmer dem ved sit unge legemes ild, før hun stopper dynen om dem. Hun sidder hos ham på sengekanten og lægger sin hånd på hans pande. Nu brænder den i feber. Kuldegys rykker igennem ham. Han bevæger læberne og bider dem sammen som i krampe eller tørst.

Hvad skal hun give ham? Alt er taget. Alt spiseligt er opstøvet, det sidste mel, den sidste strimmel flæsk, den sidste tørrede porre har frigængerne fundet. Der ligger kun nogle skorper

bygbrød gemt under sengens hovedgærde. Der er lidt smeltet vand i en krukke i krogen. Det er alt.

Men nu synes han at falde til ro. Ak, om han kunne sove! *Han er jo frelst,* han ligger i den selv samme seng, hvorover hans billede har hængt til i går, et russisk skillingsbillede, som hendes fader for nogle år siden bragte hjem fra markedet i Vileika. Da bønderne plyndrede huset, kom de i raseri over at finde dette billede af arvefjenden. Hun hører endnu, hvor de larmer og skriger:

– Slå ham ned! brøler en og river billedet fra sengestolpen.

– Hvad? Har den franske hund klistret uhyret op? råber en anden.

– I kan tro, det er for beskrivelsens skyld, siger starosten. Admiralen har sendt hans stikbrev over hele det hellige Rusland. Vil I bare høre!

Og starosten læser op af en skiden lap papir: Admiral Tsjitsjagof skriver: Napoleons hær er på flugt. Ophavsmanden til al Europas ulykke og elendighed flygter med den. Vi er i hælene på ham. Det er ikke umuligt, at det vil behage Gud den allerhøjeste at aflade fra sin vrede og overantvorde ham i vore hænder. Det er derfor min vilje, at denne mands beskrivelse og signalement skal kendes af alle og enhver. Han er lav af vækst, tyk, af bleg ansigtsfarve, har en kort tyrehals, stort hoved og mørkt hår. Jeg må derfor fremtidig stille det forlangende, at alle fanger af lille vækst føres til mig. Lønnen for at tage ham til fange, vil jeg ikke nævne. Men vor ophøjede zars gavmildhed er kendt og giver de største løfter.

– Hæhæ, det passer til punkt og prikke, siger én.

– Gid vi havde den onde her, så var beskrivelsen god, råber en anden. Hug fyren for panden, starost!

– Ja, han er blevet tilbage for at hjælpe sine forbandede landsmænd.

– Med hvad? indvender starosten. Her er jo ikke føde til en vinterflue.

– Han er franskmand som hans kælling.

– Bonchamps taler russisk, siger starosten. Han har boet her i mange år.

– Ja ja, for at spionere.

– Slå ham for panden! Han er spion.

– Han skal vise franskmændene vej til Vileika.

– Ned med de franske spioner! De skal dø begge to.

– Det *er* besørget, melder en og smider spaden. Lad nu dem ligge og fortælle deres kammerater, at vi ønsker dem alle døden og Djævelen.

– Med beskrivelsen af den sorte zar på brystet! råber en og nagler billedet fast med et knivstik.

Så er de borte. Hun ligger skjult i alkoven og ryster af rædsel …

Og nu ligger selve ophavsmanden til al Europas ulykke og elendighed i hendes seng og skælver i feber. Måske sover han ind for aldrig at vågne mere. Eller vågner han, bliver det måske som fange eller for at dø af sult. Hvad ved hun? Verden er gået i stykker for hende. Hendes forældre er myrdede – kejseren flakker vildfarende om i natten, ene, forladt af alle – kan hun rumme mere i sin stakkels udgrædte hjerne? Kan *hun* gøre det umulige eller standse det uundgåelige?

Hun står atter i ligstuen. Lysene, de sidste, er ved at brænde ned, de luder, som var de trætte. Hun ser på de vokshvide ansigter: sårene synes at åbne sig, randene at sprække. Hun lukker sine øjne, men ingen tåre lader sig pine ud af dem længere.

Hendes ansigt rammes af et skarpt hviskende pust: Kejseren! Begynder de døde at tale? Kejseren! hvisker det igen. Hun ser skælvende ud for sig. Nu pikker det på ruden, højere og højere. En knyttet hånd støder ind og et stort sortskægget hoved stirrer på hende gennem det splintrede hul. Kejseren! hvæser det imod hende: Kejseren!

Hun mærker det svimle for sig, men samler sig med en kraftanstrengelse. En kosak – hvordan skulle han tale fransk, og hvorfor skulle han hviske? Kejseren! lyder det igen. Kejseren er her! Luk mig ind!

Ansigtet forsvinder, og et øjeblik efter hamres der på døren. Hun tør ikke, hun vil ikke, og alligevel går hun hen og trækker slåen fra. En høj skikkelse i sort kaftan trænger ind. Kejseren! siger han igen og skynder sig til bordet. Han kaster et blik på de to dødes ansigter, han griber kården og løfter den i vejret: Kejseren er her! siger han højt og truende. Kården svajer i hans ene hånd, han knytter den anden og flammer hende sit spørgsmål i ansigtet: Hvor?

Blodet skyller til hendes hoved. Hun tysser på ham med begge hænder og hvisker: Han sover.

Den sortskæggede lader øjnene løbe om i stuen og lister mod den halvåbne dør bag bordet, men vender pludselig om. Forstyr ham ikke! hvisker han til hende. Skulle kejseren trænge til noget, så her!

Op af sin kaftans lange skøder trækker han en flaske og en lille pakke; han lægger begge dele i hendes hænder og hvisker: Giv kejseren vinen varm!

Så vender han sig og er ude af døren. Men før han trækker den til efter sig, går han tilbage og siger hende tæt ind i ansigtet: Kejserens livmameluk! Jeg kommer igen.

Han er borte. Hun står med flasken i sin hånd. Vinen varm! Gud hjælpe! Hun har hverken ild eller brænde. Hun har ikke andet end de to lys over de døde. Hun stiller dem tæt sammen, hun holder vinflasken over de små spruttende flammer og drejer den langsomt. Vinen skinner gennem det tykke grønne glas som tungt blod. Ja, om hun skal varme den ved sit hjerte, skal det ske.

Og tællelysenes luer slikker deres sodede tunger over flaskens sider og sværter etiketten med det kronede N. Den begynder at lunkne. Men lysene er næsten brændt ned. Hun lader de sidste gispende flammer slikke op i flaskens hule bund. Lysene syder bort, og hun står i mørket. Kulden vil suge varmen af vinen igen. Så tørrer hun flasken af i sin kåbe og putter den indenfor, lægger den ind til sit hjerte. Den brænder hendes bryst, og hun trækker sit tøj sammen om den. Så famler hun til sengen og sætter sig på kanten og venter. Som en moder venter på, at barnet skal begære.

Han ligger og kaster sig i de tunge dyner. Han stønner i søvne: Rustan! Rustan! jeg kvæles. Luft! jeg kan ikke få luft. Constant! jeg dør af tørst.

Hendes fingre famler efter hans mund. Hun bøjer sig over ham med flasken stadig ved sit bryst, hun har taget proppen af, og hun lister halsen mod hans læber, varsomt, som skulle hun

give et barn die. Og han gurgler vinen i sig i slubrende gisp, skyder den fra sig og puster, griber den igen og drikker.

Så synker han mat tilbage og ligger og ånder tungt. Constant! mumler han, det trykker mig fordærvet. Løs op! Klæd mig af! Constant!

Og atter glider hendes hænder sitrende over hans legeme. Hun åbner i mørket de sidste knapper og spænder. Han ligger uden at røre sig. Men med ét rammes en streng i hans væsens dybder, som når en undersøisk mine påsejles af et skib. En nerve tændes som et lyn. Og begge hans arme slår sammen om det unge pigelegeme, der bøjer sig over ham. Hans mund styrter mod hendes bryst, hans kys knitrer som en løbeild gennem hendes årer. Og i et skyllende favntag klynger hun sig til denne mand, som dødssorg har udhulet, så kun det hede hylster er tilbage. Hendes tænder klaprer, hun er ræd, så hun kunne hvine, men hvinet dør i hendes mund, da hun kaster sig på hans favntags bål.

Og endelig sov han. Den evige søvn, da alle livets dunkle kilder risler ud i hvilens store stille ocean. Endelig tømtes hans bevidstheds tusinde brønde. Tilværelsen sivede fra ham.

Han fornam kun, som den eneste lyd i verden, sit hjertes høje hammerslag mod et andet hjerte. Med hovedet bøjet tilbage dalede han i et univers af hvile. Han sank som Skaberen, der slumrer efter fuldendt værk og endnu holder en nyskabt klode under sine fingres tag. Hans hånd spændte om hendes høje unge pigebryst. Han slyngede kloder fra sig. Og han blev ved at holde den sidste under sin hånd. Og for hvert lille saligt tryk af hans finger spirede dens lille sovende knop.

Den evige søvn slusede igennem ham.

20. Morgen

Han ventede ikke at vågne mere. Livets feber var raset til ende. Mørket havde slugt hans sjæl.

Men han vågnede og vidste sig endnu blandt de levendes tal. Livet lå og sov ved hans side. Men hans vilje var vågnet. Mørket lå om ham som en mur, men han vidste, det var dag. Al tvivl var borte, al hjælpeløshed glemt. Han var karsk og stærk. Han havde kun én drift og én plan: Han ville hjem! Redde sin trone! Stemme sig mod undergangen! Tage livtag med sin skæbne!

Han var kold og klar af sin urokkelige beslutning.

Han stod op. Dagen måtte komme. Han vidste, hvor den var. Han gik et par skridt til bjælkevæggen og stødte skodden op. Det tynde grå gry piblede ham i møde. Han gik i isluft, men han frøs ikke. Han tog sine klæder og iførte sig dem som sikre våben imod kulden. Han skimtede det unge sovende hoved i alkoven, han berørte hendes glatte varme pande med sine læber. Han huskede kun dunkelt; men han vidste skarpt, hvad han ville. Han trak bjælkedøren op og gik, hans fod stødte mod noget blødt bag tærsklen. Og i samme nu rejste en skikkelse sig. Rustan! Ja, naturligvis! Hvor skulle den tro hund ligge om ikke foran hans dør? Rustan stod med kården for at spænde den om ham. Den grå dag faldt ind over det store bord. Hvad var det, der lå under de hvide lagner? Han spurgte ikke og havde ikke tid til at se efter. Han gik videre. Fra en lænestol rejste en anden skikkelse sig og holdt hans pels imod ham. Constant! Kejseren nikkede til det selvfølgelige. Pelsen gled over hans skuldre, klaphuen om hans øren. Afsted! Han trådte ud i sneen. Et par

geværer klaprede op. Han smilte fremdeles til det selvfølgelige. Der var endnu arme til at præsentere gevær. Havde han ikke drømt, at han var gået bort fra hovedkvarteret? Og så lå dog hovedkvarteret her og ventede på ham, ganske som det skulle. Et lille bål var tændt lige op ad huset, Ségur trådte frem og rakte ham en stor skål kaffe. Og kejseren stod tavs og slubrede den varme drik i sig, mens hans fod legede med en kanonkugle, han sparkede op af sneen.

En vogn knirkede frem. En stor ludende skikkelse trådte ud med knækkede røde fjer i pelshuen. Han tog den af og lod den slæbe i sneen. Han stod og holdt vogndøren med sænket hoved. Selve Murat stod og gjorde honnør for ham med et sky blik og et næppe hørligt: Sire.

Intet af alt dette forundrede ham. Leddene var igen hægtede i orden i skæbnens kæde. Følgerigtigheden på ny bragt i stand.

Kejseren trådte op i vognen og satte sig, men sagde i det samme: Vent! Han greb i en af vognens lommer, lagde et stykke papir på sit knæ og skrev med faste fingre nogle hastige linjer.

Så gik han atter ud. Murat stod fremdeles i ydmyg lakajstilling. Grenaderne præsenterede. Rustan åbnede døren. Han gik forbi ligbordet og ind til alkoven. Han lagde et nu sin hånd på en hed kind, papiret på hendes bryst under dynen.

Et øjeblik efter gled hans vogn ind i rækkerne af det tavse spøgelsestog, der flygtede mod grænsen.

Et par dage senere holdt han i Smorgoni afskedsmåltid med sine marschaller.

Tavse sad de om det lange bord, der var dækket som til begravelse. Ligkulde herskede i det halvmørke rum. Lysflammerne viftede over de kulderøde og vildtskæggede ansigter. De sad alle i deres hærgede pelse, forkomne og fortrykte. Det sorte brød blev dem stikkende i halsen. Vinen tyktes dem besk som galde.

De vidste alle, hvad der forestod. Han ville forlade dem. Han ville ikke følge storarméen til graven længere. Han ville bjærge sig ud af det sidste fortvivlede skibbrud. Kun et par af dem skulle følge ham. Alle de andre skulle lades i stikken for at kæmpe de sidste fortvivlede dage. Fod for fod skulle de slås med den håbløse opløsning. Måske skulle ingen af dem se Frankrig igen.

Og dog, når de vendte deres øjne mod kejseren for bordenden, var der noget, som smeltede i dem. Han sad dér så hvid og højtidelig, så fast besluttet, så tindrende urokkelig. Han havde atter fået sin vidunderlige sindsro tilbage. Den lyste af ham. Og når hans blik gled langs bordrækken, varmedes hver enkelt af dets forunderlige mildhed.

Han havde jo kaldt dem til sig en for en og ligesom lukket sit hjerte på vid gab for hver enkelt; lyttet til deres råd, trykket deres hænder, været næsten kvindelig blød og kærtegnende. Kun urokkelig i dette ene: at han må rejse.

Se, nu løfter han sit glas og lader sine øjne lyse over dem. Hans milde, hjertevindende røst takker dem, så hver især mærker, at takken gælder ham, for deres udmærkede bedrifter på dette felttog, der vil fylde efterverdenen med sin storladenhed. Hans stemme sænker sig, og han undskylder sig med blufærdig beskedenhed: Hvis jeg var født på tronen, hvis

jeg var en Bourbon, havde det været mig en let sag ikke at begå fejl.

Endnu engang fortryller han dem alle. Han lader oplæse sin sidste bulletin. Dens mildnende og dækkende optimisme, dens stolte og dristige fornægtelse af nederlaget, dens stoiske og tapre appel styrker dem. Til sidst siger han:

– I nat rejser jeg til Paris. Min nærværelse er nødvendig for Frankrig og for resterne af min ulykkelige hær. Østrigerne og preusserne vil betænke sig på at erklære krig, når de genser mig i spidsen for den franske nation og en ny hær på tolv hundrede tusind mand.

Han omfavner dem en for en, han ser dem styrkende lige ind i sjælen. Han går mellem rækkerne af sine sidste officerer, han byder dem levvel med sit tunge og sørgmodige smil.

Så kører han bort. På fjorten dage jager han gennem isvinter og farer, tværs over Europa og standser ikke før i Tuilerierne.

I december 1894 døde i Porto Alegre i Brasilien en franskfødt kvinde, Amélie Bonchamps, over hundrede år gammel, fattig og glemt.

Efter hendes død fandtes i en amulet, hun altid bar om halsen, en lap papir med følgende skrift:

> Levvel, Amélie! Hvem ved, måske for bestandig.
> Du har kun set mig en eneste gang, midt i mit fald,
> da min hær sov den evige søvn på Ruslands
> ismarker. Du havde medlidenhed med min dybe
> nød, i et øjebliks kærlighed skænkede du mig
> glemsel af alle mine lidelser, du ofrede din egen

lykke for at stille min fortvivlelse. Hvis jeg når at redde min trone, skal jeg huske på dig, der ynkedes over den slagne Cæsar.

Et kys på din pande og levvel.

Napoleon.

Om "1812"

Forfatter: Sophus Michaëlis (1865-1932).
Org.udgave: *1812. Den evige søvn.* Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, København 1912.
Denne udgave baseret på: Sophus Michaëlis: *1812 – Den evige Søvn.* Femte oplag. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag – København – Kristiania – Berlin – London – 1921.
Redigeret af: Kim N. Jensen.
Forside: Vasilij Veresjtjagin (1842-1904): Napoleons armé i nattelejr under tilbagetoget fra Moskva 1812 (1896).

ISBN 978-87-7628-173-1
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-402-3 (Ølstykke 2015).

© 2025 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk